

LÄROBOK

i

G E O G R A F I

för Begynnare.

(H. G. F. Hallsten)

WASA, 1847.

Tryckt och förlaggd af P. M. F. Lundberg.

Imprimatur.

G. Rein.

Geografi

eller Jordbeskrifning. Den har att betrakta jorden: 1) till dess gestalt, läge och förhållande till de andra himlakropparna, hvilka utgöra *verlden* (Mathematisk G.); 2) till dess naturliga beskaffenhet (Fysisk G.); och 3) såsom fördelad uti skilda stater (Politisk G.)

1. Matematiska Geografin.

De otaliga kroppar, hvilka utgöra världen, kallas *Stjornor*. Alla dessa äro klotformiga, men i öfrigt hvarandra mycket olika. De indelas uti *orörliga* och *rörliga*. De förra äro sådana, som icke förändra sin ställning till hvarandra. Dessa kallas *Fixstjornor* och fördelas uti vissa grupper, *Konstellationer* (*Stjernbilder*). Fixstjornornas antal är obekant; säkert är dock, att det är ganska stort. Den så kallade *Vintergatan* är en samling af flera tusende sådana. Alla dessa äro sjelflysande kroppar, hvilka i den omätliga rymden sprida ljus och värme. En sådan kropp är äfven vår *Sol*. Kring denna och troligen äfven kring hvarje annan fixstjerna, hvälfva sig några rörliga kroppar, d. ä. sådana, som ständigt ombyta plats i den tomta rymden. Alla dessa äro mörka, och erhålla ljus och värme af sin sol. En sol med alla deromkring sig rörande mörka kroppar kallas ett *Solsystem*. Man tror att äfven Fixstjornorna i sin ordning röra sig kring någon gemensam medelpunkt (Central-sol). Den rörelse, som man säkert känner hos vår sol, är att den på $27\frac{1}{2}$ dygn vänder sig en gång omkring, likasom ett hjul kring sin axel.

Alla till vårt Solsystem hörande mörka och rörliga kroppar äro af tre slag: *Planeter*, *Drabanter* (äfven *Biplaneter* eller *Månar*) och *Kometer*. — Planeterna hafva en viss likhet med fixstjornorna, men ett mera matt sken. De röra sig kring solen uti nästan cirkelrunda banor. Deras afstånd från solen är olika och i följe der-

af äfven deras omloppsbanors längd och den tid, som erfordras att genomlöpa densamma, hvilket sker från vester mot öster. Ju större afståndet är, desto längre måste banan och omloppstiden vara. Omloppstiden kallas ett år. — Drabanterna äro kroppar, som röra sig kring någon viss planet och åtfölja densamma kring solen. En sådan är *Månen*. — Kometerna äro sådana himlakroppar, hvilka löpa kring solen uti mycket aflånga eller starkt elliptiska banor. De äro stundom mycket nära solen, stundom långt derifrån. De hafva ett blekrödtt sken och bestå af en fast kärna eller kropp, som åtföljes af en från solen vänd töckenlik strimma eller svans.

Så vidt vårt solsystem nu är känt, består det af Solen, 13 Hufvudplaneter, 18 Drabanter och ett obekant antal Kometer. Efter deras, en viss lag följande, afstånd från Solen, äro planeterna följande: *Mercurius, Venus, Jorden, Mars Vesta, Astrea, Juno, Ceres, Pallas, Jupiter, Saturnus, Uranus* och *Neptunus*. De små planeterna *Vesta, Astrea, Juno, Ceres* och *Pallas* kallas Planetoider; de äro på nästan samma afstånd från solen och kunna anses såsom delar af en enda större planet. Af de 18 månarna åtfölja en *Jorden*, 4 *Jupiter*, 7 *Saturnus* och 6 *Uranus*.

En planets afstånd från solen är icke alltid detsamma, ty omloppsbanan är icke fullkomligt cirkelrund, utan en ellips, i hvars ena *brännpunkt* solen befinner sig. När planeten är närmast solen, säges den vara i *perihelium*; när den är aflägsnast, i *aphelium*. Jordens medelafstånd från solen är omk. 20 millioner Geografiska mil*). I början af Januari månad är jorden i perihelium och är då omk. 700,000 mil närmare solen än i början af Juli, då den är i aphelium. Längden af jordens omloppsbana, *Ekliptikan*, är 129 millioner mil och denne genomlöpes på 365 dagar 5 timmar 48 minuter och 48 sekunder. *Jorden* löper således hvarje sekund 4 mil**).

*) En Geografisk mil är ungefär 7 werst. När icke tydligen andra mil utsättes, förstås här alltid Geografiska.

***) Ett sådant år kallas *tropiskt*. Uti ett *borgerligt* år tages dessa 5 t. 48 m. 48 s. icke i beräkning,

Hvarje cirkel-omkrets indelas i 360 lika delar, hvilka kallas grader; en grad består af 60 minuter och 1 minut af 60 sekunder. Detta betecknas sålunda, att $5^{\circ} 15' 10''$ vill säga 5 grader 15 minuter 10 sekunder.

Utom den årliga rörelsen kring solen har jorden en annan rörelse, som fullbordas på 24 timmar. Denna är dess *rotation* eller rullning kring axeln. Med jordens axel förstås en rät linie, som man föreställer sig vara dragen midt igenom jorden i norr och söder. Dess yttersta ändar kallas *Poler*: Nord-Polen och Syd-Polen. Midt öfver jordens norra pol sitter på himlahalvvet *Polstjernan*. Genom rotation uppkommer omvexlingen af dag och natt. Emedan solen uti hvarje ögonblick endast kan belysa hälften af den klotformiga jorden, har dennes mot solen vända hälft *dag*, under det den frånvända har *natt*. Rotation sker från vester mot öster och därför måste hvarje mera mot öster belägen ort förr belysas af solen än en vestligare. Om en ort är belägen 15 grader åt öster från en annan, belyses den af solen 1 timme förr än den sednare; är afståndet 1° så är skilnaden i tid 4 minuter; är afståndet 180° blir skilnaden 12 timmar. Det är därför man säger att solen går upp i öster och ned vid horizontens vestra kant. Med *horizont* förstås den cirkelrunda omkretsen, som bildas af himmelens skenbara beröring med den del af jordytan, som kan öfverskådas från ett ställe, utan att några mellanliggande föremål hindra utsigten.

utan består ett *vanligt* borgerligt år af jemna 365 dagar. För att ersätta de bortlemnade timm. m. m. låter man hvart fjerde år vara *skottår*, som då innehåller 366 dagar. Så beräknas det efter *Gamla Stilen* eller Julianska kalendern. Men emedan af de hvarje år besparade tim. min. och sek. på 4 år icke uppstår ett dygn eller 24 timmar, utan endast $23\frac{1}{4}$ timmar, skulle man således på 400 år räkna tre dagar för mycket. Därföre bestämmer *Nya Stilen* eller Gregorianska kalendern, att på 400 år skola tre skottdagar utelemnas. Enligt gamla stilen äro t. ex. åren 1600, 1700, 1800, 1900 och 2000 skottår, men enligt nya stilen inträffar detta endast med 1600 och 2000.

För att erhålla en redig bild af jorden begagna vi *Glober* och *Kartor*. Emedan de förra afteckna jorden på en bugtig yta, men de sednare på en jemn, är naturligt, att de förra måste lemna en trognare föreställning, då äfven jordens yta är bugtig. En karta, på hvilken hela jorden är aftecknad, kallas *Verldskarta* eller *Globkarta*. En *Generalkarta* framställer en större, *Specialkarta* en mindre del af jorden. Hvarje karta är så ritad, att åskådaren föreställes med ansigtet mot norr. Kartans öfversta del är derföre *norr*, dess nedersta *söder*, dess högra sida *öster* och venstra *vester*.

På jordgloben, likasom på kartorna, äro dragna flera linier, än bugtiga, som cirkel-linier, än raka. Den förnämsta är *Equatorn* eller *Dagjemningslinien*. Den är dragen midt öfver jorden i öster och vester, lika långt från hvardera Polen. Dess längd är 5400 mil. Således är hvarje grad af equatorn 15 Geografiska eller 10 $\frac{1}{2}$ Finska mil. Den linie, som man kan tänka sig dragen midt igenom jorden i öster och vester, så att dess båda ändar äro i equatorn, kallas jordens *tvärlinie*. Dess längd är 1719 mil. Jordens axel är 1713 mil, och är således jorden icke ett fullkomligt klot; den är *platt* vid Polerna. Genom equatorn delas jorden i två halfklot: *norra* och *södra*. Af de öfriga på våra kartor dragna linier kallas de, som gå i öster och vester, *Paralleler*; de i norr och söder, *Meridianer*. Med dessa sednare förstår man dock icke hela, utan endast halfva cirkelomkretsen. Genom paralleler och meridianerna bestämmas orters läge på jorden; genom de förra *Latituden* (Bredd) och genom de sednare *Longituden* (Längd). Med Latitud förstås en orts afstånd från equatorn åt någondera Polen. Den är således nordlig eller sydlig. Den nordliga kan äfven kallas Polhöjd, hvarmed man förstår Polstjernans höjd öfver horisonten. Longituden betecknar en orts afstånd från någon viss meridian, som i sådant fall kallas den *Första*. Denna kan dragas hvar som helst, äfvensom man derifrån kan räkna på flera sätt. På våra vanliga kartor anses den meridian för den första, som är dragen öfver *Ferro*, en ö vid Afrikas vstra kust. Derifrån räknas blott åt öster. De nu uppgifna afstånden angifvas i grad., min., sek. Ingen ort har högre Latitud än 90°;

detta är sjelfva polen. Longitudsgraderna gå ända till 360° ; dermed eller med 0° betecknas Ferro-meridian. När nu säges, att en ort har t. ex. $60^{\circ} 10'$ nordlig Latitud och $42^{\circ} 38'$ Longitud, igenfinnes stället der de med nämnde siffertal betecknade Paralleler och Meridianer råka hvarandra. Den del af jorden, som ligger emellan 1:sta och 180:de meridian kallas *Östra halfklotet* och den emellan 180:de och 360:de *Vestra halfklotet*.

Af parallel-cirklarna hafva de två, som äro dragna $23\frac{1}{2}^{\circ}$ från equatorn, på hvar sin sida derom, och de två, som dragas $23\frac{1}{2}^{\circ}$ från hvardera polen, egna benämningar. De förra kallas *Vändkretsar* eller *Tropiker*, de sednare *Polcirklar*. Derigenom delas jorden uti 5 så kallade *zoner*. Den del af jorden, som ligger emellan den *norra* eller *Kräftans* och den *södra* eller *Stenbockens* vändkrets, kallas *heta zonen* (tropik-länderna). Emellan Vändkretsarna och Pol-cirklarna äro de båda (norra och södra) *tempererade zonerna* och inom polcirklarna ligga de båda (norra och södra) *kalla zonerna*. Denna indelning äfvensom zonernas namn har sin grund i den olika värmegrad, som äger rum på skilda delar af jorden och förorsakas af den riktning, i hvilken solens strålar träffa jorden. De länder, som träffas af lodräta strålar, upphetas mest; ju snedare denna riktning är, desto mindre är värman. Om solens strålar alltid fölle i samma riktning mot jordens skilda delar, skulle värmegraden alltid vara densamma hela året igenom. Men emedan solen under årets öna hälft skiner rakt öfver ett ställe norr om equatorn, men under andra hälften öfver ett ställe söder om equatorn, och detta ställe dessutom dagligen förändrar sig, uppstår omvexling uti temperaturen och af årstider. Uti heta zonen finnes två årstider, hvilka kunna kallas *torra tiden* och *regntiden*. Denna sednare infaller, då solen nalkas oriens *zenith*, d. ä. det ställe, som är vinkelrätt öfver orten. Detta inträffar två gånger för hvarje ort inom heta zonen. Uti de tempererade zonerna urskiljer man fyra årstider: *vår*, *sommar*, *höst* och *vinter*; uti de kalla endast två: en *het sommar* och en *sträng vinter*. Detta allt har sin orsak deruti, att, under det jorden genomlöper ekliptikan, dess axel icke står vinkelrätt mot denne,

utan i en lutande ställning. Denna lutning uppgår till $66\frac{1}{2}^{\circ}$. Detta är detsamma, som när man säger att equatorn och ekliptikan skära hvarandra med en $23\frac{1}{2}^{\circ}$ vinkel. Utaf samma orsak härflyter äfven dagarnes olika längd. Ju längre mot någondera polen en ort är belägen, desto större är skillnaden emellan nätternas och dagarnas längd. Emedan solen alltid lyser 90° åt alla sidor ifrån det ställe, som hon med vinkelrät stråle träffar, är en naturlig följd, att, då solen skiner rakt öfver equatorn, natt och dag på hela jorden måste vara lika långa eller hvardera 12 timmar, samt att vid Polen solen 6 månader af året är synlig, men de andra 6 under horisonten.

Ekliptikan delas i 12 *Tecken*. Dessa hafva samma namn, som de stjernbilder, hvilka äro belägna omkring ekliptikan: *Väduren, Oxen, Tvillingarne, Kräftan, Lejonet, Jungfrun, Vågen, Skorpion, Skytten, Stenbocken, Vattumannen och Fiskarna*. Hvarje sådant tecken genomlöper jorden på en månad. Den 21 Mars befinner sig jorden i början af Vädurens tecken. Dess ställning är då sådan, att solens strålar falla lodräta på equatorn. Nätter och dagar äro då på hela jorden lika långa. Emedan våren nu tager sin början för oss, som bo i norra halfklotet, kalla vi detta *vårdagjemning*. Efter denna tid tilltager värmen och dagarnes längd i norra, men aftager i södra halfklotet, emedan jorden vänder sin norra pol mot solen, hvars strålar nu falla vinkelrätt på något ställe norr om equatorn. Detta ställe aflägsnar sig allt mer och mer från equatorn. Den 21 Junii, då jorden inträder i Kräftans tecken, är det af vinkelrät stråle belysta stället $23\frac{1}{2}^{\circ}$ från equatorn. Vi hafva då *Sommarsolståndet*. Nu vänder jorden sin norra hälft efter hand från solen; dagarnes längd aftager i norra halfklotet, men de äro likväl längre än nätterna ända till den 23 September, då jorden inträder i Vågens tecken och solens strålar återigen falla vinkelrätt på equatorn. Då är det *Höstdagjemning*. Jordens södra pol vändes nu i sin ordning mot solen; i norra halfklotet blifva dagarna kortare än nätterna, äfvensom värmen derstädes minskas. Det ställe, som solen vinkelrätt beskiner, är söder om equatorn och aflägsnar sig allt mer och mer derifrån; den 22 December, då jorden inträder i Stenbockens tec-

ken och *Vintersolståndet* infaller, är detta ställe $23\frac{1}{2}^{\circ}$ söder om equatorn. De i norra halfklotet hafva då sin kortaste dag och ända till den 21 Mars fortfar dagen att vara kortare än natten. Uti de båda halfkloten herrska således likartade årstider, men hvarandra sålunda motsatta, att, när vi i norra halfklotet hafva den längsta dagen, våra *antipoder* hafva sin kortaste o. s. v. — Antipoder kallas de, som bo vid andra ändan af den räta linie, hvilken man kan föreställa sig vara dragen midt igenom jorden ifrån hvad ställe på dess yta som helst.

På sin vandring kring solen åtföljes jorden af månen, på ett afstånd af 50,000 mil. Månen fullbordar sitt omlopp kring jorden på $29\frac{1}{2}$ dygn. Emedan månen är en klotformig kropp, som från solen erhåller sitt sken, måste den, allt efter den olika ställning, som den intager till solen och jorden, visa sig uti olika gestalter. Dessa förändringar kallas *Faser*. Är månen och solen på samma sida om jorden, vändes månens upplysta hälft mot solen, men dess mörka mot jorden; den är således osynlig. Detta kalla vi *Nymåne*. Är åter solen och månen på hvar sin sida om jorden, vändes månens af solen belysta hälft också mot jorden; detta kallas *Fullmåne*. Under de dagar, som äro emellan Ny- och Fullmåne är månen i tilltagande, men under de följande 14 à 15 dagarna i aftagande och slutligen alldeles osynlig.

Sol- och Mån-förmörkelser äro två märkeliga företeelser, hvilka äfven förorsakas af solens, jordens och månens inbördes ställning. När jorden kommer emellan solen och månen, i rak linie med dem, finna vi månen, hvars hela skifva då borde vara upplyst, antingen hel och hållen eller till en del förmörkad, emedan solens strålar af jorden hindras att falla på månen. I förra fallet säges förmörkelsen vara *total*, i det sednare *partiel*. En total eller partiel solförmörkelse (rättare *jordförmörkelse*) uppstår, då månen kommer emellan solen och jorden, i rak linie med dem. Derigenom bortskymmes antingen hela solen eller endast en dess del för inbyggarna på en viss del af jorden.

2. Fysiska Geografien.

Jordens inre är oss obekant. Sannolikt omvexla der sten, jord, eld, vatten och toma rum. Rundtomkring omgifves jorden af en luftkrets, *atmosfer*. Jordens yta utgör öfver 9 millioner kvadratmil; derutaf upptages nära $2\frac{1}{2}$ millioner af land och omk. 7 millioner af vatten.

Den stora sammanhängande vattenmassa, som omgifver allt land på jorden, kallas *Verldshaf* eller *Ocean*. Ett på alla sidor af vatten omgifvet land kallas *ö*; mindre är heta *holmar*, *skär*. En samling öar kallas *arkipelag*, *skärgård*. Jordens största öar kallas *fasta länder* eller *kontinenter*. Dessa äro tre: *Gamla Verlden* på östra halfklotet, *Nya Verlden* på vestra halfklotet och *Nya Holland* äfven på östra halfklotet. *Halfö* är ett land, som på en sida sammanhänges med ett större land, men i öfrigt omgifves af vatten. *Landtunga* är en lång, smal halfö. *Strand* är den del af landet, som ligger närmast ett vatten. Hafsstranden kallas också *kust*.

Jordens länder äro fördelade i 5 verldsdelar: *Euro-pa*, *Asien*, *Afrika* (Gamla verlden), *Amerika* (Nya verlden) och *Australien* eller *Polynesien*.

Stränderna äro sällan raka på en längre sträcka. Ett vatten, som intränger i ett land och deraf på flere sidor omgifves, kallas *hafsvik*. Äro dessa mindre djupt inträngande och försedda med en bredare öppning, kallas de *bugter*. En mindre vik, som med smal öppning vidgar sig kretsformigt, heter *fjärd*. *Laguner* är vikar, hvilkas mynning är tillsluten af en landtunga eller öar. *Innanhaf* är ett af land omgifvet vatten, som medelst ett sund förenas med ett större haf. *Hamn* är en liten vik, der skepp finna en säker plats; *redd* är en ankarplats utan vik. *Grund* är ett ställe, der hafsbotten höjer sig nära hafsytan. Består det upphöjda stället af sand, är det en *sandbank*; består det af en bergsklippa, uppkommer ett *blindskär*. En sammanhängande rad af klippor kallas *ref*. Der hafsvågorna häftigt slå mot klippor, uppstår en *bränning*. *Sund* eller *naturlig kanal* är ett smalt vatten, som förenar tvenne större vatten; *kanal* är en konstgjord vattenförening.

Verldshafvet indelas uti 5 hufvuddelar: *Norra Is-*

hafvet, Atlantiska hafvet, Indiska hafvet, Stora Oceanen eller *Stilla hafvet* och *Södra Ishafvet*.

1) *Norra Ishafvet*, inom norra Polcirkeln, stöter till Europa, Asien och Amerika. Sammanhänger med Atlantiska hafvet emellan Europa och Amerika samt med Stora Oceanen genom *Behrings-* eller *Cooks-sund*, emellan Asien och Amerika. Vikar: *Hvita hafvet* i Europa, *Oby viken* i Asien, *Baffins vik* och *Hudsons vik* i Amerika. De två sednare kunna äfven föras till Atlantiska hafvet.

2) *Atlantiska hafvet*, emellan Europa och Afrika i öster samt Amerika i vester, står i förbindelse med norra Ishafvet, Indiska hafvet (söder om Afrika), södra Ishafvet (vid Polcirkeln) och Stilla hafvet (söder om Amerika). Dess nordöstra del, emellan Norrige och Britannien m. fl. länder kallas *Nordsjön*. Derifrån öppnar sig åt öster, emellan Norrige och Danmark, *Skager-Rack*, som mot söder, emellan Sverige och Danmark, fortsättes genom *Kattegat*. Genom något af de tre sundena: *Öresund* (emellan Sverige och ön Seeland), *Stora Bält* (emellan öarna Seeland och Fyen) och *Lilla Bält* (ön Fyen och halfön Jutland) inkommer man i *Östersjön*, ett innanhaf omgifvet af Sverige, Ryssland, Preussen och Tyskland. Östersjön bildar *Bottniska viken* åt norr, *Finska-* och *Riga-vikarne* åt öster. Emellan Frankrike och Spanien bildas *Franska bugten* eller *Biscaya viken*. Genom *Gibraltarsund* intränger emellan Europa och Afrika *Medelhafvet*, som på Afrikas kust bildar *Sidra viken*, och på Europas: *Joniska hafvet* med sin nordliga fortsättning *Adriatiska hafvet*, öster om Italien, och *Egeiska hafvet* eller *Arkipelagen*, emellan Europa och Asien. I nordost står denna hafsvik genom *Sundet vid Dardanelerna* (*Hellesponten*), *Marmora hafvet* och *Konstantinopolitanska sundet* (*Bosporen*) i förbindelse med *Svarta hafvet*. Atlantiska hafvets sydöstra del, utanför södra Afrika, kallas *Ethiopiska hafvet*, med *Guinea viken*. På Amerikas kust intränger emellan Norra och Södra delen en stor vik, hvars norra del kallas *Mexikanska viken* och södra *Karaibiska hafvet*.

3) *Indiska Ocean*, emellan Afrika, Asien och Nya Holland. Förbindes med Atlantiska hafvet, södra Ishafvet

(Polcirkeln) och Stora Ocean (gränsen går från Kina öfver Filippinerna till Nya Holland). Vikar: *Arabiska hafvet* (emellan Afrika och Västra Indiska halfön), med sina båda inre vikar *Arabiska viken* eller *Röda hafvet* (emellan Afrika och Arabien, och *Persiska viken* (emellan Arabien och Persien); *Ostindiska hafvet* med *Bengaliska viken* (emellan de båda Indiska halföarna) och *Kinesiska hafvet* (utanför Kina).

4) *Stora Ocean*, emellan Amerika, Asien och Nya Holland, står i förbindelse med norra Ishafvet, Atlantiska hafvet, södra Ishafvet (vid Polcirkeln) och Indiska hafvet. Dess nordliga del kallas *Kamschatka hafvet*, dess sydvästra del *Söderhafvet*. Vikar: på Nya Holland *Karpentaria-viken*; i Asien *Gula hafvet*, *Japanska hafvet* och *Ochotska viken*; i Amerika *Kaliforniska-* och *Panama-vikarna*.

5) *Södra Ishafvet*, inom södra Polcirkeln, är till största delen ännu obekant.

De största öar äro: i Europa *Novaja-Semla* (Ishafvet), *Island*, *Irland*, *Britannien* (Atlantiska hafvet), *Danska öarna*, *Gottland*, *Åland*, *Rügen* (Östersjön), *Baleariska öarna*, *Korsika*, *Sardinien*, *Sicilien*, *Joniska öarna*, *Kandia*, *Negropont* (Medelhafvet) — I Asien: *Rodus*, *Cypern* (Medelhafvet), *Ceylon*, *Ostindiska Skärgården*, *Filippinerna* (Indiska hafvet), *Japanska öarna*, *Aleuterna* (Stora Ocean), *Nya Siberien* (Ishafvet) — I Afrika: *Azoriska-* och *Kanariska öarna* (Atlantiska hafvet), *Madagaskar* (Indiska hafvet) — I Amerika: *Spitsbergen*, *Grönland* (norra Ishafvet), *Newfoundland*, *Westindien*, *Eldlandet* (Atlantiska hafvet), *Gallopagos öarna* (Stora Ocean) — I Australien: *Nya Guinea*, *Nya Zeeland* (Söderhafvet).

Utom ofvan upptagna *sund* förtjena följande märkas: I Europa: *Engelska Kanalen* (La Manche), förbinder Nordsjön med Atlantiska hafvet, emellan England och Frankrike. — I Asien: *Babel Mandeb*, inloppet till Röda hafvet; *Sundet vid Ormus*, inloppet till Persiska viken; *Malacka sund*, emellan halfön Malacka och ön Sumatra; *Sunda-sund*, emellan öarna Sumatra och Java; båda förbinda Ostindiska och Kinesiska hafven — I Afrika: *Mozambik kanal*, emellan Madagaskar och fasta landet — I Amerika: *Lancaster-sund* och *Bar-*

rows kanal, förenar Baffins viken och Ishafvet; *Davis sund*, emellan Baffins vik och Atlantiska hafvet; *Hudsons sund*, förenande Hudsons vik med Atlantiska hafvet; *Magelhaens sund*, emellan Amerika och Eldlandet, förenar Atlantiska och Stilla hafven.

Näs är en smal landsträcka, som förenar tvänne större länder. De vigtigaste äro: *Näset vid Suez*, som förenar Asien och Afrika; *Panama-näset*, emellan norra och södra Amerika.

Udde (Kap) är en liten del af landet, som löper ut i hafvet med en spets. De förnämsta äro: i Europa *Nord Kap* och *Nord Kyn*, de nordligaste; *Kap Roca*, den vestligaste; *Kap Vincent*, sydvestligaste; *Tarifas udde*, den sydligaste, vid Gibraltarsund; och *Kap Matapan*, på halfön Morea — I Asien *Kap Taimura*, nordligast; *Ost-Kap*, ostligast, vid Cooks sund; *Kap Romania*, den sydligaste, på östra Indiska halfön; *Kap Comorin*, på vstra Indiska halfön — I Afrika *Kap Serrat* och *Kap Bon*, de nordligaste; *Gröna udden* (Kap Verd), den vestligaste; *Godt hopps udde* och *Kap Agulhas*, de sydligaste; *Kap Guardafui*, östligast. I Amerika *Is-Kap*, vid norra Ishafvet; *Kap Olinda*, ostligast; *Kap Horn*, söder om Eldlandet.

Öken eller *Ödemark* är en torr, ofruktbar landsträcka. *Stepp* är en till åkerbruk otjenlig, men af gräs bevuxen trakt. *Hed* är gräsfattigare och torrare än en stepp. *Oas* är ett genom vattentillgång fruktbart ställe i en sandöcken. *Sahara* i Afrika och *Kobi* eller *Schamo* i Asien äro jordens största öknar.

Fasta landets yta är i allmänhet ojemn; der omvexla höjder och slätter. Egentligen finnes på jorden ingen slätt, emedan jordens yta öfverallt är bugtig. Med *slätter* förstås derföre en större landsträcka, på hvilken inga eller endast få och låga ojemnheter förekomma. Höjderna få olika benämningar efter deras olika höjd, hvilken alltid beräknas från hafsytan (*absolut höjd*). De lägre kallas *kullar* och *backar*; de högre *berg* och, om de öfverstiga 6000 fot, *alper*. Af sammanhängande höjdsträckningar kallas de lägre *åsar*, de högre *bergskedjor*, *alpsträckor*. Öfversta delen af ett berg kallas dess *topp*; den nedersta *fot*; deremellan lig-

ga sidorna. En bergskedjas öfversta del, på hvilken de enskilda topparna uppresa sig, kallas *bergsrygg*. *Bergarmar* äro mindre utgreningar från hufvudkedjan, hvilken alltid löper i samma riktning, som landet äger sin största sträckning. *Bergsknut* är ett ställe, der flere bergarmar utgrena sig. Fördjupningen emellan bergen kallas *dal*; en mindre *däld*; en ännu mindre *kjusa*. *Pass* är en kjusa, som leder öfver ett berg och förbinder länderna, som ligga på hvar sin sida om berget. Ett land med obetydlig upphöjning öfver hafvet kallas ett *lågland*; öfverstiger upphöjningen 500 fot, ett *högland*. Är höglandet slätt och jemnt, kallas det en *högslätt*; är det småbergigt ett *taffelland*; är det högbergigt ett *alpland*. *Trapp- eller terrass-länder* äro lägre bergländer, som bilda öfvergångar från ett hög- till ett låg-land. *Vulkaner* äro berg, som från en öppning (krater) uppkasta eld och en så kallad *lava*. *Laviner* äro från bergen nedrasande snömassor; *Glacierer* äro isberg.

De förnämsta bergskedjor äro,

I Europa: *Pyreneerna*, emellan Frankrike och Spanien, genom hvilket sednare land i öfrigt stryka *Asturiska* bergen längs Biscaya-viken och *Iberiska* bergen mot söder med flere armar åt vester — *Sevennerna*, *Cote d'Or* och *Ardennerna*, *Wogeserna* och *Jura* i östra Frankrike — *Alperna*, hvilka uppfylla södra Europa. Från bergstoppén *S:t Gotthard* i Schweits utgå: 1) åt vester *Berner* alperna till Genfersjön; 2) åt sydvest; *Lepontinska* och *Penninska* alperna, hvilka mot söder inåt Italien fortsättas genom *Grajiska-*, *Cottiska-* och *Sjöalperna* samt *Apenninerna*; 3) åt öster *Rhetiska* alperna, hvilka genom Kejsaredömet Österrike fortsättas under olika benämningar (*Tyrolska*, *Noriska*, *Karniska*, *Juliska* och *Dinariiska*) inåt Turkiet, der kedjan grenar sig i två armar, af hvilka den östra, *Balkan* kallad, går mot Svarta hafvet och den södra, *Pindus*, sträcker sig genom Grekland till Egeiska hafvet — *Karpatherna*, som i norr begränsa Ungern och mot vester stå i förbindelse med bergen i mellersta Tyskland. Dessa sednare utgå från *Fichtelgebirge*: 1) åt öster, *Erzgebirge*, *Riesengebirge* och *Sudeterna* till *Karpatherna*; 2) åt sydost *Böhmerwald*; 3) åt sydvest *Die rauhe Alp*, som sammanstötter med *Schwarz-*

wald; 4) åt nordvest *Thüringerwald* och *Harz-bergen* — *Ural*, Europas östra gräns mot Asien — *Waldai* eller *Alauniska bergen*, som sträcka sig genom Ryssland emellan *Ural* och *Karpatherna* — *Kölen* eller *Norriska fjellryggen*, på Skandinaviska halfön. Derifrån utgår åt öster inåt *Finland* *Maanselkä*. Högsta bergstoppen i Europa är *Mont-blanc* (14000 fot), der *Penninska* och *Grajiska alperna* sammanstöta, på gränsen emellan *Italien* och *Schweitz*.

I *Asien*: *Himalaja*, med jordens högsta bergstoppar *Davalaghiri* och *Tschamalari* (27000 fot), norr om *vestra Indiska halfön*. *Hindukhu*, *vestlig fortsättning af Himalaja*, i *norra Persien*. *Taurus* genom *Mindre Asien* eller *Vest-Asiatiska halfön*. *Kaukasus*, emellan *Svarta* och *Kaspiska hafven*. *Altai* och *Dauriska bergen*, emellan *norra* och *mellersta Asien*. *Kuen-lüen* genom *mellersta Hög-Asien*.

I *Afrika*: *Atlas*, i *nordvestra delen*; *Kongbergen*, i *vestra*; *Mandarra* och *Månbergen*, i *mellersta*; *Lupata*, i *sydöstra* och *Kaplandets berg* i *södra delen*.

I *Amerika*: *Cordilleras de los Andes* eller *Anderna*, hvilka följa *Syd-Amerikas vestra kust* och fortsättas öfver *Panamanäset* inuti *Nord-Amerika*, under olika benämningar (*Sierra Madre*, *Klippbergen*) upp till *Ishafvet*. *Kustkedjan*, längs *Nord-Amerikas vestra kust*. *Landthöjden*, från *Klippbergen* mot *öster*. *Alleghany*, längs *Nord-Amerikas östra kust*. *Brasiliensberg*, i 3 kedjor, fylla *Syd-Amerikas östra del*.

I *Australien*: *Blå bergen*, på *nya Hollands sydöstra kust*.

Högsta delen af ett land, hvarifrån detta sluttar och sänker sig, kallas *Landthöjden*. Den benämnes äfven *Wattendelare*, emedan den åtskiljer de vattendrag, som hafva sin källa på hvar sin sida derom. Vattendragen äro antingen stillastående eller rinnande. De förra kallas *insjöar*, om de äro större och djupare; *träsk*, de mindre; *moras* och *kärr*, de som äro grunda och hafva osundt vatten. De rinnande vattendragen äro: *bäckar*, de minsta; *åar*, de större; *floder* och *strömmar*, de ansevärigaste. En flods början kallas *källa*; må den i öfrigt vara en verkelig källa eller en insjö; slutet *myrning*. Delar sig mot utloppet en flod i flera *myrningsarmar*,

uppstår ett *deltaland*. *Bifloder* äro de mindre vattendrag, som infalla i en *hufvudflod*, hvars vattenmassa derigenom ökes. En hufvudflod med alla sina bifloder kallas ett *flodsystem*; landet deromkring bildar *flodområdet*. I början af sitt lopp är en flod, i synnerhet om den har sin källa i bergstrakter, strid samt besvärad af forsar och vattenfall; i nedra loppet rinner den stillare. Vanligtvis hafva floderna sina utlopp i haf, några äfven i sjöar. Floder, som småningom aftaga och sluteligen alldeles försvinna, kallas *steppfloder*; de åter, som endast vissa tider af året äga vatten, men på andra uttorka, kallas *regnbäckar*.

De största insjöar äro i Europa: *Ladoga*, *Onega*, *Peipus* i Ryssland; *Saimen*, *Päjjäne* i Finland; *Wenern*, *Wettern*, *Mälaren* i Sverige; *Boden-*, *Genfer-*, *Neuchatel-sjön* i Schweiz — I Asien: *Kaspiska hafvet*, *Aral-sjön*, *Balkasch* och *Bajkal* — I Afrika: *Tsad*, *Zambeze* och *Maravi* samt *Aquelunda* — I Nord-Amerika: *Winnipeg-* och *Slaf-sjön* samt de 5 sjöarne *Öfra sjön*, *Michigan*, *Huron*, *Erie* och *Ontario*, emellan hvilka två sistnämnde finnes jordens högsta vattenfall *Niagara* — I Syd-Amerika: *Titicaca*.

De förnämsta floder äro:

I Europa: till Ishafvet *Dwina* (i Hvita hafvet) och *Tana elf* eller *Tenojoki* (Tanafjorden) — till Kattegat *Glommen* från Dovre, *Götha elf* från Wenern — till Östersjön *Motala* från Wettern — till Bottniska viken *Dal-*, *Ångerman-* och *Torne-elfvarne* från Kölen; *Kemijoki*, genomflytande Kemiträsk; *Uleåelf* från Uleåträsk; *Kyro elf* från Maanselkä; *Kumo elf* från flera sjöar — till Finska viken *Kymmene elf*, som utför flera sjöars vatten; *Newa* från Ladoga; *Narwa* från Peipus — till Östersjön *Düna* från Waldai (Riga viken); *Niemen* eller *Memel* (Kurische Haff); *Weichsel* från Sudeterna (Frische Haff); *Oder* från Sudeterna (Haff) — till Nordsjön *Elbe* från Erzgebirge i Böhmen; *Rhen* från S:t Gotthard i Schweiz — till Kanalen *Seine* från Cote d'Or — till Biscayaviken *Loire* från Sevennerna; *Garonne* (vid utloppet *Gironde*) från Pyreneerna — till Atlantiska hafvet (Spanska sjön) *Duero*, *Tajo*, *Guadiana*, *Guadalquivir*, från Iberiska bergen — till Medelhafvet *Ebro* från Asturiska bergen;

Rhone från S:t Gotthard; *Arno*, *Tiber* från Apenninerna — till Adriatiska hafvet *Po*, *Etsch* eller *Adige*, från Alperna — till Svarta hafvet *Donau* från Schwarzwald; *Dniestr* från Karpatherna; *Dnepr* och *Don* (Asofska sjön) från Waldai — till Kaspiska hafvet *Wolga*, från Waldai, Europas största flod.

I Asien: till Ishafvet *Oby*, *Jenisej* och *Lena* från Al-tai — till Stora Ocean *Amur* från Dauriske bergen; *Ho-angho* och *Jangtsekiang* från Hög-Asiens berg — till Kinesiska hafvet *Maykaung* eller *Kambodshja* från okända trakter — till Ostindiska hafvet *Iravaddi* eller *Ava* och *Buramputer*, hvilkas öfra lopp är obekant; *Ganges* från Himalaja — till Arabiska hafvet *Sind* från Himalaja — till Persiska viken *Schat el Arabi* (de förenade Euf-rat och Tigris från Armeniens berg) — till Svarta hafvet *Kisil-Irmak* från Taurus. Dessutom må räknas *Jor-dan* från Libanon till Döda hafvet; *Amu* och *Sir* till Aral.

I Afrika: till Medelhafvet *Nilen* från Mänbergen — till Atlantiska hafvet *Senegal*, *Gambia*, *Joliba* eller *Niger* (Guinea viken) från Kongbergen samt *Zaire* eller *Con-go*, *Coanzo* och *Oranje* — till Mozambik kanal *Zambeze*.

I Amerika: till Ishafvet *Mackenzie* floden från Slaf-sjön och dermed i förbindelse stående sjöar; *Kopparmi-ne* floden — till Hudsons vik *Severn* och *Nelson* från Winipeg-sjön och dess tillflöden — till Atlantiska hafvet *Lo-renzfloden* från de 5 sjöarne; *Misisippi* från Landthöjden, med *Missuri* från Sierra Madre (till Mexikanska viken); de förenade *Cauca* och *Magdalena* (Karaibiska hafvet); *Orinoco* ur en sjö; *Amazon* floden, jordens största flod, ur sjöar under Anderna; *La Plata* från Brasiliens berg — till Stora Ocean *Columbia* eller *Oregan* från Klipp-bergen.

Med *klimat* förstår man den uti hvarje landrådande värme och köld. Ett lands klimat beror hufvudsakligast på dess afstånd från Eqvatorn; ju närmare Polen orten är belägen, i desto snedare riktning träffas den af solens strålar och så mycket strängare blir klimatet. Många afvikelser uppstå dock härutinnan, ty uti bergstrakter, skogar och på sumpiga ställen är luftstreckket kallare än i slättländer och odlade trakter, under samma afstånd från Eqvatorn. Sand-öknar åter äro ganska varma. Kustländer hafva under

sommarmånaderna ett friskare klimat, men om vintern ett blidare än de inre delarne af ett land o. s. v. För att kunna bestämma en ords klimat gör ej tillfyllest att fästa sig vid värmen och kölden enskilda dagar; årets medeltemperatur bör rådfrågas. Värme och köld mätas medelst en så kallad *Thermometer*.

Af ett lands klimat beror hufvudsakligen dess produkter, så till mängd, som beskaffenhet. Några naturalster äro gemensamma för alla klimat och alla länder, andra åter trifvas blott i visst klimat och viss jordmån. Naturalsterna plägar man indela i tre stora klasser: *Djur-*, *Vext-* och *Sten-riket*. Mineralierna eller stenarna äro icke underkastade klimatets inflytande, mera äro djuren derutaf beroende och mest vexterna. Uti heta zonen är vextlifvet rikast, om endast tillgång på vatten finnes; det aftager småningom mot polerna, der buskar intaga trädens ställe och slutligen endast mossor och lafvar trifvas. Den eviga snögränsen, som vid eqvatorn är på 14000 fots höjd öfver vattenytan, är närmast polerna invid sjelfva jorden och der upphör all vextlighet.

Det herrligaste af alla varelsor på jorden är människan. Hon tillhör icke något visst klimat utan finnes uti alla. De 900 millioner människor, som bo på jorden, äro dock hvarandra mycket olika, hvilket till stor del har sin grund i klimatets inflytande. Man urskiljer i afseende å den yttre skapnaden och ansigtsfärgen 5 skilda människoracer: 1) *Kaukasiska* eller *hvita* racen, som bebor nästan hela Europa, norra Afrika och sydöstra Asien (Germaner, Slaver, Greker m. fl.); 2) *Mongoliska* eller *gula* racen, hvartill höra norra polarländernas bebyggare (Finnar, Lappar m. fl.) samt de, som bebo medlersta och östra Asien; 3) *Malayiska* racen (gulbrun), i sydöstra Asien och på Söderhafvets öar; 4) *Neger* eller *svarta* racen, med Afrika till fädernesland; 5) *Amerikanska* racen, till färgen kopparröd.

I afseende å lefnadssättet äro jordens folk: 1) *Vildar*, som lifnära sig med jagt, fiske och vilda frukter; 2) *Nomader* eller *Herdar*, hvilka lefva af boskapsskötsel, bo i tält och flytta omkring med sina hjordar; 3) *Civiliserade* eller *hyfsade*, hvilka hafva fasta boningsplatser, idka åkerbruk och hvarjehanda andra slöjder, äfvensom kon-

ster och vetenskaper. De vilda folkslagen hafva icke någon egentlig styrelse. Hos Herde-folken är styrelsen *patriarkalisk*, d. v. s. husfadern har oinskränkt makt öfver sin familj och sitt husfolk. En egentlig regering finnes endast hos de åkerbrukande folken. Ett eller flera folk, förenade under en gemensam styrelse, bilda en *stat*. Regeringssättet uti dessa är mycket olika. Står en regent, må han i öfrigt kallas kejsare, konung, hertig, furste m. m., i spetsen för staten, är det en *monarki*. Monarkens välde är antingen *oinskränkt* (despotism), om han ensam äger rättighet att stifta lagar, eller *inskränkt* af vissa grundlagar (konstitutionel monarki). En stat, der regeringen är uppdragen åt flera, kallas en *republik* — äger då hela folket del uti styrelsen, uppstår en *demokrati*; är styrelsen öfverlemnad åt några få, genom börd, rikedomar o. s. v. ansedde medborgare, säges författningen vara *aristokratisk*; utöfvas åter makten af den obildade folkhoppen, *oklokratisk*.

I afseende å religion delas människorna i två hufvudklasser: 1) de hvilka bekänna en enda Gud (monoteister) och 2) sådana som antaga flera Gudar (polyteister eller hedningar). De förra underafdelas i *Judar*, *Kristna* och *Muhammedaner*. Den kristna religions bekännare sönderfalla åter i förnämligast fyra afdelningar: *Romersk-katolska*, *Grekisk-kristna*, *Evangelisk-Lutherska* och *Reformerta*.

3. Politiska Geografin.

Europa,

Näst den minsta af verldsdelarna, gränsar i norr till Norra Ishafvet, i vester till Atlantiska hafvet, i söder till Medelhafvet samt i öster till Asien, hvarifrån den skiljes genom Uralska bergen, Ural-floden, Kaspiska hafvet, floderna Terek och Kuban, Svarta hafvet, Bosporen, Marmorahafvet, Sundet vid Dardanellerna och Egeiska hafvet. Största delen är belägen i norra tempererade zonen, endast en liten del i norra kalla. Storleken är omk. 170,000 kvadratmil. Folkmängden öfverstiger 200 mil-

Geografi.

lioni, hvaraf största delen bekänna sig till kristna religion. Europa omfattar flera stater.

RYSKA RIKET

utgöres af östra Europa, norra Asien och nordvestra Amerika. Storleken uppskattas till 375,000 qv. mil; folkmängden öfverstiger 60 millioner. Här behandlas nu endast länderna i Europa. Dessa upptaga en area af nära 100,000 qv. mil och bestå af de oskiljaktigt förenade delarna: Kejsardömet *Ryssland*, Konungariket *Polen* och Storfurstendömet *Finland*. Gränserna äro: i norr Ishafvet, i öster och sydost Asien, i söder Svarta hafvet, i vester Turkiska (gränsen Donau och dess biflod Pruth), Österrikiska och Preussiska länder, Östersjön med Bottniska viken, Sverige och Norrige.

a) *Kejsardömet Ryssland.*

Största delen är en slätt, endast östra delen vid Uraliska bergen är bergig. Tvertigenom landet sträcker sig i sydvest och nordost de låga *Alauniska* bergen eller *Waldai*. Af insjöar må märkas: *Ladoga*, den största i Europa; *Onega*, som genom *Svir* förenas med *Ladoga*; *Ilmen*, genom *Wolchof* förenad med *Ladoga*; *Peipus*, som genom *Narwa*-floden utfaller i Finska viken. De förnämsta floder äro: *Petschora*, som utfaller i Ishafvet; *Dwina* till Hvita hafvet; *Newa* från *Ladoga* till Finska viken; *Düna* till Riga-viken; *Niemen*, som efter det den upptagit *Wilia* h. kallas *Memel*, till Kurische Haff; *Dniester*, *Bug*, *Dneper* med bifl. *Beresina* h. och *Dsna* v., till Svarta hafvet; *Don* till Asofska sjön; *Wolga* med bifl. *Oka* h., *Tverza* och *Kama* v., till Kaspiska hafvet. Alla dessa floder äro tjenliga för båt fart, utom *Dneper*, som besväras af flere vattenfall (poroger). Den inre förbindelsen underlättas genom flere kanaler: *Wischnej-Wolotschokska*, förenande *Wolga* med *Ilmen*; *Maria*, förenande *Wolga* med *Onega*; *Kubinska* förbinder *Wolga* med *Dwina* och således äfven *Dwina* med *Onega*; *Beresinska* emellan *Beresina* och *Düna*; *Ladoga*, längs södra stranden af sjön *Ladoga*, inrättad för att undvika den farliga segelfarten på sjön. — Uti ett så vidsträckt

land måste klimatet vara mycket olika på de skilda delarna deraf. Äfven jordmånen är olika. Vestra och mellersta delarna äro de mest odlade och fruktbara. Stora sträckor så i norra som södra delarna äro ofruktbara. Uralska bergen äro rika på platina, guld och andra metaller, äfvensom diamanter. Förnämsta exportvarorna äro säd, lin, hampa, hudar och talg från hamnarna vid Östersjön och Svarta hafvet, samt pelsverk och skogsprodukter från hamnarna vid Ishafvet. Fabrikerna äro många och i stark tillväxt, men tillverkningen åtgår till det mesta inom landet. Invånarnes antal uppgår till 55 millioner. Största delen bekänna sig till den Grekisk-kristna religion. Uti länderna vid Finska- och Riga-vikarna (förut Svenska besittningar) är Lutherska, uti vestra Ryssland (Polska provinser) Romersk-katolska, uti södra och sydöstra Ryssland (Turkiska och Tatariska länder) Muhammedanska religion den herrskande. Några Finska folkstammar äro ännu Hedningar. Judar finnas många uti vestra Ryssland. Regeringsformen är oinskränkt monarkisk. Uti Ryssland finnas 6 Universitet, en stor mängd Gymnasier och andra undervisningsanstalter. I afseende å styrelsen och förvaltningen indelas riket i 50 Guvernementer. För en lättare öfversigt kan det indelas i följande 7 Regioner.

1. Östersjöprovinserna.

Ingermanland (Finska, Inkerin maa) vid Finska viken, Ladoga och Peipus. Största delen af befolkningen utgöres af Finnar, dernäst Ryssar och Tyskar. Marken är flack och sumpig. Städer: *S:t Petersburg* (Finska, Pietari), vid Newas utlopp, rikets hufvudstad och Kejsarens residens, en af Europas praktfullaste och största städer. Universitet och flera Akademier; fabriker och stark handel, G.*) 468 t. inv. — *Kronstad*, på ön Retusaari i Finska viken, befäst, station för en del af krigsflottan, 40 t. — *Schlüsselburg* (förut Nöteborg, äldre Orchovetz, Pähkinälinna), vid Newas utflöde ur Ladoga, befäst.

*) G. betyder säte för Guvernören öfver det efter residensstaden vanligast benämnda Guvernementet.

Estland (F. Wiron maa), kustlandet söder om Finska viken. Ett flackt, på säd, lin och hampa bördigt land. Befolkningen utgöres af Finnar (Esther); i städerna bo mest Tyskar. St. *Reval*, G., anseelig handel, 18 t. — *Narva*, vid utloppet af Narva-floden, befäst — Ön *Dagö*.

Liffland, kustlandet öster om Riga-viken, väl odladt och fruktbart. St. *Riga*, vid Dünas utlopp, G., stark handel med säd, lin och hampa, 38 t. — *Dorpat*, nära Peipus, Universitet — Ön *Ösel*.

Kurland, en halfö emellan Östersjön och Riga-viken, fet jordmån. St. *Mitau*, G. — *Libau*, handelsstad vid Östersjön.

Stora Ryssland.

Landets mellersta och norra del, stötande i norr till Ishafvet. Den norr om Waldai belägna delen är kall och ofruktbar, rik på skogar och pelsbärande djur. De nordligaste trakterna äro ödsliga, fulla af kärr och mossor (tundror). Landet söder om Waldai är en af de mest uppodlade och bördiga delar af Ryssland, der säd, lin och hampa finnes i öfverflöd. Största delen af befolkningen är Ryssar; mot söder bo Tatarer, mot norr och öster flera Finska folkstammar (Lappar, Samojeder, Syrjäner, Mordviner). — St. *Archangel*, vid Dvinas utlopp, betydlig handelsstad och nederlagsort för norra Rysslands produkter (tjära, pottaska, pelsverk, metaller), 15 t. — *Wologda*, G. — *Petrosawodsk*, vid Onega, G. (Olonetzka Guv.), kanongjuteri — *Nowgorod*, vid Ilmen, G., fordom stor handelsstad. — *Pleskof*, nära Peipus, G. — *Tver*, G., 20 t. — *Jaroslast*, G., justgarfverier, 23 t. — *Kostroma*, G., sköna garfverier; alla tre vid Wolga. — *Nischnei-Nowgorod*, vid Okas inflöde i Wolga, G., stor marknad, 22 t. — *Tula*, G., gevärsfaktori, 20 t. — *Kaluga*, G., 26 t. — *Räsan*, G. — *Wladimir*, G. — *Moskwa*, G., rikets gamla, ännu dess andra hufvudstad, medelpunkt för den inre handeln, Universitet, 365 t. — *Orel*, G. — *Tambof*, G. (alla dessa äro belägna vid Oka och dess bifloder). — *Smolensk*, vid Dneper, G., befäst. — *Woronesch*, vid Don, G. — *Kursk*, G. — I Ishafvet öarna: *Wagatz*, *Kalgujef*,

Novaja Semla, obebödda, endast besökta af dem, som jaga hvita björnar, hvalfiskar och skjälär.

Vestra Ryssland

utgöres af de fordna Polska provinserna *Lithauen*, *Wolhynien* och *Podolien*. Det förstnämnda är ett af skog och moras uppfyldt land, som bebos af Ryssar, Polacker, Judar, Tyskar och Rusniaker (förpolskade Ryssar). St. *Wilna*, vid *Wilia*, G., 36 t. — *Kowno*, vid *Wilias* mynning, G. — *Grodno*, vid *Niemen*, G. — *Witebsk*, vid *Düna*, G. — *Mohilef*, vid *Dneper*, G. — *Minsk*, G. — *Wolhynien* och *Podolien* äro slättländer, rika på säd, vin, hampa. St. *Schitomir*, G., god handel, 26 t. — *Kamienietz*, befäst, vid *Dniester*, G.

Lilla Ryssland

eller *Ukräne*. Största delen är en flack, skoglös slätt, som mot söder öfvergår till stepp; gräsrik och fruktbar på säd, lin, tobak och flera slags fruktträd. Här idkas stark boskaps- och biskötsel. Invånarne äro Kosacker, Polacker och Rusniaker. St. *Kief*, vid *Dneper*, i äldre tider rikets hufvudstad (880—1060), G., universitet, mycket besökt valfartsort, 24 t. — *Charkof*, vid *Donetz*, G., universitet, 32 t. — *Tschernigof*, vid *Desna*, G. — *Poltawa*, G., befäst.

Södra Ryssland.

Bessarabien, landet emellan *Pruth*, *Dniester*, *Donau* och *Svarta hafvet*. Ett herrligt sädes- och vinland. St. *Kischinef*, G., 21 t. — *Bender*, vid *Dniester*, befäst. — *Ismail*, vid *Donau*.

Nya Ryssland, kustlandet vid *Svarta hafvet* från *Dniester* till *Asofska sjön*. *Vestra delen* är angenäm, bebos till största delen af *Ryska* och *Tyska kolonister*. *Östra delen* (öster om *Dneper*) är en skoglös slätt, full af stepper och saltgölar, genomströfvad af nomadiserande *Kosacker* och *Tatarer*. Halfön *Taurien* eller *Krim* är *Rysslands sydligaste, blidaste och herrligaste del*, rik på ädla frukter och vin, bebodd af *Tatarer*. St. *Odessa*, *Rysslands största handelsstad* vid *Svarta hafvet*, utför säd

och boskapsprodukter, 58 t. — *Cherson*, vid Dnepers mynning, G., 25 t. — *Jekaterinoslaff*, vid Dneper, G. — *Nicolajef*, vid Bugs utlopp, station för en del af örlogsflottan. — *Taganrok*, vid Asofska sjön. — *Simferopol*, på Taurien, G. — *Kaffa* (Ryska, Feodosia). *Perekop*, på näset.

Donska Kosackernas land, en ödlig, af hedar och saltgölar full, gräsrik stepp, der Kosacker och Kalmucker idka boskapsskötsel. St. *Nowo-Tscherkask*, vid Don, G.

Kaukasien och Astrachan.

Sydöstra Ryssland, stötande till Kaspiska hafvet. Största delen utgöres af en torr, trädlös, till åkerbruk otjenlig stepp. Här bo Tatarer, Kosacker, Kalmucker, Kirgiser samt de Finska folkstammarna Tschuvascher och Mordviner (största delen nomader). I Wolga och Ural fångas stör, af hvars rom beredes kaviar. St. *Georgiesk*, vid fl. Kuma, G. öfver Kaukasien. — *Astrachan*, nära Wolgas mynning, G., anseelig handel på Asien, 30 t. — *Saratof*, vid Wolga, G. — *Orenburg*, vid Ural-floden, G. — *Ufa*, G.

Kasan och Permien.

Östra Ryssland. Här omvexla slätter, skogar och berg-åsar. Invånarne äro Tatariska, Ryska och Finska (Permier, f. d. Bjarmier, Wotjaker, Woguler, Tscheremisser) folkstammar. Klimatet uti Permien, som stöter till de Uralska bergen, är kallt. St. *Kasan*, vid Wolga, G., befäst, universitet, handel och fabriker, 58 t. — *Simbirsk*, vid Wolga, G. — *Pensa*, G. — *Wätka*, G. — *Perm*, vid Kama, G.; trakten är rik på jern och koppar.

b) *Konungariket Polen.*

Gränserna äro: i söder Österrike, i vester Preussen, i norr och öster Ryssland, hvarifrån det skiljes genom Niemen och Bug, en biflod till landets hufvudflod *Weichsel*. Med undantag af sydliga delen är hela landet en enda slätt. Utom redan nämnda vattendrag finnas här *Pilika*, en biflod till Weichsel, och *Wartha* till Oder. Polen är ett af Europas sädesrikaste länder. Invånarnes

antal är omk. 4 millioner. Religion är katolsk; Judar finnes i mängd. Landet styres af en General-Guvernör och är indeladt i 5 Guvernementer. St. *Warschau* (i prov. Masovien), hufvudstad, säte för General-Guvernören och Senaten, G., universitet, flere fabriker och betydlig handel, 136 t. — *Kalisch* (Stor-Polen), klädesfabriker — *Radom*, G. — *Sandomir*, i en skön trakt vid Weichsel — *Lublin* (Lilla Polen), G. — *Plotzk*, vid Weichsel, G. — *Augustowo*, G.

c) *Storfurstendömet Finland.*

Namn och Läge. Finland betyder *kärmland* och således detsamma som landets inhemska benämning *Suomi*, *Suomenmaa*. Dess fasta land är beläget emellan 59° 48' och 70° 6' nordlig Latitud eller Polhöjd samt emellan 38° 10' och 50° 25' Longitud. Ifrån nordligaste punkten, vid Skorajokis inflöde i Tana elf eller Tenojoki, till sydligaste spetsen Hangöudd (Hankoniemi) är afståndet omk. 108 Finska mil. Der utsträckningen i vester och öster är störst, utgör den omk. 70 mil.

Gränserna äro: i norr, Norrige (Norja), längs Tenojoki och Lapintunturit; i vester, Sverige (Ruotsi), längs Muonio och Torneå elfvar, och Bottniska viken (Pohjanlahti); i sydvest, Östersjön (Itämeri); i söder, Finska viken (Suomenlahti) samt i öster, Ryssland (Wenäjänmaa) och Norrige. Ryssland tillstöter med Guvernementerna S:t Petersburg eller Ingermanland (Inkerin maa), Olonets (Aunuksen maa) och Archangel (Arkankelin maa).

Östra gränsen, mot Ryssland, går från mynningen af Systerbäck (Rajajoki) längs densamma och sedan i nordestlig riktning tvärs öfver Ladoga till Wariskivi rå vid Wiua-åns mynning, der Guvernementerna Petersburg och Olonets sammanträffa med Wiborgs Län. Derifrån går gränsen mot norr till Kolmijkanta rå, der Wiborgs och Kuopio Län sammanstöta med Olonets Guvernement, samt sedan mot nordvest till Jongerinkivi vid Österbottens gräns. Nu sträcker sig gränslinien mot norr till Mutkevaara berg, vid Enare träsk. På sträckan emellan Mutkevaara och Skorajokis mynning tillstöter Norrige.

Storlek. Inom dessa gränser upptager Finland, med tillhörande öar, en area af 6844 geografiska eller 3353 Finska qvadrat mil.

Beståndsdelar. I sitt nuvarande omfång består Finland af: *Egentliga Finland* (Varsinais Suomi, Turunmaa), *Satakunda* (Satakunta), *Åland* (Ahvenanmaa), *Nyland* (Uus'maa), *Tavastland* (Hämeenmaa), *Savolaks* (Savo), *Karelen* (Karjala), *Österbotten* jemte den till Finland hörande andelen af *Westerbotten* (Pohjanmaa) och *Finska Lappland* (Lapinmaa). — En mycket vanlig indelning af landet är den i *Gamla* eller *Ryska* och *Nya* Finland. Med det förre namnet betecknar man, den del af landet, som genom fredssluten i Nystad och Åbo (1721 och 1743) blifvit Rysslands tillhörighet, med det sednare åter den delen, som Ryssland förvärfvade genom freden i Fredrikshamn (1809). Dessa delar blefvo med hvarandra förenade (1811).

Berg och Slätter. Marken är mestadels ojemn. En oafbruten omväxling af höjder och djup råder öfver hela landet; endast få betydligare slätter finnas. Största slättlandet är södra Österbotten. Väl äro höjderna många, men i jämförelse med de i andra länder förekommande, äro de låga. De högsta topparna i landet äro de enstaka *Peldoivi* (2000 fot) och *Ounastunturi* (1931 fot), båda i Lappland. Förmämsta höjdsträckningen är *Maanselkä*, som ingenstädes öfverstiger 1200 fot. Den utgår från Kölen eller Norrska fjellryggen mot öster genom Lappland (Lapintunturit) till Ryska gränsen, der den vid *Talkunaovi* böjer sig mot söder, på sina ställen bildande en naturlig gräns mot Ryssland, till *Jongerinkivi* vid Karelens nordöstra hörn. Nu vänder sig kedjan inåt Finland och i sydlig, vestlig och sydvestlig riktning, hvarunder den afsöndrar Österbotten från Karelen, Savolaks, Tavastland och Satakunda, sänker den sig mot Bottniska viken. Härifrån utgå flera armar, hvilka liksom hufvudkedjan än äro smala och branta, än utplatta sig i sandhedar och moar; på sina ställen äro de skogbevuxna, då andra åter täckta af sjöar samt stundom alldeles afbrutna, fortlöpande i en rad af kullar.

Af de utgående armarna äro följande fyra de förmämsta: 1) *Karelska*-armen, som i sydostlig, sydlig och sydvestlig riktning genomlöper nordöstra Savolaks, mellersta och södra Karelen samt sydligaste Savolaks, hvarefter den delar sig i två grenar, af hvilka den ena fortsätter sin sträckning mot vester inåt Tavastland, der den sammanträffar med Tavastländska ar-

men, men den andra böjer sig mot söder, emellan Karelen och Nyland, till Finska viken. 2) *Savolakska*-armen, som genom Savolaks sträcker sig mot söder och i närheten af Willmanstrand förenas med Karelska kedjan; den utgör vattenskilnad emellan mellersta och östra Finlands vattendrag och kallas därför *Weenjakaja*. 3) *Tavastländska*-armen, som äfven sträcker sig mot söder, först längs gränsen emellan Satakunda och Tavastland, och sedan genom Tavastland, inemot gränsen af Nyland, der den böjer sig mot vester och genom södra delarna af Tavastland och Satakunda hinner fram till Bottniska viken, söder om Björneborg. 4) *Satakunda*-armen, som i sydlig och sydostlig riktning genomgår mellersta Satakunda inåt Tavastland.

Vestra kustlandet är i allmänhet lågt och flackt. Höjderna sänka sig småningom mot Bottniska viken, hvaremot de brant stupa i Finska viken. Södra kustlandet är af inträngande hafsvikar sönderskuret i flera utlöpande landtungor och berguddar, samt betäckt af en vidlöftig skärgård. Sådana förekomma äfven på sina ställen utmed vestra kusten, såsom vid Bottniska vikens smalaste pass *Qvarken* (Meren kurkku). Längs Österbottens kust förmärkes i högre grad än annorstädes i landet en upplandning, som medför hvarjehanda olägenheter för de der belägna sjöstäderna.

Vattendrag. På sådana är Finland särdeles rikt. Man räknar att de upptaga omkr. en åttendedel af landets hela area. Genom de många höjdsträckningarna uppkomma 5 skilda vattensystemer:

1) *Norra* systemet, vattendragen i norra Lappland, sluttande mot Ishafvet. Bland sjöar må märkas: *Enareträsk*, hvarifrån *Patsjoki* utrinne; *Pulmajaur*, Finlands nordligaste insjö, infallande i *Tenojoki*. Största floden är samma *Tenojoki*, hvars öfra del kallas *Enarejoki*, som från höger upptager *Tscheskemjoki*; alla åtföljande gränsen mot Norrige.

2) *Nordvestra* systemet, omfattande vattendragen i södra Lappland och Österbotten, alla utlöpande i Bottniska viken. De förnämsta äro: *Torne-elf*, som upprinner i Sverige, men 16 mil före utloppet berör Finlands gräns och der upptager den från gränssjöarna *Koltajaur* och *Kilpisjaur* kommande gränssfloden *Könkömä*, sedan kallad *Muonio* — *Kemijoki*, ur sjöar under *Lapintunturit*, genomrinnande *Kemijärvi*; biflod *Ounasjoki* från *Ounastunturi* — *Uleåelf*, som genom *Niskakoski* utbryter ur

Uleå-träsk, dit flera sjöars vattenmassor samlat sig — *Sü-kajoki* från *Isolamujärvi* — *Pyhäjoki* från *Pyhäjävi* — *Esse-å* genom *Alajärvi* och *Lappajärvi* — *Lapuanjoki* eller *Nykarleby-å* från *Kuortane-sjöarna* — *Kyro-elf*, i öfra loppet *Kauhajoki* och längre fram *Ilmajoki*; biflod *Seinäjoki* från *Seinäjärvi*.

3) *Sydvestra* systemet, inom *Satakunda* och *vestra Tavastland*. Systemets centralsjö är *Pyhäjärvi*, söder om *Tammerfors*, dit tillflöden samlas från fyra källor. *Norrifrån* komma *Etzäri sjö*, utfallande i *Toivesi*, hvars vattenmassa, förenad med den från *Keurunselkä* (27) *) och *Kuohrevesi*, infaller i *Ruovesi sjö* och dädan genom *Murola* fors i den 316 fot öfver hafsytan upphöjda *Näsijärvi* (28) samt ytterligare genom den 101 fot höga *Tamperinkoski* i *Pyhäjärvi*. Från nordost komma tillflöden ur *Lägelmävesi* (35), som af naturen är förenad med *Pelkäneenvesi* (36), men nu har ett direktare aflopp genom *Kaivanto* kanal till *Rojne* (33). Såväl *Pelkäneenvesi* som *Rojne* infalla i *Mallasvesi* (32). Den östra källarmen uppstår i *Padasjoki* socken, derifrån den midt på *Tavastländska bergarmen* belägna *Wesijako* utjguter sig mot vester och genom sjöarna i *Hauho* socken infaller i *Mallasvesi*, som afledes till *Rautunselkä*. Den fjerde tillflödsarmen har sin källa i *Pääjärvi* i *Loppis* socken, hvarifrån vattnet förbi *Tavastehus* utbreder sig i den ansenliga *Wanajavesi* (31), äfven förenad med *Rautunselkä*. Ur denna sistnämnda afledes vattenmassan genom *Kuokkala* fors och *Sorvanselkä* (30) till centralsjön *Pyhäjärvi*. Derifrån leder *Nokiavirta* till *Kulovesi*, dit äfven norrifrån *Kyrösjärvi* (29) genom det praktfulla *Kyrofallet* (*Kyronkoski*) infaller. *Kulovesi* ger upphof åt den väldiga *Kumo elf* (*Kokemäenjoki*), som utfaller i *Bottniska viken*.

4) *Mellersta* eller *Ost-Tavastländska* systemet, hvars centralsjö är den 18 mil långa, 253 f. öfver hafvet belägna *Päijäne*. Dess tillflöden komma: norrifrån, ur *Kejtälä* (2), hvars vattenmassa, förenad med den genom *Kukan-*

*) Siffror satta inom parentes efter någon sjö äro de samma, hvarmed den ifrågavarande insjön på *Eklunds karta* är betecknad.

koski stora fors från *Konnevesi* (3) och *Kynsyvesi* (24) afleda, infaller i *Leppävesi* (25) och dädan genom *Haa-pakoski*; vestanifrån, ur den redan nämnda, för sitt aflopp åt två sidor kända *Wesijako*; söderifrån, ur *Wesijärvi* (37) genom *Weksjö* fall och österifrån genom *Tainiovirta* ur de sammanhängande *Kyyvesi* (43), *Puolavesi* (42) och *Jääsjärvi* (39). Från Päijänes sydöstra del utbryter *Kalkiström* till *Ruotsalainen* (38), hvarifrån *Kymmene elf* (Kymijoki) uttrinner. Under sitt lopp mot sydost och söder besväras denna af flera forsar och vattenfall (Jyränkö, Keltisström, Anjala), grenar sig vid *Wedenjakama* och utfaller i Finska viken med 5 mynningsarmar, af hvilka den östligaste störtar nedför *Högfors* (Korkiakoski).

5) *Östra* eller *Savolaks-Karelska* systemet. Från två hufvudkällor samla sig tillflöden till systemets medelpunkt *Enonvesi*, en gemensam benämning på några förenade sjöar, såsom *Äimisvesi* (21) och *Haukivesi* (18). I den vestra källarmen, inom norra Savolaks, förena sig flera skilda vattensamlingar i *Porovesi* i Idensalmi socken och utgjuta sig derifrån i *Onkivesi* (6) samt ytterligare i *Kallavesi* (10). Denna på en upphöjning af 270 fot öfver hafsytan belägna sjö har två aflopp: det ena åt söder genom *Puutossalmi* till *Koiravesi* (23), hvarifrån vattnet genom *Konnuskoski* strömmar in uti *Unnukkavesi* (22) och dädan genom *Warkausström* i *Äimisvesi*; det andra åt sydost genom *Wehmassalmi* till *Suvasvesi* (11) och dädan till *Joutsenvesi* (19) och *Haukivesi*. Östra tillflödsarmen har sin källa i norra Karelen, der man finner den 11 mil långa *Pielisjärvi*, som genom *Pielis-å* förenas med *Pyhäselkä* (13), hvarifrån vattenmassan strömmar till *Orivesi* (14). Upptagande från norr den ansenliga, för sitt kristallklara vatten kända *Höytiäinen*, sätter sig *Orivesi* genom *Orivirta* i förbindelse med *Joutsenvesi* och *Enonvesi*. Ur dennes södra del *Haukivesi* strömmar vattenmassan förbi Nyslott i *Pihlajavesi* (17) och dädan genom *Puumala* sund i den öriska *Saima*, 257 fot öfver hafvet. Ur *Saima* utbryter *Wuoksen* (47), som störtande nedför *Imatra*, Finlands högsta vattenfall, banar sig väg till *Ladoga* (*Laatokka meri*), dit den med 2 mynningsarmar utfaller.

Jemföres dessa 5 systemer med hvarandra, finner man att de två förra äro mera rika på floder, men de tre sednare deremot på sjöar, af hvilka ett otroligt stort antal äro med hvarandra förenade.

Kanaler. Fulla af forsar och vattenfall äro Finlands vattendrag icke rätt tjenliga till båt fart. Man har derföre genom strömrrensningar och äfven kanaler sökt afhjelpa denna olägenhet och sålunda underlätta och befordra den inre förbindelsen. Stora landsträckor hafva äfven derigenom blifvit vunna för landtbruk. De förnämsta kanalaneläggningar äro: i Österbotten, *Ämmä-kanal*, nära Kajana, leder förbi Ämmä fors och förbinder sålunda Uleåträsk med dess östra tillflöde (Nuasjärvi); i Satakunda, *Kaivanto*, som afskär Kangasala ås och förbinder Längelmävesi med Rojne; i Savolaks, *Taipale* och *Konnus-* eller *Warkaus* kanal och slussverk, hvarigenom förbindelsen emellan de nordliga och sydliga delarne af Savolaks befordras; i Karelen, under anläggning den stora *Saima-kanal*, som skall öppna en direkt förbindelse emellan Saima och Wiborgska viken.

Luftstreck. Ut i ett så nordligt land som Finland måste klimatet vara strängt och kallt. Till följe af landets tilltagande uppodling har väl klimatet de sednare åren förmildrats, dock skadas ofta nog sädesvexterna af nattfroster, särdeles i kärrfulla, frostömmare trakter. Med den stora utsträckning Finland eger, måste stor olikhet i temperaturen visa sig på skilda orter. I södern beräknas vintern till 5 à 6 månader, i nordn till 9. Äfven är skillnaden i klimat betydlig för orter af samma breddgrad, om de äro belägna vid kusten, der landet dessutom är mera odladt, eller uti det af kyliga kärr och moras fulla inlandet — Luften är ren och sund. De farsoter, som någon gång härjat, hafva haft sin egentliga orsak i missvext och derutaf föranledd brist på tjenlig föda. Årliga folkökningen har de sednare åren utgjort omk. 20,000 personer.

Naturalster och näringar. Vexatriket. Förnämsta näringen är åkerbruk, hvilket idkas ända upp till Enare träsk. För åkerbruk tjenligast är sydöstra delen: Egentliga Finland och Nyland med skären deromkring, södra delarna af Tavastland och Satakunda samt isynnerhet södra Österbottniska slätten. De nordliga och östra delar-

ne äro fulla af kärr och moras samt stenbunden, högländ mark och sandmoar, glest bevuxna af tall och ljung. Stora kärrtrakter hafva i sednare tider genom det så kallade kyttandet blifvit förvandlade till bördig mark. Mossodlingsbolag hafva för bestridandet af detta odlingsätt i stort bildat sig på några ställen. Den stenbundna marken i östra delarne hafva vållat, att Finnarnes äldsta åkerbruk, det skogarne förödande svedjandet, ännu bibehålles. Allmänna säs råg; i norra delen mest och på sina ställen endast korn; i södern trifes hvete; i de östra delarna odlas mycken hafra och bohvete. Årliga sädeskörden uppgår till omk. 3,100,000 t:r. Potäter förekomma allmänt, dock mest i södra och sydvestra delarne; i det inre landet intages deras plats till en del af andra rotvexter. Ärtor trifes icke norr om Uleåborg. Linet blir redan i norra delen af Wasa Län sträff; hampan går längre mot nordn. För trädgårdskulturen lägger väl klimatet hinder i vägen, dock kunde den vara drifven högre än den är. Af fruktträd mogna äppel- och körsbärsträd ännu i mellersta Österbotten; päron och plommon egentligen i Nyland. Bristen på fruktträd ersättes af flere slags bär; ömrigast i nordn. Vin- och stickelbär mogna i trädgårdar ännu inemot Uleåborgs Län. Vilda bärsorter äro hallon, hjortron, lingon, smultron, åkerbär m. m. — Skogarne äro af stor vikt för landet, som af dem erhåller sin förnämsta penningeinkomst. Förädlingen af skogsprodukter är derföre en den mest lönande sysselsättning. De viktigaste trädslag äro björk, gran och tall; allmänna öfver hela landet äro dessutom al, asp, en, hägg, pil, rönn, vide. Ek finnes förnämligast vid södra kusten; mindre allmänna äro äfven ask, hagtorn, hassel, alm, lönn, lind, ännu i mellersta Österbotten, lärkträd i Gamla Finland. — Ängarna och kärrtrakterna lemna tillräcklig föda åt boskapen; i Lappland är renmossan af vikt såsom födoämne åt renarna. — Åkerjorden i landet uppgifves till omkring 900,000 och ängsmarkerna till 1,800,000 tunnland. — Jorden äges dels af Kronan, dels af städerna, dels af enskilda. Hemanens antal uppgifves till omk. 48,000.

Djurriket. Boskapsskötseln är viktig. De vanligaste husdjur äro hornboskap, får, hästar (de bästa i östra delen), getter, svin, hundar; i nordn renar, hvilka äfven

förekomma i vildt tillstånd. Af tama foglar äro höns, dufvor, gäss allmänna. — Af vilda djur må märkas björnen, ekorren, haren, hermelinen, loen, räffen, vargen, äfvensom skjälar; allt mera sällsynta blifva elgar. För invånarne i landets nordliga och östliga delar är jagten efter dessa samt efter vild fogel, såsom örnen, höken, tranan, orren, tjädern, ejdergäsen (i nordnen), flere slags sjöfogel o. s. v. en lönande sysselsättning — För dem, som bo vid hafskusten samt vid sjö- och flodstränderna är fisket indräggigt. Uti hafvet är strömmingsfisket och i floderna (särdeles de nordliga) laxfisket det förnämsta. Andra mera allmänt förekommande fiskslag äro abborre, braxen, gädda, gös, lake, muikka, nejonögon, ruda, sik, ål, m. fl. — Kräfter finnes icke nordligare än i Lappfjerds-å, i södra Österbotten.

Mineralriket. Rådande stenarten är granit, af flera färger. Marmor, kalk, slip- och qvarnstenar, skiffer, rödfärgjord, lerjord förekomma på flera ställen; fajanslera i närheten af Ladoga. De spår af ädla metaller man funnit, hafva icke blifvit med arbete belagda, emedan det ännu är ovisst om arbetskostnaden kan betäckas. Af metaller förekommer jern ömrigast; det erhålles dels ur grufvor (de flesta i vestra Nyland och östra delen af Egentliga Finland), dels ur sjöar (myrmalm). Koppar brytes i Nyland och i Karelen, i hvilket sednare landskap äfven tenn fås (nära Ladoga). Nitet för bergshandteringen har de sednare åren mycket tilltagit.

Fabriker och handel. I allmänhet står konstfliten på en låg ståndpunkt; för industri i stort saknas företagsamhet. Handtverkerierna äro flerfaldiga (omkr. 50 skilda yrken), men fabrikerna få och otillräckliga. Sammanlagda värdet af de 103 fabrikernas tillverkningar steg 1845 till 678,000 Rub. S:r. Största fabriksanläggningen är bomullsmanufakturiet i Tammerfors; dernäst förtjena nämnas 2 klädes-, 3 tobaks-, 1 pappers-, 1 tvål- och ljus-, 1 socker-, 2 glas- och 1 fajansfabrik, hvartill komma 1 krutbruk och metallförädlingsverken — Förnämsta exportvarorna äro skogs- och boskapsprodukter, såsom plankor och bräder (Björneborg och Wiborg), beck, tjära och pottaska (Österbotten), smör, kött, hudar, dessutom fisk, skjälspäck och pelsverk, vissa är äfven spanmål o. s. v.

Värdet af utförda varor utgör omkr. 3 millioner Rub. S:r. om året. Införda varor, hvilkas värde uppstiger till ungefärligen samma summa, utgöras af salt, metaller och metallarbeten, fisk, kryddor, kaffe, socker, thé, viner, färgstoffer, apoteksvaror, läder, siden-, bomulls- och ylletyger samt hvarjehanda andra kolonial- och manufakturvaror. Genom frakter erhålles god vinst. Den utländska handeln bedrefs (1846) af 453 fartyg af omkr. 46000 läster. Dessutom finnes omkr. 1000 landtmannafartyg, hvilka dels begagnas vid kustfart, dels på mindre utländska resor. Angfartyg finnas i Finland 11.

Invånare. Befolkningen utgöres af *Finnar* (Suomalaiset), *Lappar* (Lappalaiset), *Svenskar* (Ruotsalaiset), *Tyskar* (Saksalaiset), *Ryssar* (Wenälaiset) och *Zigenare* (Mustalaiset). Största delen äro Finnar, delade i två hufvudstammar: 1) *Tavaster* (Hämeeläiset) med *Sumerna* eller de Egentliga Finnarne och 2) *Karelare* med *Kvenerna* (Kainulaiset). De förra bebo sydvästra, de sednare nordöstra delen af landet. Med Finnarna närmast beslägtade äro Lapparna, hvilka redan före Finnarna bosatte sig i landet, men småningom blifvit trängda till de nordligaste delarna (omkr. 1200 personer). Svenskarna (omkr. 200,000) äro bosatte längs kusterna af Nyland och södra Österbotten samt på Åland och skären deromkring. Svenska språket talas i öfrigt af många icke-Svenskar, äfvensom det är ännu landets officiella språk. Ryssar, Tyskar och Zigenare (hvardera omkr. 1000) finnas mest i östra delen, men äro i öfrigt spridda här och der. Vid 1845 års slut uppgafs folkmängden till 1,547,724 personer, hvaraf 751,308 voro mankön och 796,416 qvinkön. Deribland bekände sig 1,505,159 till Evangelisk-Lutherska läran och de öfriga, mest bosatta i Karelén, till den Grekisk-kristna. I gamla Finland finnes ett mindre antal Katoliker, hvilka i Wiborg hafva egen kyrka. — I afseende å de olika privilegier, fri- och rättigheter, som tillkomma Finlands invånare, delas de i fyra stånd: *Adels-, Presta-, Borgare- och Bonde-ståndet*. Detta sednare utgöres af alla så kallade krono- och skatte-hemmans innehafvare; men frälsebönder höra icke dit. Hvert och ett af dessa stånd äger att sända ombud till Landtdagarna,

hvilka hållas, när Regenten anser nödigt att till sådana sammankalla.

Styrelse och förvaltning. Finland är en oskiljaktig del af Ryssland, hvars Kejsare är Finlands Storfurste. — I öfrigt förvaltas Finland efter egna lagar och har en från den Ryska alldeles skild administration. Landets Grundlagar äro: *Svenska Regeringsformen, af den 21 Augusti 1772* samt *Förenings- och Säkerhets-Akten, af den 21 Februari och 3 April 1789*, hvilka båda af de Ryska Kejsarena äro till kraft och verkan bibehållne och stadfäste. De mål och ärenden, som omedelbart bero af Monarken och hans eget afgörande, föredragas honom i Petersburg af en der befintlig *Minister Stats-Sekreterare*.

I spetsen för styrelsen inom landet står *General-Guvernören*, som utnämnes af Kejsaren, hvars person han företräder. Han är Ordförande i Kejsarliga Senaten och Chef för all i landet förlagd krigsstyrka. Emedan nuvarande General-Guvernören af andra åligganden är hindrad att uteslutande egna sig åt Finlands angelägenheter, är en *Adjoint* tillförordnad, som eger utöfva en del af hans embetsåligganden. Alla de ärenden, som icke omedelbart bero af Regenten, behandlas och afgöras i Kejsarens namn af *Kejsarliga Senaten*. Denna är fördelad i *Justitie- och Ekonomie-Departementet*, hvardera af 8 Ledamöter, hvilka af Kejsaren utses på 3 år hvarje gång. Utom de mål, som skola behandlas af båda Departementerna gemensamt, har Justitie-Departementet sig enskilt uppdraget rättvisans vårdande, hvaremot Ekonomie-Departementet handhafver den allmänna inre förvaltningen. Den omfattar derföre flera Expeditioner: *Kansli-, Finans-, Kammar och Räkenskaps- och Ecklesiastik-Expedition*. I närmaste sammanhang med Senaten står en *Prokurator*, som har att vaka öfver lagarnes helgd samt att ingen lider intrång uti sina lagliga rättigheter. Senaten äfvensom alla andra i och för landets styrelse och förvaltning nödiga central-embetsverk finnas i Helsingfors.

I afseende å förvaltningen och den allmänna ordningens handhafvande i landets skilda delar är detta fördeladt i 8, af Guvernörer styrda, Län: *Uleåborgs och Kajana, Wasa, Åbo och Björneborgs, Nylands, Wiborgs, Kuopio, S:t Michels och Tavastehus*. Hvarje Län underaf-

delas i *Härader* under Kronofogdar och dessa åter i *Länsmansdistrikter*, hvilka ofta äro desamma som *Socknar*. Uti städerna handhafves förvaltningen af deras *Magistrater*, bestående af stadens Borgmästare och Rådmän. Fyra städer (Sordavala, Jyväskylä, Heinola och S:t Michel) hafva ännu ingen Borgmästare, utan en Ordningsman och en Ordnings-Rätt. Häradernas antal är 47, Länsmansdistrikternas 228 och städernas 31.

Lagskipningen. I och för rättvisans vårdande är Finland indeladt i tre *Jurisdiktioner* emellan de tre Hof-Rätterna i Åbo, Wasa och Wiborg. Hof-Rättens ordförande kallas President, ledamöterna Hof-Rätts-Råd och Assessorer. Under Hof-Rätterna lyda alla lägre domstolar, så på landet, som i städerna. Underdomstolar på landet äro *Lagmans- och Härads-Rätter*, under en Lagman eller en Härads höfding, hvardera biträdd af 12 Nämndemän. Derigenom uppstår indelningen i 6 Lagsagor och 49 Domsagor. Uti städerna skipas lag och rätt af *Rådstufvu-Rätter*, sammansatte af Borgmästaren och Rådsmännen. De städer, som ingen Borgmästare hafva, höra under närmaste Häradsrätt. Uti 9 de större städerna finnes dessutom en lägre domstol *Kämnersrätt* med en Kämnerspreses till ordförande. Dessutom hålles *Bergsting* och *Ågodelningsrätter*. Emellan de tre Hof-Rätterna är landet sålunda fördeladt, att under Hof-Rätten i Åbo höra Åbo, Tavastehus och Nylands Län (2 Lag-, 19 Domsagor, 11 städer), under den i Wasa Uleåborgs och Wasa Län (2 Lag-, 11 Domsagor, 11 städer) samt under Wiborgs Hof-Rätt Kuopio, S:t Michels och Wiborgs Län (2 Lagsagor, 19 Domsagor och 9 städer).

Den *Ecklesiastika* styrelsen, vården om religion och kyrkan, är öfverlemnad åt Erke-Biskopen i Åbo och Biskopen i Borgå, hvardera biträdd af ett Domkapitel. Landet indelas derföre i två Stift. Till Åbo Erkestift höra Lappland, Österbotten, Satakunda, Egentliga Finland och Åland samt vestra delarna af Tavastland och Nyland; till Borgå stift Karelen, Savolaks, den öster om Tavastländska åsen belägna delen af Tavastland samt Nyland (till och med Helsingfors). Hvarje stift är underafdeladt i *Kontrakter* eller *Prosterier* med en Kontrakts-Prost i spetsen. Till hvarje prosteri höra ett olika antal *Pasto-*

rater under sina Kyrkoherdar, bland hvilka en genom val är Kontrakts-prost. Ett pasterat består af antingen en eller flera församlingar, i hvilket sednare fall en kallas Moderkyrkoförsamling, men alla de andra kapellförsamlingar. Prosteriernas antal är 37 och pastoraternas 212. De Grekiska församlingarna i Finland lyda under Metropolitén i Petersburg.

Öfriga indelningar af landet, såsom den i 24 Provincial-Läkaredistrikt, 2 Tulldistrikt o. s. v., äro af mindre vikt att fästa vid.

Undervisningsanstalter. Den förnämsta är Alexanders-Universitetet i Helsingfors. Dernäst komma de under uppsigt af Stiftenas Biskop och Domkapitel stående: 5 Gymnasier (Åbo, Wasa, Borgå, Kuopio, Wiborg), 11 Högre Elementar-skolor (Uleåborg, Wasa, Björneborg, Åbo, Tavastehus; Helsingfors, Borgå, Fredrikshamn, Kuopio, Nyslott, Heinola), 31 Lägre Elementarskolor och 5 Fruntimmersskolor (Åbo, Helsingfors, Fredrikshamn och 2 i Wiborg). För sjömäns undervisning i deras yrke finnes 3 Navigationsskolor (Helsingfors, Åbo, Wasa). Undervisning i de för handelsmän nödiga kunskapsstycken meddelas i Handelsskolor (Åbo och Wasa). För handverkarens och manufakturisters undervisning äro Söndags-skolor organiserade i 25 af landets städer, äfvensom för deras fullständigare utbildning 3 Tekniska-Realskolor skola inrättas (Helsingfors, Åbo, Wasa). Uti Fredrikshamn är en Kadet-skola för bildande af skickligt militärbefäl. På Mustiala i Tavastehus Län är ett Landbruks-Institut. Dessutom finnes för den egentliga folkundervisningen några Lancaster-, Småbarns-, Flick-, Sockne- och Byskolor m. m.

Militär. Den inhemska Finska militären utgöres af 1) *Lifgardes-Skarpskytte-Bataljon* och 2) *Första Finska Sjö-Ekipaget*, båda i Helsingfors, samt 3) *Skarpskytte Bataljon* i Åbo, tillsammans omkr. 3000 man. Tre andra Skarpskytte-Bataljoner skola efter hand uppställas.

Landets hufvudmynt är Ryska Silfver-Rubeln.— Statsinkomsterna uppgå årligen till något öfver 2 millioner Rub. S:r, hvilka äro tillräckliga att bestrida de nödiga utgifterna och äfven torde lemna något öfverskott.

Storfurstendömet Finlands vapen är ett af rosetter omgifvet, upprätt stående, krönt lejon i rött fält; i högra framtassen håller det ett uppåt vänt svärd och i den venstra en nedåt vänt sabel, på hvilken det stiger med bakfötterna. Skilda Landskaper, Län, Städer o. s. v. hafva egna vapen och sigill.

Af de många olika indelningar, som i landet förekomma, förtjenar Läne-indelningen största uppmärksamhet. Följande tabell meddelar öfversigt af de skilda

Länens	storlek i geograf. qv. mil.	Folkmängd och (1845)	Befolkning på qv. mil.
Uleåborgs . . .	3012 . . .	143,811 . . .	47.
Wasa	757	236,003	312.
Åbo	488	277,476	579.
Nylands	234	156,069	667.
Wiborgs	779	264,499	340.
Kuopio	800	181,332	227.
S:t Michels . . .	431	140,740	327.
Tavastehus . . .	343	147,794	431.
Summa 6844 . . .	1,547,724 . . .	226.	

1. *Uleåborgs och Kajana Län*

består af norra Österbotten samt Finska andelarna af Westerbotten och Lappland. Omgifves af Bottniska viken (Norrboten), Sverige, Norrige, de Ryska Guvernementerna Archangel och Olonets samt Kuopio och Wasa Län.

Lappland är vidsträckt, men föga odladt och befolkadt. Många berg och jordåsar förekomma, omslutande stora dalar, som till största delen upptagas af hedar, kärr och mossor (tundror).

Af berg må nämnas kedjan *Lapintunturit*, som genomströcker landskapet från vester mot öster och sedan åtföljer östra gränsen mot Ryssland, äfvensom de enstaka *Peldoivi*, *Ounastunturi* och *Mutkevaara*, norr om Patsjokis utlopp ur Enareträsk, der Ryssland, Norrige och Finland sammanstöta. Härigenom rinna floderna: *Tenojoki*, *Waskojoki* och *Ivalajoki* till Enareträsk; *Könkömä*, som i förening med *Lettas-Eno* bildar Muonio; öfra delarna af *Kemijoki* och dess bifloder *Luirojoki*, *Kittilenjoki* och *Ounasjoki*.

Klimatet är kallt. Säd och jordfrukter kunna föga

odlas. Potäter och rofvor sättas dock i Utsjoki. Korn sås ännu vid Ivalajokis mynning och mognar på ganska kort tid, emedan solen på en längre tid icke går ned. Sommaren är mycket het och för främlingar odräglig, dels för värmen, dels för den mängd mygg, som här plågar både människor och boskap. Bär vexas i ymnighet. Dvergbjörken, enen och renmossan bekläda sparsamt fjellens sidor, i dalarna anträffas tall, al, asp och hägg, vid stränder af sjöar och floder vide, samt mera mot söder gran och rönn. Träden, som ju längre mot nordn äro desto mera nödvuxna, blifva i södra delen resligare. Dessa vildmarkers ursprungliga invånare äro de kortvexta Lapparna. En stor del af dem hafva redan förlorat sig bland de åkerbrukande Finnar, hvilka såsom nybyggare nedsatt sig i de sydliga delarna. Med afseende å lefnadssättet kunna Lapparna indelas i *Fiskar-Lappar* och *Fjäll- eller Nomad-Lappar*. De förra hafva nedsatt sig vid de fiskrika sjöarna och strömmarna. Om sommarn irra de väl omkring med sina hjordar, men till vintern söka de sig fasta bostäder; de bilda likasom en öfvergång från nomadlivet. Nomad-Lapparna lefva af sina renar, som äro deras allt i allom. De föda sig af deras kött, mjölk och ost, kläda sig med deras skinn o. s. v.; de begagna renarna äfven till lastdjur och dragare. De ströfva omkring ifrån den ena trakten till den andra och bo i så kallade *kotar*, hvilka uppföras sålunda, att några stänger i en mot hvarandra lutande ställning nedslås i marken eller drifvan och några renhudar fästas deromkring.

Lappland indelas i *Enontekis- eller Torneå-, Kuolajärvi-, Kittilä-, Sodankylä-, Utsjoki- och Enare-Lappmarker*, af hvilka de 4 första ligga på södra, men de 2 sednare på norra sidan om Lapintunturit. Alla utom Torneå Lappmark kallas med ett gemensamt namn *Kemi Lappmark*.

Österbotten, jemte Finska andeln af *Westerbotten*, d. ä. landet emellan Torne- och Muonio-elfvar i vester samt höjdsträckningen *Kallinkangas* och ån *Kakama* (vester om *Kemijoki*) i öster, är ett lågland, sluttande mot *Bottniska viken*. Denna landsort är så full af sjöar och sumpig mark, att man förliknat den vid ett enda

ofantligt moras. Flera från Maanselkä utgående åsar, af hvilka den sydligaste bildar gränsen mot Wasa Län, sträcka sig härigenom och bilda långa dalar, genomflutna af floder. Dessa rinna i nordligaste delen från norr mot söder, i mellersta från öster mot vester och i södra från sydost mot nordvest.

Äfven enstaka berg uppresa sig på några ställen t. ex. *Avasaksa*, vid Torne-elf, besökt af resande, hvilka midsommarsnatten önska se solen hela natten öfver horisonten; *Wuokatti* i Sotkamo socken, 1200 fot högt — De förnämsta vattendragen äro *Torne-elf* med sin venstra biflod *Tengeli-elf*, infallande norr om *Avasaksa*, *Kemijoki*, *Simojoki* från *Simojärvi*, *Ijoki* från *Itnjärvi*, *Ule-elf*, *Suikajoki*, *Pyhäjoki*, *Kalajoki* från *Kalajanjärvi*.

Den sumpiga marken är icke rätt tjenlig för åkerbruk; kyttandet har dock aftvungit den skördar. Klimatets stränghet hindrar äfven åkerbrukets fortkomst; nattfroster äro icke sällsynta. I de inre delarna (Kajana Län, Kainunmaa) äro skogarna goda och der brännes mycken tjära. Jagten, hvarvid jägarne mycket begagna skidor, äfvensom fisket, äro lönande. Elfvarna, särdeles de nordliga, äro rika på lax och taimen. Perlmusslor har man funnit, men de äro af mindre värde. Huruvida den guldsand, som finnes i närheten af *Kemijoki*, kan förtjena att med arbete beläggas, torde snarligen blifva afgjordt. På jern är tillgången god; vid *Juokaisenmaa*, i Kolari by af Öfver-Torneå socken, är Finlands rikaste jernmalmfält; sjöarna hysa myrmalm och hafva de sednare åren flera blästerverk inrättats. Den Finska befolkningen utgöres af Kvenerna, ett härdigt, raskt folk, som kallblodigt företager de äfventyrliga forsfärderna, då inlandets produkter längs elfvarna skola föras till kuststäderna.

I **Westerbotten**:

Torneå (Tornio), stad på Svensar-ö, vid Torne-elfs mynning; obetydlig handel, mest med lax och lappvaror; 561 inv.*)

Anlagd 1621.

I **Österbotten**:

Uleåborg (Oulu), på en udde emellan *Kembele-viken* och *Ule-elf*, som här genom *Merikoski* utstörtar i *Uleåbugten*; en af landets största handelsstäder. Säte för Länets Guvernör. Här finnes ett *Vexelkontor*, en *Högre*

*) Städernas folkmängd är uppgifven sådan den var 1841.

Elementarskola, ett boktryckeri, hushållningssällskap och några mindre fabriker; 4577 inv.

Anlagd 1605 — Nära staden på slottsholmen låg det fordnä *Uleåslottet*, anlagdt 1570 — *Carlö* (Hailuoto), en ansenlig ö i hafvet — *Nyby*, glashruk i Ijo socken — *Siiikajoki, Revolaks* och *Pulkkila*, vid Siiikajoki elf, kända ur 1808 års krigshistoria.

***Brahestad* (Raahé, Salosten kaupunki), i Salo socken, vid hafvet; god handel; 1984 inv.**

Anlagd af Grefve Brahe 1649 — *Olkijoki*, by i Salo socken, känd för en konvention den 19 Nov. 1808.

***Kajana* (Kajani), liten stad i Paldamo socken, vid södra stranden af Koivukoski, som från Nuasjärvi leder till Uleåträsk; 420 inv.**

Anlagd af Grefve Brahe 1650 — *Kajaneborg*, ett slott på en holme i sjelfva forsen, anlagdt 1607 och förstördt 1717 — *Manamansalo*, en stor ö i Uleåträsk, som derigenom delas i *Ärjänselekä* (östra delen) och *Niskaselekä* (nordvestra delen).

2. *Wasa Län*

består af södra Österbotten, nordöstra Satakunda och nordvestra Tavastland. Omgifves af Bottniska viken, Uleåborgs, Kuopio, S:t Michels, Tavastehus och Åbo Län.

Österbotten är ett lågland och tyckes hafva varit en hafsbotten, hvilken efter hand höjt sig ofvan vattenytan. Östra delen vid Maanselkä är ojemn och bergig, i öfrigt är här landets största slätt. Lägre åsar och enstaka höjder uppresa sig på några ställen. En mängd strömmar flyta härigenom, nästan alla från sydost mot nordvest.

Af höjder må nämnas: *Simsjö* i Lappo (*Lapua*), det från klubbkriget kända *Sandavuori* i Ilmola, *Bötomberget* i Lappfjerd. Bland floder äro följande de betydligaste: *Wetiljoki* från *Synäjärv*; *Esse-å* genomrinnande *Alajärvi*, *Lappajärvi* och *Evijärvi*; *Lapuanjoki*; *Kyro-elf*; hvartill komma de mindre betydliga *Laihela-*, *Malaks-*, *Nerpes-*, *Tjock-* och *Lappfjerd*-åar.

Hafsstranden är långgrund och kusten åtföljes af en vidlöftig skärgård, hvarest ett indrägtigt strömmingsfiske idkas och en mängd skjalar skjutas. Södra delen med bördig lerjord är väl odlad och sädesrik; särdeles galler detta om slätten kring *Wasa* och *Kyro-elf*, bekant för sin storkorniga, till utsäde eftersökta råg. Sandjorden i norra delen är visserligen mindre gifvande, dock alstrar den säd, stundom utöfver behofvet. På flera ställen beredes

salt peter. Invånarne längs kusten äro af Svensk härkomst. Den Finska befolkningen utgöras af Tavaster, hvilka här, genom beröringen och beblandningen med Svenskarna, förbytt sin stamkarakter. De hafva ett retligt och häftigt lynne, äro skicklige i åkerbruk och slöjder. Mekanisk färdighet är något, som på ett fördelaktigt sätt utmärker den Österbottniska allmogen.

De till länet hörande andelar af *Satakunda* och *Tavastland*, hvilka genom *Maanselkä* skiljes från Österbotten och genom norra delen af *Tavastländska åsen* från hvarandra, äro ojemna, till en del upptagna af skogar, moar och sjöar. Jordmån är mindre väl passande för åkerbruk och nattfroster göra ofta skada. Sjöarna hysa myrmalm.

Inom *Satakunda* ligga sjöarna *Etsäri* och *Toivesi*, med hvilken *Keurunselkä* (27) genom *Menttå* fors (gräns mot *Tavastehus Län*) förenas, samt en del af *Ruovesi*, i hvilken sjö *Åbo*, *Tavastehus* och *Wasa Län* sammanstöta. I *Tavastland* finnes *Kolimajärvi*, *Kivijärvi* och *Wuosjärvi* (1) samt *Pyhäjärvi* (26) i *Saarijärvi* socken, hvilkas vattenmassor förenas i den 6 mil långa *Kejtälä* (2), länets största insjö. Under sitt utflöde mot söder upptager den *Kuhankoski* från den af länegränsen mot *Kuopio Län* skurna *Kynsyvesi* (24) och utfaller genom *Leppävesi* och *Haapakoski* i *Päijäne*, hvaraf norra delen ligger inom detta län.

I Österbotten:

Gamla Karleby (*Kokkola*), vid en hafsvik, en aflandets största handelsstäder; några mindre fabriker; 2637 inv.

Anlagd 1610 — *Korpholmen*, i *Krouby* socken, ett 1631 uppfördt, numera upphäfvett hospital.

Jakobsstad (*Pietarsaari*), vid hafvet i *Pedersö* socken; anseelig handel, en mindre fabrik; 1505 inv.

Anlagd af *Enkegrafvinnan Ebba de la Gardie*, född *Brahe*, på den f. d. kungsgården *Pinnonäs ägor* (1653).

Ny Karleby (*Uus' Karlepy*, *Joensuu*), stad nära *Lapuanjokis* utlopp, betydlig handel; 1011 inv.

Anlagd 1614 — *Kimo* jernbruk med *Oravais* masugn i *Wörå* socken. Vid *Oravais* föreföll en afgörande strid den 14 Sept. 1808.

Wasa (*Waasa*), stad i *Mustasaari* socken, nära en fjärd af hafvet. Säte för en Hof-Rätt och Länets Guvernör. Här finnes ett *Vexelkontor*, *Gymnasium*, *Högre Elementar-*, *Handels-*, *Navigations-* och (blifvande) *Real-*

skola, ett boktryckeri och några mindre fabriker; anse-
lig handel; 2969 inv.

Anlagd 1606 — *Korsholm*, invid staden, f. d. en Kungsgård med ett befäst slott, Landshöfdingens residens (1687—1773) och Ladugård till 1845; nu en Agronomisk Modell-Ferm — *Kolki*, klädesfabrik i Lillkyro socken — *Grönvik*, glasbruk i Mustasaari — *Berga*, glasbruk i Malaks — *Granfors*, pappersbruk i Nerpes — *Orisberg*, jernbruk i Storkyro — *Napo*, by i Storkyro, fältslag 1714 — *Östermyra*, i Iluola, jernbruk och landets enda krutbruk — *Lappo-Storby*, *Ruona-bro*, *Salmis* och *Alavo* omnämnas i 1808 års krigshistoria.

Kaskö (Kaski), stad på en ö i hafvet, i Nerpes soc-
ken, med en förträfflig hamn; handeln är mindre bety-
dande; hufvudnäringen är strömmingsfiske; 717 inv.

Anlagd 1785.

Kristinestad (Riistina), vid hafvet i Lappfjerds soc-
ken, beqväm hamn och anseelig handel; en mindre fa-
brik; 2007 inv.

Anlagd 1649 af Grefve Brahe.

I Tavastland:

Jyväs kylä, stad i Laukkas socken, vid Päijänes nor-
ra strand; 308 inv.

Erhöll stadsprivilegier 1837.

3. Åbo och Björneborgs Län med Ålands Höfdingedöme

omfattar Egentliga Finland, vestra och större delen af Sa-
takunda samt Åland. Omgifves af Östersjön och Bott-
niska viken (Rauman meri, Raumo sjön) samt Wasa,
Tavastehus och Nylands Län.

Egentliga Finland, landets sydvestra del, utskjutande mot nordvest i Bottniska viken med *Wärknäs*-udde. Inre delarna äro mera jemna, kusterna likasom norra delen bergiga och backiga.

Längs norra gränsen mot Satakunda sträcker sig en del af Tavastländska åsen samt en derifrån vid Orihpää kapellkyrka utgående arm, mest bestående af såkallad *rapakivi*. Härigenom flyta *Aurajoki* till Östersjön samt *Pemar*- och *Haliko*-åar till vika-
r af samma namn.

Södra kuststräckan äfvensom den på granithällar hvilande skärgården derutanföre höra, oaktadt marken är

mera hård, till de fruktbaraste, bäst odlade och befolkade delar af landet. Det milda klimatet tillåter ek att trifvas temligen väl, likasom flera andra mindre vanliga trädslag. I närheten af Åbo idkas biskötsel. Fisket i den vidsträckt skärgården är godt. Den granit, som finnes i närheten af Åbo, är finkornig och kan antaga en skön politur. Flera kalkbrott (t. ex. i Pargas, Kimito) finnas; ett rikt kalklager stryker längs södra kusten ifrån Åbo inåt Nyland. Jernmalm erhålles på flera ställen (t. ex. *Baggböle* och *Wihiniemi* i Bjerno, *Hamnholm* på Kimito-ön). Detta landskap äfvensom Satakunda äro de delar af Finland, som Svenskarna först intogo (1157). De här boende invånarne, som voro af Tavastländska stammen, benämndes af dem *Finnar* eller *Sumer*. Den ständiga och långvariga beröringen med utlänningar har gifvit Sumerna ett rörligare, lifligare lynne, än det som karakteriserar den äkta Tavasten.

Satakunda-andelen är till största delen flack. Genom nordöstra delen sträcker sig Satakunda-åsen, som i sin nordliga del (*Ikalis* och *Tavastkyro* socknar) är utplattad i den ansenliga Tavastmon, men närmare *Tammerfors* (*Birkala* socken) blir högre och smalare, framgående i en af naturskönheter uppfylld trakt (*Harju* kapell). Genom sydvestra delen stryker den vestliga fortsättningen af Tavastländska åsen. På vattendrag är här icke brist. *Satakunda*-sjöarne äro många och ansenliga.

Östra gränsen mot Tavastehus Län går genom *Ruovesi* sjö, *Murola* sund, *Näsijärvi*, *Tamperinkoski*, *Pyhäjärvi*, *Sorvanselkä* och *Kuokkala*-fors. I öfrigt finnas de till samma system hörande *Nokiavirta*, *Kulovesi*, *Kyrösjärvi* med *Kyronkoski*, hvilka alla afledas genom *Kumo* elf, som har ett bågformigt lopp mot sydvest och nordvest. Dessutom må märkas *Sastmola*-eller *Karvia*-å, som genomflyter *Isojärvi*; *Norrmarks å* från sjöar i *Mouhijärvi* socken; *Eurajoki* från *Pyhäjärvi* (48) med ett tillflöde ur *Kjuloträsk* (*Köyliöjärvi*); *Loimjoki* en biflod till *Kumo* kommande från Tavastland.

Vestra och södra delarna äro bördigare och bättre befolkade än de inre, der stora sträckor upptagas af träsk (i *Mouhijärvi* socken räknas 171 st.) och moar. Betesmarkerna äro goda; *Pungalaitio*-osten är känd. I *Säkylä* socken finnes ett ansenligt qvarnstensbrott; i *Hvittis* och

Ikalls rödfärgjord; på Råfsö svart marmor. En vidsträckt skiffergång af god beskaffenhet genomgår landskapet.

Åland utgöres af en stor ö *fasta Åland* och en mängd (omkr. 80 st.) holmar, klippor och skär, emellan Östersjön i söder, Ålands haf i vester, Bottniska viken, i norr samt i öster *Skiftet*, som (1 $\frac{1}{2}$ mil bredt) skiljer Åländska skären (Brändö) från de Finska (Wartsala). Marken är ojemn. Klimatet är mildt; icke alla år tillfryser Ålands haf. Säd finnes till behovet. Ängsmarkerna äro feta; Ålandsosten (Föglö socken) är berömd. Vigtiga näringar äro fiske och jagt (skjälar och sjöfågel). Förmämsta penningeinkomsten inbringar handel och frakttresor. Allmännaste stenarten är röd grofkornig granit. Kalk- och malmstreck finnas; på Sodö inom Föglö socken är ett rikt jernmalmbrott. Invånarne, hvilka äro af Svensk härkomst, lefva snyggt, äro driftige och raske.

De förmämsta och bredaste pass inom Åländska skären äro: *Lappvesi* (2 mil) emellan Brändö och Kumlinge; *Delet* (2 $\frac{1}{2}$ mil) emellan Kumlinge och Wargata på Wårdö. På fasta Ålands östra kust intränger hafsviken *Lumparen*. Af höjder må märkas *Kenberget* i Sunds socken, *Gethaberget* i Finström och *Saltviksborg* i Saltvik.

I Satakunda:

Björneborg (Pori), gammal stad, på södra stranden af Kumo-elf, tre mil från dess mynning, i Ulfby socken. Landets största handelstad. Här finnes en Högre Elementarskola och några mindre fabriker. Stadens hamn är på *Råfsö* vid elfvens mynning; 4927 inv.

Redan 1365 erhöll *Uvilankylä* (Ulfby) stadsprivilegier; staden flyttades (1558) till sitt nuvarande läge på f. d. kungsgården *Björneborgs* (Bärnestes) ägor — *Långfors*, pappersbruk i Sastmola socken, vid Sastmola åns utlopp ur Isojärvi — *Norrmark* och *Fredriksfors*, jernbruk, samt *Thorsnäs*, glasbruk; alla i Ulfby.

Raumo (Rauma), gammal stad vid hafvet, drifver medelmåttig handel mest med läkten och trädkärl; känd för sin spetsknöppling; 1771 inv.

Erhöll privilegier 1441 och har för sin uppkomst att tacka det här anlagda klostret. Här fanns vid medeltidens slut en berömd skola (Collegium Raumense) — *Kauttua*, jernbruk i Eura socken, vid Eurajokis utflöde ur Pyhäjärvi.

Tammerfors (Tamperi), i en herrlig nejd, vid Näsijärvis och Pyhäjärvis förening, i Messuby socken. Här finnes ett bomullsmanufaktur, som är största fabriksanläggningen i landet, ett stort pappersbruk och några mindre fabriker; 2005 inv.

Anlagd 1779; njuter sedan 1821 Fristads-privilegier.

I Egentliga Finland:

Nystad (Uus' kaupunki), vid hafvet, drifver betydlig handel mest med trädkärl; 2197 inv.

Anlagd 1617. Fredsslut 1721.

Nådendal (Naantali), gammal, men ringa stad vid hafvet; här tillverkas en mängd yllearor och skoarbeten; 571 inv.

Har för sin uppkomst att tacka det här anlagda Brigittinerklostret; erhöll köpstadsrätt 1443.

Åbo (Turku), Finlands äldsta och ryktbaraste stad, dess f. d. hufvudstad, genomfluten af Aurajoki. Ännu betydlig; säte för en Hof-Rätt, Finlands Erke-Biskop och Länets Guvernör. Här finnes ett Vexelkontor, Gymnasium, Högre Elementar-, Fruntimmers-, Handels-, Navigations- och (blifvande) Real-skola, Central-Bibelsällskapet, ett om landets uppodling mycket förtjent Hushållningssällskap, 2 Boktryckerier, 2 Korrektionshus och några fabriker (de förnämsta: ett bomullsspinneri, en tobaks- och en klädesfabrik, mekanisk verkstad). Handelen är stor, 13,050 inv.

Staden räknar sin uppkomst ifrån tiden strax efter det Svenskarne fattat fast fot i landet (1157). Efter branden, som den 4 och 5 Sept. 1827 förstörde nästan hela staden, har den blifvit åter uppbyggd efter en förbättrad plan. Fredsslut 1743 — *Åbo slott*, det äldsta i landet, vid Aurajokis mynning — *Kuppis*, invid staden, med en redan i forntiden berömd helsökälla, en källvatten-kuranstalt och en Finska Trädgårdsodlings-sällskapet tillhörig trädgård — *Runsala* (Ruvissalo), en täck ö i hafvet, f. d. en kungsgård, nu förenad med staden — *Littois*, stor klädesfabrik i Lundo — *Björkboda*, jernbruk på Kimito ön — *Kirjakkala* och *Näsegård*, jernbruk i Bjerno — *Juvankoski*, pappersbruk i Uskela — *Kuustö*, ö i Pikkis socken, med ruiner af ett Finlands Katolska Biskopar tillhörigt slott (Kuusiston hovi), hvilket Gustaf I lät förstöra (1528) — *Skjälö*, ö i Nagu socken, med ett hospital för sådana sinnessjuka personer, som anses oförbätterliga. — *Fortuna*, en mindre fajans- och lerpipfabrik på Keldinge säteri i Nagu socken.

På Åland:

Skarpans, ett fästningsverk, vid Bomarsund i Sunds socken.

Kastelholm, en kungsgård med ett f. d. befäst slott, i Sunds socken — *Degerby*, i Föglö, med en Tullkammare — *Eckerö*, i Hammarland, med Tullkammare och Gränse-Postkontor — *Signilsskär*, de yttersta klipporna åt vester, vid Ålands haf, som härifrån till Grislehamn på Svenska kusten är omkring 5 mil bredt.

4. Nylands Län

består af vestra och större delen af Nyland (till Kymmene-elf) samt en del af sydöstra Tavastland. Omslutes af Åbo, Tavastehus, S:t Michels och Wiborgs Län samt i söder af Finska viken.

Här råder en oafbruten omvexling af höjder och däl-der. Bergen stupa brant i hafvet och kustlandet är af inträngande hafsvikar sönderskuret i landtungor och ud-dar (t. ex. Hangö, Porkala). Klippor och skär sträcka sig hela kusten utefter.

Från Tavastländska bergarmen går inåt detta län en utgre-ning, som sedan sönderfaller i tvenne, af hvilka den *östra* med sydlig riktning löper mot Helsingfors och den *vestra* sträcker sig mot sydvest förbi Ekenäs och utlöper i Hangöudd. Genom den hithörande andelen af Tavastland går det vestliga utskottet från Karelska armen. Af vattendrag må nämnas: *Karis-å* från Wichitis och Lojo sjöar till Pojo-viken; *Sjunde-å* till Pickala viken; *Helsinge-* eller *Wanda-å*, utfallande nära Helsingfors; *Borgå-å*, utfallande vid staden Borgå; *Forsby-å* till Perno viken; *Kymmene-elf*, gränsflod mot Wiborgs Län. Vid nordöstra gränsen mot S:t Michels Län finnes *Wuohijärvi* (44), utfallande i Kymijoki.

Marken är visserligen hård, men fruktbar och väl odlad. Klimatet är mildt; hvete trifves dock föga. Ek förekommer; i allmänhet tyckes detta träd vara i aftagande i landet. I Ingå socken idkas humleplantering. Fisket är indrägtigt. Utanför Ekenäs fångas en utmärkt hvassbuk. I Kymmene fås lax. Kalklagret från Egentliga Finland räcker inemot Helsingfors. Jernmalm erhålles från flera ställen (t. ex. *Sillböle*, *Tavastby* och *Munknäs* i Helsinge, *Ojamo*, Finlands äldsta grufva, i Lojo; *Jussarö*, ö i Pojo socken, med rik tillgång). Koppar anträffas på ett par ställen (*Orijärvi* i Kisko och *Paa-vola* i Lojo). Här och i det Egentliga Finland finnas de

flesta bruk och smälthyttor. Länet är det mest befolkade i landet. Invånarne, som utgöras af Svenskar och Tava-ster, beskyllas för en viss maklighet, vällefnad och stolthet.

I Nyland:

Ekenäs (Eikniemi, Tammisaari), äldre stad på en i hafvet utlöpare udde, i Pojo socken; handeln är mindre betydande; 1316 inv.

Anlagd af Erik Flemming 1529, erhöll den stadsprivilegier 1546 — *Gustafsvärn*, ett litet fäste, anlagdt 1789 på Hangöudd i Tenala socken. Sjöslag 1714 — *Fiskars*, i Pojo socken, koppargar- och hammar-verk, jernbruk, mekanisk verkstad, och en fabrik för finare stålarbeten — *Billnäs*, jernbruk och *Antskog*, klädesfabrik, båda i Pojo — *Svartå*, jernbruk i Karis — *Raseborg*, äfven i Karis, f. d. kungsgård med ruiner af ett slott, som uppfördes af den rike Bo Jonsson Grip (1372). I denna socken finnes ett Postkontor — *Fagervik*, jernbruk i Ingå.

Helsingfors (Helsinki), på en landtunga i Finska viken, landets hufvudstad (1812), säte för General-Guvernören och Kejsersliga Senaten (1819) samt alla till landets styrelse och förvaltning hörande Centralverk, Alexanders-Universitetet (1828) och alla dermed i sammanhang stående inrättningar, Länets Guvernör och flera Samfund (Vetenskaps-Societeten, Läkaresällskapet, Finska Litteratursällskapet, Sällskapet pro Fauna et Flora Fennica, Finska Konstföreningen). Här finnes en Högre Elementar-, Fruntimmers-, Navigations- och (blifvande) Real-skola, 2 Sten- och 4 (i verksamhet varande) Boktryckerier samt några fabriker (de viktigare: 2 tobaksfabriker, 1 sockerbruk å Thölö, det enda i landet, en mekanisk verkstad). Betydlig handel. Två förträffliga hamnar. Station för krigsskepp. Praktfullt byggd; 12,725 inv.

Staden anlades 1550 vid Wanda-åns utlopp (Gamla staden) och flyttades 1642 till sitt nuvarande läge på Estnässkatan. Här afgjordes 1741—1743 årens krig — *Lappviken*, en kuranstalt för sinnessjuka, nära staden likasom *Ulrikasborg*, en mycket besökt bad- och brunns-inrättning.

Sveaborg (Wiapori), en stark fästning, en half mil från Helsingfors, i hafvet på 7 holmar (Wargskären): *Wargö*, *Stora* och *Lilla Öster Svartö*, *Vester Svartö*, *Gustafsvärd*, *Långörn* och *Löven*.

Anläggningen påbörjades 1749 under ledning af Grefve A. Ehrensward — *Mariefors*, jernbruk i Thusby.

Borgå (Porvo), gammal stad, vid Borgå-åns utlopp i en vik af hafvet. Säte för en Biskop. Här finnes ett Gymnasium, en Högre Elementarskola, ett boktryckeri och några mindre fabriker; handeln är mindre betydande; 2796 inv.

Omtalas såsom stad redan 1424. Här hölls (1809) en Landtdag.

Lovisa (Lovisa), stad vid en vik af hafvet, i Perno socken; medelmåttig handel; 2523 inv. Vid inloppet till staden ligger fästet *Svartholm*.

Anlagd 1745 under namn af Degerby, erhöll den sitt nuvarande namn efter Drottning Lovisa Ulrika (1752). Var en tid Ländshöfdingesäte (1743—1778) — *Forsby*, jernbruk i Perno — *Strömfors*, jernbruk i Pyttis, vid Kymijoki — *Werälä*, by i Elimä; fredsslut 1790 — *Anjala*, sätesgård i Elimä, skäukt af Konung Carl IX åt en Lifländare Henrik Wrede; nu tillhörig Finlands General-Guvernör Furst Menschikoff. Anjala förbundet 1788.

5. *Wiborgs Län*

är sammansatt af södra Karelen, sydligaste Savolaks, en liten del af sydöstra Tavastland samt den öster om Kymijoki liggande delen af Nyland. Detta Län, som utgör största delen af Gamla Finland, omgifves af Finska viken, Nylands, S:t Michels och Kuopio Län samt Guvernementet Olonets, sjön Ladoga och Ryska landskapet Ingermanland.

I sydvestlig riktning genomskäres detta län af Karelska åsens södra del, som vid Finska viken slutar med passet *Mäntylaks*. Från denna ås utgår i Kuopio län en arm, som fortgår genom nordöstra delen af detta län till Ryska gränsen. Anse- nliga sjöar äro: *Saima*, hvarigenom gränsen mot S:t Michels län går; *Swando*, nära Ladogas vestra strand; *Pyhäjärvi* (15), *Jänisjärvi* och *Melaselkä*, belägna på gränsen mot Kuopio län; *Suo- järvi*, nära Ryska gränsen; hälften af *Ladoga*, Europas största sjö. Af floder må märkas: *Kymmene-elf*, gräns mot Nylands län; *Juustila-å* till Suomenveden pohja, en afgrening af *Wiborgska viken*; *Systerbäck* (Rajajoki), ifr. 1323 till 1617 gräns emellan Ryssland och Sverige, nu gräns mot Ingermanland; *Wuoksen*, som med *Imatra* fall genombryter Saimas strandås; *Läskelä-å* från Jänisjärvi till Ladoga; *Wina-å*, vid hvars myn- ning Finland, Ingermanland och Olonets sammanträffa.

Marken är föga bördig, ofta af ett vildt, ödsligt ut- seende. Hedar, omvexlande med gungfly, upptaga stora sträckor. Skogarna äro på sina ställen alldeles afsved- jade. Äfven försummas åkerbruk och andra slöjder af

invånarne, hvilka, trogna den Karelska folkstammens benägenhet för resor, mycket färdas omkring hela landet med foror. Sädesförrådet hemtas till största delen från Ryssland i utbyte mot glas, lax (från Kymmene, Wuoksen och Saima), marmor (Ruskeala, norr om Ladoga), granit (från Pyterlaks by af Wederlaks socken, m. fl. ställen). Mer än annorstädes i landet odlas här bohvete. Skjälär uppehålla sig i Saima och Ladoga. Af mineralier förekomma fältspat, fajanslera (Parikkala socken), jern (mest myrmalm, hvarföre äfven flera blästerverk uppstätt), blyerz, koppar (vid *Kojrinoja* i Pitkäranta by af Imbilaks socken) och tenn (i sistnämnde by och socken). Landsvägarna äro goda till följe af den ömniga tillgången på sjelffrätsten (rapakivi). Den Finska befolkningen hörer till Karelska stammen, på hvilken dock den långvariga beröringen med Ryssland icke underlåtit utöfva ett stort inflytande. Största delen bekänna Lutherska läran; de som bebo Suojärvi, Salmis och Suistamo socknar samt Kidelä kapell af Imbilaks äro Grekisk-kristna.

I Nyland:

Fredrikshamn (Hamina), befäst stad vid Wehkalahi. Här finnes Finska Kadet-korpsen, en Högre Elementar- och en Fruntimmersskola. Medelmåttig handel; 2251 inv.

Anlagd 1656 under namn af Weckelaks, erhöill sin nuvarande benämning (1723) af Konung Fredrik I, som då började dess befästande. Fredsslut 1809 — *Kymmene*, ett litet fäste vid Kyämenes östra mynningsarm — *Ruotsinsalmi* (Svensksund), ämnad till en befäst hamn för krigsskepp, i hvilket afseende på den närbelägna ön *Kotka* erforderliga byggnader uppfördes. Sjöslag 1789 och 1790 — *Hogland* (Suursaari), ö i Finska viken; sjöslag 1788.

I Karelen:

Wiborg (Wiipuri), gammal, väl befäst stad vid Wiborgska viken. Säte för en Hof-Rätt och Länets Guvernör. Här finnes ett Vexelkontor, Gymnasium äfven omfattande Högre Elementarskola, 2 Fruntimmersskolor, ett boktryckeri, Finskt Litteratur- och Hushållningssällskap, Korrektionshus och en dermed förenad uppfostringsanstalt för värnlösa barn (å Nygård hemman), 6 kyrkor och några fabriker. Handeln har de sednare åren lifvats; den grundar sig på den mängd bräder och plankor, som sågarna i det inre landet (Kuopio Län) tillverka och aflemna

att föras längs vattendragen till södra stranden af Saima, hvarifrån de landvägen måste forslas till Wiborg. För att erhålla farled ända till Finska viken, gräfvos nu Saima kanal; 4024 inv.

Stadens uppkomst kan räknas från 1293, då Torkel Knutsson anlade det nära staden belägna slottet. Sjöslag i Wiborgska viken 1790 — *Monrepos*, nära staden, en praktfull anläggning — *Kirjola*, en anseelig tvål- och ljus-fabrik i Wiborgs socken — *Lästilä* och *Jeppilä*, två större glasbruk i Nykyrka — *Raivola*, jern- och kopparverk i Kivinebb — *Systerbäck*, gevärsfaktori — *Suotniemi*, en anseelig fajansfabrik i Räisälä socken.

Keksholm (Käkisalmi), gammal stad på en ö, bildad af Wuoksens mynningsarmar; idkar handel på Petersburg; 1134 inv.

I närheten af staden fanns af ålder ett fäste, som förstärktes af Torkel Knutsson (1295) — *Konevits*, ö i Ladoga med ett Grekiskt kloster, anlagdt 1393.

Sordavala (Sortavala), stad vid norra stranden af Ladoga; boktryckeri; idkar liksom Keksholm handel på Petersburg med Karelen's produkter: bräder, smör, fisk, villebråd, pelsverk o. s. v. För att underlätta denna handel hafva ångfartyg blifvit satta i rörelse på Ladoga; 815 inv.

Erhöll privilegier 1629 — *Walamo*, ö i Ladoga, med ett Grekiskt kloster af första ordningen, anlagdt 997 — *S:t Anne*, jernbruk i Suojärvi — *Pitkäranta*, kopparverk i Imbilaks.

I Savolaks:

Willmanstrand (Lappeenranta), vid södra stranden af Lappvesi (Saimas södra del), i Lappvesi socken. Staden är obetydlig och mest att anse som en förstad till det nära belägna, på en udde anlagda slottet; korrektionshus för qvinnor; 618 inv.

Anlagd 1656, med privilegier af 1727 — *Davidstad* (Taavitti), i Luumäki socken, bestämd till gränsfästning mot Sverige 1793; planen icke utförd — *Kärnäkoski*, pass i Savitaipal socken; fältslag 1788.

I Tavastland: *Walkiala*, känd för den skarpa strid, som den 29 April 1790 föreföll nära socknekyrkan.

6. Kuopio Län

utgöres af norra Karelen, norra Savolaks och nordöstra Tavastland. Omgifves af Uleåborgs, Wasa, S:t Michels och Wiborgs Län samt Ryska Guvernementet Olonets.

Sammanhängande landtåsar äro: 1) längs norra gränsen, en del af *Maanselkä* (Kajanas landtrygg), i öster och vester; 2) genom vestr. Savolaks, norra delen af *Weenjakaja*, i norr och söder; 3) genom nordöstra Savolaks och mellersta Karelen, norra delen af *Karelska* åsen, i sydost och söder, med en utgrening (i Karelen) åt sydost; 4) längs en del af Pielisjärvis vestra strand *Koli* (200 fot hög). Af enstaka höjder må märkas: *Pujo* nära Kuopio stad; *Piisavuori* (600 fot hög), känd för sin håla och sin bergkristaller, på gränsen emellan Savolaks och Karelen i Nilsjä socken; *Martovaara*, *Timovaara* och *Pytinvaara* i Libelits socken. Utmed östra stranden af Pielisjärvi höja sig äfven flera bergstoppar. — Af vattendragen höra till Päijänestystemet: *Nilakkavest* (5), *Jisvesi* (4) och *Konnevesi* (3) samt *Kynsyvesi* (24), hvarifrån *Kuhankoski* leder till sjöarna i Wasa Län. Saima-systemets båda hufvudkällor finnas inom detta län. I den vestra samlas flera mindre sjöars vattenmassor till *Porovesi* i Idensalmi, som genom *Nerkkosund* förenas med *Onkivesi* (6), hvarifrån *Wiannonkoski* leder till *Maaninkavesi*, i sin ordning genom *Ruokovirta* förbunden med *Kallavesi* (10). Denna stora sjö, som från nordost upptager *Jännevirta* ur de med hvarandra sammanhängande *Syvüri* (7), *Wuotjärvi* (8) och *Juurusvesi* (9), utfaller åt söder genom *Puutosalmi* till *Kojravesi*, hvilken genom *Konnuskoski* ledes till *Unnukkavesi*, hvarifrån *Warkkausström* infaller i *Äimisvesi*, på gränsen mot S:t Michels Län. Från nämnda *Kallavesi* ledes en annan del af vattenmassan åt sydost genom *Wehmassalmi* till *Suwasvesi* (11), hvilken upptager *Juojärvi* (12) och är förbunden med *Enonvesi*, inom S:t Michels Län. Saimas östra källarm är i norra Karelen, der vattnet ur *Jongeri* sjö inflödar i *Pielisjärvi*, hvarifrån den 6 mil långa *Pielis-å*, som upptager förstärkning från *Koideri*, infaller i *Pyhäselkä* och *Orivesi*. Denna sistnämnda sjö, hvaraf endast östra delen är inom detta Län, upptager, norrifrån, *Höytiäinen* och *Wiinijärvi* genom *Tal-pale-å* samt, söderifrån, *Pyhäjärvi* (15) genom *Puhois* ström.

Marken är i allmänhet ojemn och är norra delen bergigare än den södra. Några höjder äro ända upp till topparna täckta af jord och skogbevuxna samt till en del odlade och bebodde. En mängd vattendrag hörande till Päijänes och Saimas vattensystemer finnas här. Stora sträckor upptagas af sjöar, kärr och mossor, af hvilka många äro så sankta, att de för att kunna öfvergås, måste beläggas med spångar; ofta kunna de äfven om vintern endast på skidor öfverfaras. Jorden är mindre bördig. Herrskande jordmänen är stenbunden sandmylla; der lera förekommer, är det mest gäslera, svår att bringa till fruktbarande. På sina ställen finnes en mera gifvande svartmylla, som dock är för mycket stenblandad. Genom svedjebbruk och kärrodling vinnes största delen af sädesförrå-

det, som sällan är tillräckligt för behovet. Anmärkas bör, att allmogen här, likasom öfverallt i det inre af landet, sällan äter bröd af ren säd, utan uppblandas mjölet med malen halm, bark och andra ämnen. Bohvete odlas mycket, likasom rofvor, bönor och ärter. Tobak planteras af landtmän, mest för eget behof. Största delen af höafkastningen erhålles från, af kärr rödjade, starrängar. Öfvergifna sveder lemna ett ypperligt sommarbete för boskapen, men den stenbundna marken tillåter icke höbergning. Hästarna äro goda och skötas väl. Smör och talg samt lefvande kreatur (hästar och slagtboskap) utföras. Jagten är lönande. En och annan elg visar sig; någon gång äfven förirrade renhjordar. Villebråd och pelsverk afyttras till städerna i Wiborgs Län och Ryssland, der östra Finlands produkter nu hafva samma afsättning, som fordom i städerna på vestra kusten. Vigtigast för denna landsort har de sednare åren sägrörelsen blifvit. Årligen tillverkas en mängd bräder och plankor, hvilka dels landvägen, dels längs sjöarna föras till Saimas södra strand. För att underlätta denna transport äro strömmrensningar verkställda samt Taipale och Konnus- eller Warkauskanal och slussverk anlagda, så att man nu kan färdas oafbrutet ifrån norra ändan af Kallavesi till Willmanstrand (27 mil). Af mineralier finnes myrmalm, kalk, täljsten, qvarn- och slipstenar; *Mäntyvaara* kopparbrott i Ilomantz anses vara rikt. Den Finska befolkningen utgöres af Karelare. Mer än annorstädes hafva de här bevarat sin ursprungliga karakter, dock hafva grannarna i öster icke varit utan inflytande på de vänliga och för främlingar mera tillgänglige Karelarena. Största delen bekänna Lutherska läran. I den hithörande andelen af Suojärvi, äfvensom på sina ställen i Libelitz och Ilomantz socknar finnas anhängare af den Grekiska kyrkan.

I Savolaks:

Kuopio, Länets enda stad och Guvernörens säte, i ett vackert läge på en halfö i Kallavesi, som derigenom delas i två fjärdar. Här finnes ett Vexel-kontor, Gymnasium, Högre Elementarskola och Boktryckeri; 2161 inv.

Anlagd 1782 — *Strömsdal*, ett jernbruk i Nilsjä — *Jyrkkäkoski*, ett jernbruk i Idensalmi — *Warkaus*, ett jernbruk och en mindre mekanisk verkstad i Leppävirta — *Soisalo*, Finlands

största insjö-holme; södra delen tillhör S:t Michels Län — *Toivola*, pass nära Kuopio och *Wirta bro* i Idensalmi, bekanta ur 1808 års krigshistoria.

I Karelen: *Gustafsfors*, jernbruk i Kaavi socken — *Herajoki*, kopparverk i Ilomantz — *Joensuu*, i Libelitz, vid Pielisans mynning i Pyhäselkä; tillämnad stad — *Tohmajärvi*, med ett postkontor.

7. S:t Michels Län

består af mellersta Savolaks och den öster om Päijäne liggande delen af Tavastland. Omslutes af Kuopio, Wasa, Tavastehus, Nylands och Wiborgs Län.

Genom länet sträcker sig mot söder och sydost södra delen af *Savolakska* åsen. Dessutom må märkas *Pungaharju-ås*, nära sydöstra gränsen, emellan sjöarna Pihlajavesi och Puruvesi. — Af vattendrag må märkas: 1) vester om Weenjakaja, *Kyyvesi* (43) genom *Kyykoski* förenad med *Puolavesi* (42), hvarur vattenmassan likasom från *Suontiejärvi* (41) och *Rautavesi* (40) infaller i *Jääsjärvi* (39) hvarifrån *Tainio*-ström leder till Päijäne. Af denna stora sjö tillhör östra delen detta län. Af gränslinien mot Tavastehus Län skäres äfven *Ruotsalainen* (38), hvarifrån *Kymmeneelf* (Jyränkö) utrinuer. 2) Öster om Weenjakaja finnes *Enonvesi*, bestående af *Aimisvesi* (21), *Haapavesi* (20) och *Haukivesi* (18), hvarifrån vattenmassan förbi Nyslott strömmar till *Pihlajavesi* (17), som från öster genom *Pungasalmi* upptager *Puruvesi* (16). Sistnämnde sjö, genom hvilken gränsen mot Kuopio framgår, upptager norrifrån, genom *Raikus*, den af samma gränslinie delade *Orivesi* (14), som äfven har ett utflöde mot vester genom *Orivirta* och *Joutsenvesi* (19) till *Enonvesi*. Från den nämnde Pihlajavesi leder *Haapavesi* (45) och *Puumala* sund till den af öar fullströdda *Saima*, hvars nordvestra del kallas *Luonderivesi* (46). Genom *Saima* går södra gränsen mot Wiborgs Län.

Marken är visserligen ojemn, dock är den hithörande delen af Savolaks (nedre Savolaks) öppnare än Kuopio Läns andel. Detta Län är så fullt af sjöar, att få trakter på hela jorden dermed kunna jämföras. Den täta omväxlingen af öppna fjärdar, vikar, sund, näs, holmar, höjder och skogbevuxna stränder skapar här, likasom på flera andra ställen i landet, en mängd de herrligaste utsigter och belägenheter. De många vattendragen höra dels till Päijäne-, dels till *Saima*-systemet. Den stenbundna marken är mindre tjenlig för åkerbruk och, emedan åkerjorden är ringa, måste svedjebruk användas. Skogarna äro på flera ställen alldeles afsvedjade. Gräsbetet på sved-

jeländer är rikt och kraftigt. De Finska hästarne äro i allmänhet små, men starka och ihärdige. De Savolakska och Karelska hästarne äro eftersökta så i landets öfriga delar, som i Ryssland. Fisket är indrägtigt. I Saimen uppehålla sig lax, äfvensom skjalar. Myrmalm finnes, äfvensom kalk. De i sednare åren verkställda strömmrensningarna hafva medfört mycken nytta och nu öppnar Saima kanal nya utsigter till välstånd för det, i flera afseenden mindre väl lottade östra Finland. Allt mera tilltager här och utvidgar sig odlingen. Vål äro Savolaksarena, liksom Finnarna i allmänhet, häglöse, men uti ett företaget arbetes utförande äro de ihärdige.

I Savolaks:

Nyslott (Savonlinna), i Sääminge socken, vid Haukivesis och Pihlajavesis förening, inom Gamla Finland. Här finnes en Högre Elementarskola; 609 inv.

Nära staden ligger slottet, som under namn af *Olofsborg* anlades (1475) af Erik Axelson Tott — *Parkkumäki*, fältslag 1789 — *Jorois*, med ett postkontor — *Haapaniemi*, vid Haapavesi (20), i Raudasalmi socken; här inrättades 1781 en krigsskola, som under namn af Topografiska korpsen fortvarade till 1818, då en brand förstörde byggnaderna och inrättningen förflyttades till Fredrikshamn (kadetskolan) — *Pungaharju*, kronopark kring äsen af samma namn — *Puumala-sund*, fältslag 1789; riksgrens 1743—1809.

S:t Michel (Mikkeli), vid en vik af Saima, Guvernörens residens; 195 inv.

S:t Michels kyrkoby erhöill stadsprivilegier 1838 och blef residensstad 1843 — *Porosalmi*, trångt pass nära S:t Michels sockenkyrka; fältslag 1789 — *Brahelinna*, i Christina socken, f. d. kungsgård med ett af Grefve Brahe uppfördt slott, (1640). I denna socken hade Svenska krigsflotiljen i Saima sin station.

I Tavastland:

Heinola, vid Jyränkö ström i Hollola socken; 1034 invånare.

Var säte för Landshöfdingen öfver Kymmenegårds Län (1743—1831) och öfver S:t Michels Län (1831—1843). Erhöill stadsprivilegier 1839 — *Liikola*, glasbruk i Sysmä socken.

8. Tavastehus Län

består af sydvestra Tavastland och östra Satakunda. Omgifves af Wasa, Åbo, Nylands och S:t Michels Län.

Genom hela östra delen, längs Päijänes västra strand, sträcker sig *Tavastländska-åsen* från norr mot söder. Den böjer sig sedan mot vester genom länets södra del. Derifrån utgår en arm mot nordvest förbi Tavastehus *Hattelmaa-åsen*. Från Åbo Län inkommer *Satakunda-åsen*, som här (Kangasala socken) är hög och smal. I nordvestra delen går en ås genom Orihvesi och Ruovesi till Wirdois (Kankanpää) i Wasa Län. Päijänes höga stränder, Hattelmaa- och Kangasala-åsarna äfvensom Wermasvuori, norr om Tavastehus, äro berömda för den herrliga utsigt, som derifrån erbjuder sig öfver de natursköna omgifningarna. — Länets vattendrag, sydvestra systemets 4 källarmar, äro: 1) *Kuohrevesi*, *Ruovesi*, *Näsijärvi*, och *Pyhäjärvi*, (systemets medelpunkt); 2) *Längelmävesi*, som upptager *Weksiö-å* från *Wesijärvi* (34) och förut hade sitt aflopp genom *Iharinkoski* till *Pelkäneenvesi*, men numera alledes genom *Kaivanto-kanal* till *Rojne*; så väl *Pelkäneenvesi* genom *Kostia-å*, som *Rojne* utfalla i *Mallasvesi*; 3) de på Tavastländska åsen belägna *Lummene* och *Wesijako*, samt *Hauko-sjöarna*, äfven utfallande i *Mallasvesi*, hvilken genom *Walkiakoski* är förbunden med *Rautunselkä*; 4) *Pääjärvi* och *Wanajavesi*, hvilka afledas till nämnda *Rautunselkä*, hvilken genom *Kuokkala-forsen* och *Sorvanselkä* har sitt utflöde i centralsjön. Till detta system hörer en annan *Pyhäjärvi* i Tummela socken, källan till *Loimjoki*. Östra gränsen, mot S:t Michels Län, går igenom Päijäne, endast mindre stycken af Länet ligga öster om denna sjö. Päijäne upptager från söder *Wesijärvi* (37) och afledes genom *Kalkisström* till *Ruotsalainen*.

Landets vestra gräns, mot Björneborgs Län, går genom en rad sjöar och den östra mot S:t Michels Län, genom Päijäne. Största delen af sydvestra systemets sjöar ligger inom detta Län. Norra och östra delarna äro bergiga. Den sydvestra är mera flack och jemn samt Länets bäst odlade och befolkade del, som har säd till afsalu. För linskötsel egnar sig jordmänen väl; *Längelmäki*-, *Orivesi*- och *Lampis*-linet är allmänt eftersökt. Jagten efter vilda djur är en icke lönlös möda. Ehuru det väl är förbjudet att skjuta elgar, skonas dock icke detta allt mera sällsynt blefua djur. Kalk brytes i flera socknar; slipstenar erhållas. Den Fiuska befolkningen utgöres af Hämeeläiset, hvilka här mera än annorstädes i landet qvarstå i sin ursprungliga egendomlighet. De äro allvarsamma, långtänkta, oböjliga, misstroende allt nytt, hvarföre de äfven i åkerbruk och slöjder stå långt tillbaka. Här, likasom i andra delar af det inre landet, förekomma ännu Finnarnes gamla boningsrum *pörten*, der menniskor

och djur bo tillsammans. Dessa blifva dock allt mera sällsynta, särdeles i mera odlade och befolkade trakter.

I Tavastland:

Tavastehus (Hämeenlinna), Länets enda stad, i ett behagligt läge vid en sjö nedanom Hattelmaa åsen. Säte för Länets Guvernör. Här finnes en Högre Elementarskola; 2171 inv.

Tavastborg, äfven *Kronoborg*, nära staden, ett slott till äldern det andra i landet, anlagdt af Birger Jarl (1249). Korrekshus för kurlar.

Staden anlades 1650 och flyttades till sitt nuvarande läge, på Saaris boställes ägor (1778) — *Notsjö*, glasbruk i Urdiala — *Jokkis*, sätesgård i Tammela, med landets största klädesfabrik, ett jernbruk och en mindre manufakturmedja — *Mustiala*, i Tammela, f. d. kungsgård, nu ett Landthruks-Institut — *Terwakoski*, pappersbruk i Janakkala — *Anianpeldo*, by och marknadsplats i Hollola emellan Wesijärvi och Päijäne — *Nystelä* och *Mäkelä*, byar i Padasjoki, kända ur klubbkrigets historia (1597).

I Satakunda: *Liuksala*, i Kangasala, tillhörde en tid Konung Erik XIV:s Enkedrottning Katarina Månsdotter, som här dog (1612).

Folkmängden i Finlands Städer 1845.

<i>Torneå</i>	551	<i>Helsingfors</i>	15,913	
<i>Uleåborg</i>	5,407	<i>Lif-Gardet</i>	1,559	
<i>Brahestad</i>	2,145	<i>Sjö-Ekipaget</i>	1,392	
<i>Kajana</i>	482	<i>Sveaborg</i>	1,486	20,350
<i>Gamla-Karleby</i>	2,383			
<i>Jakobsstad</i>	1,526	<i>Borgå</i>		2,936
<i>Ny-Karleby</i>	1,134	<i>Lovisa</i>	2,650	
<i>Wasa</i>	3,270	<i>Svartholm</i>	126	2,776
<i>Kaskö</i>	706	<i>Fredrikshamn</i>		2,493
<i>Kristnæstad</i>	2,281	<i>Wiborg</i>		8,006
<i>Jyväskylä</i>	390	<i>Keksholm</i>		1,537
<i>Björneborg</i>	5,739	<i>Sordavala</i>		499
<i>Raumo</i>	2,042	<i>Willmanstrand</i>		1,276
<i>Tammerfors</i>	2,513	<i>Kuopio</i>		2,654
<i>Nystad</i>	2,513	<i>Nyslott</i>		758
<i>Nädendal</i>	567	<i>S:t Michel</i>		494
<i>Åbo</i>	14,278	<i>Heinola</i>		870
<i>Ekenäs</i>	1,338	<i>Tavastehus</i>		3,126

SKANDINAVISKA HALFÖN

omgifves af Ishafvet, Nordsjön, Skager-Rack, Kattegat, Öresund, Östersjön, Bottniska viken och Ryssland. Består af två, under en gemensam regering förenade, men i öfrigt skilda Konungariket.

a) *Konungariket Sverige.*

Östra delen, skild från Norrige genom bergskedjan *Kölen*. Ehuru landet till stor del upptages af berg, finnas dock flera större slätter. Klimatet är i allmänhet strängt; luften är ren och sund. Af metaller förekommer ymnigast jern, dernäst koppar. Åkerbruk (korn, råg, hvete) är förnämsta näringen; de sädesrikaste delar äro Upsala-, Östgötha- och Skånska slätterna. Af fabriker intaga klädesfabrikerna i Norrköping första rummet. Jern och skogsprodukter äro de förnämsta utförsvaror. Salt är den nödvändigaste af de artiklar, som införas. Landets storlek är 7,700 kvadrat mil. Folkmängden omkr. $3\frac{1}{2}$ millioner. Religion är den Evangelisk-Lutherska. Statsförfattningen monarkisk, men inskränkt af de 4 Ständerna, som samla sig till Riksdagar hvart tredje år. I afseende å förvaltningen indelas riket i 24 Län, under Landshöfdingar. Består af 4 hufvuddelar:

Svealand,

mellersta och minsta delen, kring sjön Mälaren. Denna del är rik på metaller. Omfattar landskaperna:

Upland, ett sädesrikt land emellan Mälaren och Ålands haf. Kustlandet kallas *Roslagen*. St. *Stockholm*, vid Mälarens utlopp i Östersjön, rikets h:stad och Konungens residens, säte för Svea Hof-Rätt, en Öfverståthållare (Stockholms stad) och en Landshöfding (Stockholms Län), flera Akademier m. m.; fabriker och stark handel; 83 t. — *Waxholm*, på en ö, fästning, försvarande ett af de 4 inloppen till Stockholm — *Öregrund*, *Östhammar*, *Norrtelje*, obetydliga städer i Roslagen = *Upsala*, vid Fyris ån, L.*); Rikets Erke-Biskop, Universitet; 8 t.

*) L. betyder säte för en Landshöfding; B. Biskop; G. Gymnasium.

Södermanland, ett backigt, bördigt land, söder om Mälaren. St. *Nyköping*, nära hafvet, L., klädesfabriker; 3 t. — *Strängnäs*, vid Mälaren, B. G. — *Eskilstuna*, berömda jernmanufakturier; 3 t. = *Södertelje*, i Södertörn, vid en kanal, som förenar Mälaren med Östersjön.

Westmanland, mestadels slätt och bördigt; äfven finnes vigtiga grufvor. St. *Westerås*, nära Mälaren, L., B., G.; idkar likasom andra vid Mälaren belägna städer handel med sina produkter på Stockholm; 3 t. — *Sala*, med rikets enda silfvergrufva; 3 t.

Nerike, ett litet landskap emellan sjöarna Hjelmaren och Wetteren; ojemnt; flera grufvor. St. *Örebro*, nära Hjelmaren, L.; handel på Stockholm med jern; 5 t. — *Askersund*, vid nordliga ändan af Wetteren.

Dalarne, ett stort, af berg genomskuret land, med svag jordmån. Genomflytes af Dalelven. St. *Fahlun*, L.; en rik koppargrufva; 5 t.

Götaland,

Södra delen, med mildare klimat och bättre odlad än de öfriga delarna. Omfattar landskaperna:

Östergöthland, ett slätt, sädesrikt land emellan Wetteren och Östersjön. Genomskäres af *Motala elf* och den östra delen af *Götha* kanal, som förenar Wetteren med Östersjön. St. *Norrköping*, vid Motala elfs utlopp i Bråviken; vigtiga klädesfabriker; 12 t. — *Söderköping*, vid Götha kanals mynning i Slätbaken; — *Linköping*, L., B., G.; 5 t.

Småland, ett backigt, sjörikt land, med stora ljunghedar och skogsmarker. Boskapsskötsel är en hufvudnäring. St. *Kalmar*, vid Kalmar-sund, L., B., G.; god handel med skogsprodukter; 5 t. — *Westervik*, vid hafvet; 3 t. — *Wimmerby*, inuti landet; oxhandel = *Jönköping*, vid södra ändan af Wetteren, L.; Götha Hof-Rätt; 4 t. = *Wexiö*, vid Helga sjön, L., B., G.

Öland, en ö, rik på kalk och sandsten; bekant för sin häst-race.

Gottland, en ö, temligen fruktbar; hufvudprodukten är kalk. St. *Wisby*, L., B., G.; fordom anseelig handelsstad; vackra ruiner; 4 t.

Blekinge, ett bergigt, med herrliga dalar försedt kustland. St. *Carlskrona*, på öar i hafvet, L., station för rikets örlogsflotta; god handel; 12 t. — *Carlshamn*, vid hafvet; 4 t.

Skåne, sydligaste, sädesrikaste och mest bebodda delen af riket. Till största delen en slätt, genomskuren af *Södra åsen*, som utlöper i Kattegat med *Kullen*. Derstädes (*Höganäs*) fås stenkol. St. *Christianstad*, L., Hof-Rätt, 4 t. — *Cimbritshamn*; båda vid Östersjön = *Ystad*, vid Östersjön, öfverfartsort till Tyskland; 4 t. — *Malmö*, vid Öresund, L., 9 t. — *Landskrona*, vid sundet, befäst, god handel; 3 t. — *Helsingborg*, vid smalaste stället af sundet, öfverfartsort till Danmark; 3 t. — *Lund*, inuti landet, Universitet; B.; 4 t.

Halland, ett smalt, ofruktbart kustland vid Kattegat. Genomflytes af laxrika strömmar. St. *Halmstad*, vid Nis-
sa-ån, L. — *Warberg*, vid hafvet, befäst.

Westergöthland, emellan Kattegat samt sjöarna *Wenern* och *Wettern*, hvilka sins emellan förbindas genom vestra delen af *Götha* kanal. Norra delen är en fruktbar slätt. Södra är ojemn, med magrare jordmån. En del liknar en ödemark och kallas *Svältorna*. Invånarena derstädes äga rättighet att idka gårdfari-handel och öfver hela riket sälja sina egna produkter. St. *Götheborg*, vid Götha elfs utlopp, rikets andra stad, stor handel; 28 t. = *Mariestad*, vid *Wenern*, L. — *Skara*, gammal stad på *Westgötha*-slätten, B., G. = *Wenersborg*, vid Götha elfs utflöde ur *Wenern* och vid kanalen förbi *Trollhättavattenfall*, L.; handel på *Götheborg* med bergs- och skogsprodukter från *Wermland*. — *Borås*, i en ofruktbar trakt; invånarena idka gårdfari-handel.

Bohus Län, ett kallt och bergigt kustland, med en ödslig skärgård. Fiske är hufvudnäringen. St. *Marstrand*, på en ö, med rikets starkaste fästning *Carlsten*. — *Uddevalla*, god handel; 4 t.; en besökt badort likasom *Strömstad*, vid *Norriska* gränsen.

Dalsland, vid *Wenern*, med staden *Åmål*, handel på *Götheborg*.

Wermland, norr om *Wenern*; genomflutet af *Klar-elfven*. Lider brist på säd, men är rikt på jern och skogar. St. *Carlsstad*, vid *Klarelfvens* utlopp i *Wenern*, L.,

B., G.; handel på Götheborg. — *Christinehamn*, vid Wernern, stor jernmarknad.

Norrland.

Ett stort och vidsträckt land, till största delen upptaget af berg, hedar och mossor. Dalarna äro dock gräsrika. Boskapsskötsel, jagt, fiske (i de laxrika elfvarna) och förädlingen af skogsprodukter äro hufvudnäringar.

Gestrikland, ett skogigt land, med staden *Gesle*, vid hafvet, L., G., god handel; 8 t.

Helsingland. Här odlas mycket lin. St. *Söderhamn* och *Hudiksvall*, båda vid hafvet.

Medelpad med staden *Sundsvall*.

Angermanland, ett bergigt, vackert kustland med täcka dalar. Lin odlas mycket. St. *Hernösand*, god handelsstad på en ö i hafvet, L., B., G.

Herjeådalen och *Jemtland*, fulla af berg och dalar med mager, sandig jordmån. St. *Östersund*, vid *Storsjön*, L.

Westerbotten, ett smalt kustland. St. *Umeå*, L. — *Skellefteå*, god handel = *Piteå*, på en täck ö, L. — *Luleå*; alla vid utloppet af elfvar med samma namn.

Lappland.

Landsträckan utmed Kölen från Jemtland till Torneå och Muonio elfvar. Största delen upptages af berg och åsar med deremellan liggande kärr, mossor och ljunghedar. Träden äro nödvuxna. Klimatet kallt och kan åkerbruk föga idkas. Riklig är tillgången på bär, vilda djur och fogel. På metaller är ingen brist, men en svår och kostsam transport hindrar bearbetningen. Den ursprungliga befolkningen utgöres af *Lapparna*, som mest lifnära sig af sina renar, men i öfrigt af jagt och fiske. På sina ställen bo Svenska nybyggare. Lappland indelas i *Jemtlands-* och *Fölinge-*, *Åsele-*, *Lycksele-*, *Pite-*, *Lule-*, och *Torne-Lappmarker*.

Sveriges utländska besittning är den lilla Westindiska ön *Barthelemi*; alstrar god bomull.

b) *Konungariket Norrige.*

Vester om Sverige, längs Nordsjön. Ett långt och smalt bergland. Från nordligaste udden *Nordkyn* sträcker sig *Kölen*, sedan kallad *Dovre* och *Langeffjeld* till sydligaste udden *Lindesnäs*. Af floder må märkas *Glommen*, hvilken efter att hafva upptagit *Wormen* (i öfra loppet *Longen*) utfaller i Christiania fjorden. Åkerbruket är svårt och säd finnes icke för behofvet. Boskapskötseln är vigtig. Förädlingen af skogsprodukter och fiske (sill, torsk, kabiljan) lemna de förnämsta handelsartiklar. Storleken är 5300 qv. mil; folkmängden 1,200,000. Religionen den Lutherska. Statsförfattningen monarkisk, inskränkt af *Storthinget*. Regeringen handhafves i Konungens frånvaro af en Riks-Ståthållare och ett Stats-Råd. I afseende å förvaltningen är riket deladt i 17 Amt under Amtmän. Fyra af dessa kallas Stiftsamtmän, hvarföre man plägar dela riket i 4 Stift. Af naturen delas det i två delar:

1) *Sönden fjelds (söder om Dovre).*

Aggerhuus eller *Christiania Stift*, fruktbaraste delen. St. *Christiania*, vid en fjord af samma namn, rikets hufvudstad och regeringens säte; Stiftsamtmannen, Biskop, Universitet; handel med bräder och jern; 23 t. — *Moss*, vid Christianiafjorden, med ett stort jernverk. — *Fredrikshald*, vid Tistedals elfvens utlopp i Svinesund; 5 t.; nära invid ligger fästningen *Fredrikssteen*. — *Drammen*, idkar största handeln med skogsprodukter; 7 t. — *Kongsberg*, vid floden Louven; rika silfvergrufvor. — *Laurviig*, vid Louvens utlopp; rikets bästa jernbruk.

[*Christiansands Stift*, sydligaste delen, temligen bördig på säd. St. *Christiansand*, vid Skager-Rack; säte för Stiftsamtmän och en Biskop; handel med trädvaror; 8 t. — *Stavanger*, vid Bukne-fjord; handel med bräder och fisk; 4 t.

2) *Norden fjelds (norr om Dovre).*

Bergenhuus Stift, fullt af berg. Landsvägar äro nästan omöjliga. Kusten är betäckt af en stor, ödslig skärgård. St. *Bergen*, vid en hafsvik, säte för Stifts-Amtman och en Biskop; rikets förnämsta handelsstad (mest med fisk); 23 t.

Trondhjems Stift jemte *Nordlanden* och *Finmarken*. Inre delen full af berg. Kusten är af inträngande fjorder sönderskuren. Vid de utanföre belägna *Lofoddens öar* idkas ett det rikaste fiske på jorden. Der uppehålla sig äfven en mängd sjöfogel, t. ex. Ejdergäsar. Här må märkas den farliga hafsströmmen *Mael-ström*. St. *Trondhjem*, vid en fjord, säte för Stifts-Amtman och en Biskop; Norriges bank; 12 t. — *Rörås*, bergsstad med rika koppargrufvor — *Christiansund*, på 3 holmar, fiskhandel — *Alstahoug*, på ön Alsten i Nordlanden, Biskopsäte — *Tromsö*, i Finmarken — *Hammerfest*, på en ö, utanför Altenfjord, vid hvars södra strand idkas det nordligaste åkerbruk på jorden — Ön *Mageröe* med udden *Nordkap*.

KONUNGARIKET DANMARK.

Rikets storlek är 2,800 qv. mil. Folkmängden är 2½ millioner. Religion den Lutherska. Boskapsprodukter (kött och smör samt lefvande kreatur) äfvensom säd äro utförsvaror. Riket består af: 1) *Danska öarna*, flacka och sädesrika, emellan Kattegat och Östersjön. *Seeland*, emellan Öresund och Stora Bält. St. *Köpenhamn*, vid Öresund, h:stad, vacker och väl befast; Universitet; vidsträckt handel; 120 t. — *Helsingör* med fästn. *Kronoborg*, vid smalaste stället af sundet; alla förbiseglande fartyg erlægga der tull — *Roeskilde*, vid Isse-fjord, på norra kusten — *Korsör*, öfverfartsort till ön *Fyen*. Denna ö är belägen emellan Stora och Lilla Bält. St. *Odense*, 9 t. — *Nyeborg*, öfverfartsort till Seeland — *Middelfarth*, öfverfartsort till Jutland = *Laaland* med st. *Naskow*, = *Falster*, öster om Seeland = *Bornholm*, längre åt öster, i Östersjön. — 2) En Halfö emellan Östersjön, Kattegat, Skager Rack och Nordsjön. Gräsrika ängar; jordmänen är föga tjenlig för sädesodling. Norra delen utgöres af Hertigdömet *Jutland*, med st. *Aalborg*, nära den från Kattegat djupt inträngande Lijmfjorden — *Viborg*, nära Lijmfjorden — *Aarhus*, vid Kattegat — *Ribe*, vid Nordsjön = Södra delen är Hertigd. *Schleswig*. St. *Schleswig*, vid hafsviken *Schlei* — *Tönningen*, vid Ejder-flodens

myrning i Nordsjön. — 3) De till Tyska förbundet hörande Hertigdömena *Holstein* och *Lauenburg*; slättiländer, söder om Ejder. St. *Kiel*, vid Österstön, Universitet; 12 t. — *Altona*, vid Elbe, rikets andra stad; 26 t. — 4) *Färöarna*, 25 ofruktbara klippor i Nordsjön. Jagt efter sjöfogel (Ejdergåsar) och fiske äro hufvudnäringar — 5) *Island*, en af höga berg, bland andra det eldsprutande *Hekla*, uppfylld ö, med kallt klimat. Invånarena lefva af boskapsskötsel (får), jagt och fiske. Hufvudorten är *Reikiavig*. — *Utländska besittningar*: I Asien: *Trankebar*, vid Bengaliska vikens vestra kust — I Afrika: kolonier på Öfra Guinea-kusten — I Amerika: en del af *Grönland* och några af de små Westindiska öarna (Virginska öarna).

KONUNGARIKET STORBRIANNIEN.

Detta rikets hufvudbeståndsdelar äro: 1) *Britannien*, Europas största ö, emellan Nordsjön, Kanalen, Irländska sjön och Atlantiska hafvet, omfattande Konungarikena *England*, södra delen, och *Skottland*, norra delen; 2) Konungariket *Irland*, en ö emellan Irländska sjön och Atlantiska hafvet. Storleken är 5800 qv. mil och folkmängden 26 millioner. Med undantag af vestra delen (*Wales*) är England ett slättiland. Södra delen af Skottland är flack, norra delen bergig (Skottska Högländerna). På Irland omvexla låga berg och moras. Klimatet är blidt; luften fuktig. Af Mineralier finnes stenkol och tenn. Åkerbruket drifves med stor skicklighet, men säden förslår icke för den starka befolkningen. På Irland lefva infödingarne mest af potäter. Uti konstflit och handel öfverträffa Engelmännerna alla andra nationer. Den inre förbindelsen underhålles genom kanaler och jernvägar. Herrskande religionen är den reformerta, på Irland katolska. Statsförfattningen är monarkisk, inskränkt af *Parlamentet*, som består af *Öfver-* och *Underhuset*. Städer:

I England: *London*, vid floden Themsen, rikets h:stad, Europas folkrikaste och jordens största handelsstad; nära 2 millioner — *Dover*, vid smalaste stället af kanalen, öfverfartsort till Frankrike — *Portsmouth*, 50 t., *Plymouth*,

75 t., båda sjöstäder vid Kanalen, med örlogshamnar — *Bristol*, vid Severn-flodens utlopp i Bristol-kanal, en stor handelsstad, 104 t. — *Liverpool*, vid Irländska sjön, rikets andra stad, 230 t. — *Newcastle*, vid Nordsjön, vigtig handelsstad; i en trakt rik på stenkol — *Hull*, vid Humber-flodens utlopp, liflig handel — *Manchester*, vigtiga bomullsfabriker, 142 t. — *Leeds*, stora klädesfabriker, 123 t. — *Sheffield*, *Birmingham*, 146 t.; båda med jernmanufaktur — *Oxford*, *Cambridge*, Universitetsstäder — *Canterbury* och *York*, säten för hvar sin Erkebiskop. Hit höra *Norrmanniska öarna*, ön *Wight*, i Kanalen; *Scilly-öarna*, utanför sydvestra redden (*Landsend*); *Anglesea* och *Man*, i Irländska sjön.

I Skottland: *Edinburgh*, vid hafsviken Fort, h:stad, Universitet, flere fabriker och stark handel; 162 t. — *Leith*, hamn för *Edinburgh* — *Aberdeen*, vid Nordsjön, 58 t. — *Inverness*, vid Myrrog-viken, i Högländerna — *Glasgow*, nära den praktfulla floden Clydes utlopp i Nordkanalen; betydlig handel; 202 t. — Öar: *Hebriderna*, *Orkney* eller *Orkaderna*, samt längre mot norr *Shetlands öarna*, kalla och ofruktbara, stort sillfiske.

I Irland: *Dublin*, vid Irländska sjön, Vice-Konungens säte, stark handel; 240 t. — *Belfast*, vid Nordkanalen; lärftsmanufaktur — *Limerick*, vid Shannon-flodens utlopp, betydlig handel; 60 t. — *Cork*, på södra kusten, handlar med boskapsprodukter; 107 t. — *Wexford*, vid Georgskanalen.

Till Stor-Britannien höra: I Europa: ön *Helgoland*, i Nordsjön; staden och den starka fästningen *Gibraltar*, vid inloppet till Medelhafvet; ön *Malta*, i nämnde haf samt *Joniska öarne*, en republik under Englands beskydd. — I Asien: största delen af *Vestra Indiska halfön* och några mindre besittningar — I Afrika: kolonier på vestra kusten, *Kaplandet* och några öar — I Amerika: besittningar i nordligaste delen af *Nord-Amerika*, flera af *Westindiska öarna* och en del af *Guyana*, i *Syd-Amerika*. — I Australien: kolonier på *Nya Holland* och flera af de mindre öarna i *Söderhafvet*.

PYRENEISKA HALFÖN

omgifves af Biskayaviken, Atlantiska hafvet (Spanska sjön), Gibraltar sund, Medelhafvet och Frankrike (Pyreneerna). Består af 2 skilda stater: Portugal och Spanien.

a) *Konungariket Portugal.*

Vestra delen vid Atlantiska hafvet. Jorden är bördig men vårdslösad. Vin och salt äro viktiga handelsartiklar. Storleken är 1,800 qv. mil. Folkmängden 4 millioner. Religionen den katolska. Regeringsformen inskränkt-monarkisk. Städer: *Oporto* eller *Porto*, vid Dueros mynning, handlar med vin, rikets andra stad, 80 t. — *Coimbra*, universitet — *Lisboa* (Lisabon), vid Tajos utlopp, h:stad, stark handel; 240 t. *Setuval*, eller *S:t Ybes*, salthandel. — Utländska besittningar: I Asien: st. *Goa*, på Vestra Indiska halföns vestra kust; — *Macao*, en ö vid Kinas södra kust; ön *Timor* — I Afrika: kolonier på sydvestra och sydöstra kusterna samt öarna *Madeira*, rik på vin, *Azorerna*, och *Kap-Verdiska* öarna, i Atlantiska hafvet.

b) *Konungariket Spanien.*

Största delen af halfön; 8,600 qv. mil med en befolkning af 12 millioner. Dessa bekänna katolska religion och hafva en monarkisk styrelse, inskränkt af *Cortes*. Landet är bergigt; flera höjder genomstryka landet, bildande emellan sig stora dalar, hvilka genomrinnas af floder. Inre landet upptages af torra slätter och är föga fruktbart. Kustländerna (södra och östra) äro desto herrligare. Utaf näringar intaga boskapsskötsel och saltberedning första rummet. Utmärkta äro Spaniens hästar (de Andalusiska) och finulliga får (merinos). Vin, silke, ull, salt, äro viktiga handelsartiklar. — Städer: På norra kusten: *San Sebastian*, — *Bilbao* — *Santander* — *Ferrol*, örlogshamnar — *Corunna*, handel på Amerika; 23 t. — *San Jago*, berömd valfartsort. — På södra kusten, ett herrligt land, der till och med pisang och sockerrör trifvas: *Cadiz*, på en halfö, landets största handelsstad; 53 t. — *Malaga*, berömdt vin; 52 t. — *Granada*, icke

långt från hafvet, praktfulla ruiner; sidenfabriker; 80 t. — På östra kusten: *Carthagena*, örlogshamn — *Murcia*, nära hafvet, i den herrliga dalen kring floden Segura; handel med siden och espartotvaror (Spanska rör); 36 t. — *Alicante*, silkes- och vin-handel; 25 t. — *Valencia* med sidenfabriker; en herrlig trakt (Spaniens trädgård), rik på vin, soda och silke; 66 t. — *Barcelona*, stark handel; jordens största snusfabriker; 120 t.; invånarena i denna trakt äro de idogaste i hela Spanien. — I det inre landet: vid floden Duero och dess bifloder: *Burgos*, ullhandel — *Segovia*, klädesfabriker; nejdens får hafva den bästa ull — *Valladolid* — *Salamanca*, båda med universitet. — Vid Tajo och dess biflöden: *Guadalaxara*, klädesfabriker — *Madrid*, rikets hufvudstad, utan handel och industri; 200 t. — *Toledo*. — Vid Guadiana: *Almaden*, vid foten af Sierra Morena, qvicksilfvergrufvor. — Vid Guadalquivir, en herrlig trakt (Andalusien): *Cordova*, handel med hästar, 57 t. — *Sevilla*, viktiga siden- och tobaksfabriker; vin- och ullhandel; universitet; 90 t. — *Xeres*, berömdt vin, 34 t. — Vid Ebro: *Vittoria*, jernhandel; i närheten bo idoge bebyggare — *Saragoza*, 34 t. — Öar i Medelhafvet: de *Baleariska*, bestående af *Mallorca* och *Minorca* — de *Pithyusiska* af *Iviza* och *Formentera*; salthandel. — *Utländska besittningar*: I Asien: några öar, *Filippinerna*, *Karolinerna* m. fl. — I Afrika: stad. *Ceuta*, vid Gibraltar-sund, och de södra *Kanarie-öarna*, i Atlantiska hafvet. — I Amerika: öarna: *Kuba* och *Portorico*.

KONUNGARIKET FRANKRIKE.

En af Europas hufvudmakter. Gränsar i norr till Kanalen (La Manche), i vester till Atlantiska hafvet och Franska bugten, i söder till Spanien och Medelhafvet, i öster Italien (Alperna), Schweiz (Jura-bergen), Tyskland (Rhenfloden) och Belgien. Utom gränsbergen genomskäres östra delen af flera lägre kedjor. I allmänhet är landet fruktkart. Vid sydvästra kusten finnes ofruktbara hedar (Les landes), bevuxna af kork-ekar. Råg, hvete och mais vexa i mängd; nordligaste provinserna, Flandern och

Artois; äro de sädesrikaste. Auvergne, i midten af landet, är ofruktbart; invånarne lefva der mest af kastanier. På vin är Frankrike rikt; de bästa vinslagen i Champagne och Bourgogne (nordöstra delen). I södra delen idkas silkeskultur och vid Medelhafvet (Languedoc och Provence) odlas oliver, mandlar, citroner. I norra delen, vid Ardennenbergen, är jernförädlingen vigtig; vid kusterna beredes mycket salt. Här finnas Europas förnämsta sidenmanufaktur- och fabriker för beredandet af allehanda luxartiklar. Storleken är 10,000 qv. mil. Folkmängden uppgår till 34 millioner, af hvilka största delen äro katoliker, de öfriga reformerta. Styrelseformen monarkisk, inskränkt af Parlamentet, som består af två kamrar. Till den inre förvaltningen är Frankrike indeladt i 87 Departementer. — Städer: På norra kusten: *Dunkerque* (Dünkirchen), god hamn. — *Calais*, vid Pas de Calais, smalaste stället af kanalen, öfverfartsort till England. — *Boulogne*. — *Amiens*, vid floden Somme, ylle- och sidenfabriker, 45 t. — *Rouen*, nära Seineflodens utlopp, liflig handel såsom hamn för Paris; 92 t. — *Havre de Grace*, vid Seimens mynning. — *Cherbourg*, örlogshamn. — På vestra kusten: *Brest*, örlogshamn. — *L'Orient*, handel på Indien. — *Nantes*, nära Loires mynning, en af rikets förnämsta handels- och fabriksstäder (bomullstyger och kattun); 76 t. — *Rochele*, befast, liflig handel. — *Rochefort*, förträfflig hamn. — *Bordeaux*, nära Girondes mynning, en af rikets största handelsstäder, (röda viner); 100 t. — *Bayonne*, handlar med vin och skogsprodukter från Pyreneerna. — I södra kustlandet: *Carcassonne*, vid *Canal du Midi* (Syd- eller Languedoc-kanalen), klädesfabriker. — *Montpellier*, i en sund, skön trakt och derföre mycket besökt af sjuka; dess hamn *Cette*, salthandel. — *Nimes*, sidenfabriker; 43 t. — *Marseille*, en af Europas förnämsta handelsstäder, särdeles på Levanten (östra delen af Medelhafvet); 146 t. — *Aix*, här pressas den skönaste oljan. — *Toulon*, förnämsta örlogshamnen. — *Hieres*, berömd för sina pomeranslundar och sitt milda klimat. — Inuti landet finnas vid Seine och dess bifloder: *Paris*, rikets h:stad och konungens residens (Tuillierierna); universitet; fabriker och handel; näst London Europas folkrikaste stad; 910 t. — *Ver-*

sailles, 30 t. — Vid Loire: *Clermont*, nära Allier, liflig mellanhandel. — *Nevers*, nära Alliers inflöde, största fänsfabriker i riket. — *Bourges*, klädesfabriker; i nejden rika jern- och stenkolsgrufvor. — *Orleans*, anseftiga fabriker och handel; 40 t.; nära staden finnes *Briare*-kanalen, som förenar Loire med Seine. — *Tours*, trakten här omkring kallas Frankrikes trädgård; här finnes ett rikt flintlager, som försör halfva Europa med dess behof. — I den yppigt fruktbara Garonne-dalen: *Toulouse*, 77 t. — I Rhones och Saones flodområde: *Besançon*, jernmanufaktur. — *Lion*, vid Rhones och Saones förening; de förnämsta sidenfabriker på jorden; liflig handel; 150 t. — Vid Rhen och Mosel: *Strassburg*, viktiga fabriker, handel på Tyskland; berömd domkyrka; 50 t. — *Metz*, befäst, fabriker; 45 t. — Vid Schelde: *Cambray*, här väfves fin batist, kallad *cambric*. — *Valenciennes*; de finaste spetsar. — *Lille* (Ryssel), befäst, spetsfabriker och handel; 72 t. — *Corsica*, en bergig ö i medelhafvet, handlar med vin och timmer; st. *Ajaccio*, känd som Napoleons födelseort. — *Utländska besittningar*: i Asien: *Pondicheri* och några andra handelsplatser vid Bengaliska viken. — I Afrika: *Algerien*, på norra kusten, och ön *Bourbon* i Indiska hafvet. — I Amerika: Vestindiska öarna *Guadeloupe* och *Martinique*, rik på förtäffligt kaffe, m. fl.; samt *Cayenne*, en del af Guyana i Sydamerika.

ITALIEN.

En halfö, omgifven af Genua-viken, Tyrrhenska, Joniska och Adriatiska hafven, men i norr sammanhängande med Frankrike, Schweiz och Tyskland, mot hvilka *Alperna* göra gränsen. Igenom hela halfön stryka *Appenninerna*. Till klimat och produkter delas Italien i tre delar: norra, mellersta och södra. Herrlig är Po-dalen; rik på säd (hvete, mais, ris), vin och silke. Mellersta delen är sydfrukternas (oliver, oranger, citroner, mandlar) hemland. I södra delen är ofta klimatet qväfvande hett, särdeles då Siroccovinden blåser. Till och med sockerrör trivas. Riklig är ock här tillgången på vin, som

dock behandlas i allmänhet mindre väl. — Halföns storlek är 5400 qv. mil och befolkning 20 millioner. Religion är den katolska. Regeringsformen är uti alla hit hörande stater oinskränkt-monarkisk.

1) *Konungariket Sardinien.*

Nordvestra delen. Här finnes Europas högsta berg *Montblanc*. Jorden är väl odlad och bär hvete, vin- och mulbärsträd. St. *Turin*, vid Po, h:stad, praktfull; sidenfabriker; 122 t. — *Nizza*, vid hafvet, berömd för sitt sunda, milda klimat. — *Genua*, vid Genua-viken, betydlig handelsstad, full af marmorpalatser; anblicken från hafvet är herrlig; 80 t. — På den sädes-, vin-, och oliverika ön *Sardinien* i Medelhafvet finnes staden *Cagliari*; Universitet, handel.

2) *Konungariket Lombardiet-Venedig.*

Utgör en del af Kejsaredömet Österrike (se nedan).

3) *Hertigdömet Parma.*

Rikt på vin, silke och en förträfflig (parmesan-) ost. Landet beherrsкас af Napoleons Enka *Marie Louise*, efter hvars död regeringen tillfaller f. d. Hertigen af Lucca. H:staden är *Parma*; universitet, osthandel; 31 t.

4) *Hertigdömet Modena.*

Ett bördigt land. St. *Modena*, h:stad. — *Reggio*, sidenfabriker. — *Carrara*, i nejden skön marmor.

5) *Storhertigdömet Toscana.*

Emellan Apenninerna och Tyrrenska hafvet. Östra delen har stenbunden mark. Norra delen är förträffligt uppodlad, rik på silke och olja; Arnodalen är en oafbruten vingård. Södra delen, kring Ombrone-floden, är sumpig, osund, öckenlik, kallas *Maremma*. Invånarne äro de idögaste i Italien. St. *Florens*, vid Arno, h:stad; dyrbara samlingar af målningar, m. m.; siden- och ylletyger, lack och halmhattar tillverkas; 95 t. — *Pisa*, vid Arnos mynning; berömda bad; univers. — *Livorno*, Italiens lifligaste handelsstad, särdeles på Levanten; 51 t. — *Lucca*, universitet, klädes- och sidenfabriker; var hufvudstad i

det f. d. sjelfständiga hertigdömet af samma namn — Ön *Elba* har jerngrufvor.

6) *Kyrkostaten*

emellan Tyrrhenska och Adriatiska hafven, itudelad af Apenninerna. Vestra kustlandet, en fortsättning af *Marremma*, är öckenaktig och osund, särdeles mot söder, der man finner de giftiga Pontinska träskan. Öster om Apenninerna är jordmånen bättre, i synnerhet i norra delen, som stöter till Po. Landets regent är Påfven. St. *Rom*, vid Tiber, verldsberömd stad, dyrbara samlingar och fornlämningar; Påfvens residens (Vaticanen); 15² t. — *Civita-Vecchia*, enda sjöstaden på vestra kusten; obetydlig rörelse — *Ancona*, vid Adriatiska hafvet, god handel — *Ravenna* — *Bologna*, stark sidenväfnad.

7) *Konungariket Båda Sicilierna*

består af: 1) *Neapel*, Italiens södra del, till största delen bergig. Slätter äro: vid vestra kusten, *Campagna*, ett af de herrligaste landstreck; på östra kusten *Apuliska slätten*. St. *Neapel*, på *Campagna*, vid foten af det eldsprutande berget *Vesuvius*, h:stad, univers., god handel; anblicken från hafvet är en af de skönaste i verlden; Italiens folkrikaste stad; 360 t. — I närheten finnas de underjordiska, af *Vesuvius* förstörda städerna *Herculanum* och *Pompeji* — *Gaëta*, vid hafvet — *Salerno*, hamn — *Cosenza*, silkeshandel — *Reggio*, vid sundet (Faro di Messina) — *Taranto*, vid *Taranto-viken*, handel — *Lecce*, stark bomullsväfnad — *Bari*, god handel, båda vid Adriatiska hafvet. — 2) *Sicilien*, Medelhafvets största ö. En af jordens fruktbaraste länder; nu vanhäfdad, dock bördig på säd, vin, silke, olja, sydfrukt; äfven trifves bomullsbusken. Svafvel och salt äro viktiga handelsartiklar. St. *Palermo*, på norra kusten, i ett herrligt läge, univers., liflig handel; 172 t. — *Messina*, handelsstad vid sundet; 70 t. — *Catana*, vid foten af eldsprutande berget *Etna*, Univers.; 50 t. — *Siragossa* (*Syracusa*), berömd för sitt vin — *Girgenti*, på södra kusten, handel — *Trapani*, vid vestligaste udden, betydlig handel. — Utanför *Sicilien* ligga *Lipariska* öarna, norr, och *Egatiska* öarne, vester.

8) *Republiken San Marino.*

Den minsta sjelfständiga stat i Europa. Inom Kyrkostatens område, under Påfvens beskydd.

Öarna *Malta, Gozzo* och *Comino*, söder om Sicilien, tillhöra England. *St. Valetta*, station för Engelska flottan.

REPUBLICEN SCHWEITZ.

Ett af Alpiska bergen uppfyllt land emellan Italien, Frankrike och Tyskland. Dalarna, bevattnade af sjöar och strömmar, äro temligen bördiga på säd, vin och ädla frukter. Boskapsskötseln är dock hufvudnäringen. Bergens sidor äro rikt bevuxna af gräs. Vid 8 à 1000 fots höjd öfver hafvet vidtager den eviga snögränsen. Jagten är indräktig. Storleken är 800 qv. mil. Folkmängden utgör 2 millioner. En del äro Katoliker och tala Fransyska eller Italienska, en annan del Reformerta och tala Tyska. Republiken består af 22 *Kantoner*, hvilka bilda ett *Edsförvandskap*. Gemensamma angelägenheterna afgöras på en *Landtdag*. Deremellan handhafves dessa af en *Vorort*, som hvartannat år vexas emellan *Zürich, Bern* och *Lucern*. *St. Basel*, vid Rhenfloden, betydlig handel; 21 t. — *Bern*, vid Aar-floden, god handel; 20 t. — *Geneve* (Genf), vid Rhones utflöde ur Europas täckaste insjö, Genfer-sjön; 28 t.

TYSKLAND.

Mellersta delen af Europa emellan Östersjön, floden Ejder och Nordsjön, i norr; Holland, Belgien och Frankrike, i vester; Schweiz, Italien och Adriatiska hafvet, i söder; Österrikiska och Preussiska besittningar, i öster. Storleken är 10,000 qv. mil. Södra delen är högbergig (Alperna). Genom mellersta delen sträcka sig lägre höjder, med stora slätter deremellan. Norra delen är en stor slätt, full af skogar, träsk och temligen bördiga sandfält. Klimatet är mildt; i norra delen är luften fuftig. Herrligaste

delarna äro kustlandet vid Adriatiska hafvet, bördigt på aprikoser, persikor, valnöter, oliver, mandlar o. s. v. samt de vinrika dalarna kring Neckar, Main och mellersta Rhen. Råg och hvete odlas i norra delen, mais mot söder, sydligast äfven ris. Invånarne, hvilkas antal uppgår till 38 millioner, äro dels Katoliker (söder), Reformerta (vester) och Lutheraner (norr). Tyskland inbegriper 39 stater, hvilka bilda ett förbund, hvars gemensamma angelägenheter afgöras af Förbunds församlingen i Frankfurt am Main. De förnämsta af Förbundets stater äro följande:

Kejsaredömet Österrike och Konungariket Preussen, hvilka behandlas i ett sammanhang med dessa staters länder utom Tyskland.

Konungariket Bajern.

Med en folkmängd af $4\frac{1}{2}$ millioner. Genomflytes af Donau och flera dess bifloder, samt i norra delen af Main. St. *München*, vid Isar, h:stad, praktfull, dyrbara samlingar af målningar m. m. Univers.; 80 t. — *Augsburg*, vid Lech, liflig handel på Italien; 34 t. — *Regensburg*, vid Donau. — *Nürnberg*, känd för invånarnes konstflit (Nürnbergers kram); 40 t.

Konungariket Würtemberg.

Kring Neckar och öfra Donau. Folkmängden $1\frac{1}{2}$ million. Herrligt och väl odladt. St. *Stuttgart*, nära Neckar, h:stad, 38 t. — *Tübingen*, vid Neckar, univers. — *Ulm*, vid Illers inflöde i Donau.

Storhertigdömet Baden.

Ett fruktbart däldland, längs Rhen-floden. Folkmängden $1\frac{1}{2}$ million. St. *Carlsruhe*, h:stad, vacker stad, 20 t. — *Costnitz*, vid Rhens utflöde ur Bodensjön. — *Mannheim*, vid Neckars mynning, vinhandel. — *Heidelberg*, i en herrlig trakt vid Neckar; univers.

Storhertigdömet Hessen.

Ett af Tysklands herrligaste landskap, kring berget Odenwald samt floderna Rhen och Main. Folkmängden 800 t. St. *Darmstadt*, h:stad, 23 t. (deraf Hessen-Darm-

stadt). — *Mainz*, vid Mains inflöde i Rhen, stark fästning; 40 t.

Hertigdömet Nassau.

Ett på ädla viner rikt land, kring det täcka *Höhe*- eller *Taunus*-berget. Folkmängd 350 t. — *St. Wiesbaden*, varma bad.

Konungariket Sachsen.

Till största delen ett slättland, genomflutet af Elbe. Södra delen (*Sachsiska Schweitz*), som stöter till det på silfver rika *Erzgebirge*, är bergig. Folkmängden 1½ miljon. *St. Dresden*, h:stad, vid Elbe, vacker stad; 64 t. — *Leipzig*, vid Pleisse, bekant för sina messor (marknader); stark handel med böcker; univers.; 43 t.

Konungariket Hannover.

Begränsas i norr af Nordsjön. I södra delen finnas *Hartzbergen*, som hysa silfver. Norra delen upptages af feta betesmarker. I mellersta och östra delarne finnas hedar (*Lüneburgerheden*) och kärrtrakter. Folkmängden 2 millioner. *St. Hannover*, h:stad, 26 t. — *Göttingen*, Univers. — *Emden*, sjöstad, vid Emsflodens utflöde i Dollartviken. — *Lüneburg*, med ett stort saltverk.

Storhertigdömena Mecklenburg.

Bördiga slättländer vid Östersjön. De äro två: a) *M-Schwerin*, med st. *Schwerin*, h:stad. — *Wismar*, *Rostock*, båda vid Östersjön. — b) *M-Strelitz*, med st. *Strelitz*.

Af de öfriga Stater, som höra till Tyska förbundet, må endast nämnas de 4 fria Riksstäderna: *Lübeck*, vid Traveflodens mynning i Östersjön, god handelsstad; fordom hufvudstad i det mäktiga hanseförbundet; 26 t. — *Hamburg*, nära Elbes utlopp, Tysklands största handelsstad; stof bank; 120 t. — *Bremen*, vid Weserfloden, 45 t. — *Frankfurt am Main*, säte för Förbunds-församlingen; stora messor, 55 t.

KONUNGARIKET FÖRENTA NEDERLÄNDERNA.

Äfven *Holland*, vid södra kusten af Nordsjön och dess vikar Dollart och Zuyder-See. En enformig och skoglös slätt. Det låga kustlandet skyddas för öfversvämningar, dels af düner (naturliga sandvallar), dels af dammar och kanaler. Flere sådana genomskära landet och underhålla den inre förbindelsen. Klimatet är mildt; luften fuktig; marken kärraktig, och egnar sig, utom i södra delen, föga för åkerbruk, men är så mycket gräsrikare. Boskapsskötseln är högt drifven; ost och smör utföras. Linneväfnad, sillfiske (vid Shetlandsöarna) och hvalfiskfångst (Ishafvet) äro indrägtiga sysselsättningar. Handeln är högst betydlig. Storleken 600 qv. mil. Invånarne, hvilka tala Plattyska, uppgå till 2,600,000. Religion är den reformerta. Konungens makt är inskränkt af Generalstaterna. Genom landet flyter *Rhen*-floden, som grenar sig i flera mynningsarmar: *Yssel*, *Rhen*, *Lech*, *Waal*, som förenar sig med *Maas*. Deromkring ligga de förnämsta städerna. *Amsterdam*, vid Zuyder-See, rikets största stad, en af Europas största handelsstäder; 202 t. — *Haarlem*, med stora linneblekerier; handel med blommor, 21 t. — *Utrecht*, vid Rhen, Univers., god handel, 43 t. — *Leyden*, vid Rhen, ullhandel, klädesfabr., Univers. — *Haag*, Konungens residens, nära Nordsjön, 56 t. — *Rotterdam*, rikets andra stad, 72 t. — *Middelburg*, god handelsstad på Walcheren, en af de öar, som tillsammans kallas *Zeeland*. — Utländska besittningar: I Asien: ön *Java*, *Krydd*- och *Banda*-öarne (Ostindiska skärgården). — I Afrika: Kolonier på Guinea-kusten. — I Amerika: Några öar i Vestindien och *Surinam*, en del af *Guyana* i Syd-Amerika.

KONUNGARIKET BELGIEN.

Emellan Frankrike, Preussen, Holland och Nordsjön. Ett lågland med mildt klimat. Marken är icke så sank som i Holland. Åkerbruket är högt drifvet och åkrarne skötas som trädgårdar. Södra delen är småbergig (*Ardennerna*) och har tillgång på jern och stenkol. Invånarne derstädes (*Wallonerna*) äro skickliga jernförädlare.

Den inre förbindelsen sker här på jernvägar. Här tillverkas de bästa kläden i Europa; linne- och spetsväfverierna (Brabant) äro goda. Storleken är 550 qv. mil. Folkmängden 4 millioner. Religion den katolska. Statsfärfattningen inskränkt-monarkisk. Allmännast talas Fransyska, på sina ställen Plattyska. Städer: *Brüssel*, h:stad, vacker stad; de skönaste spetsar; 115 t. — *Antwerpen*, nära Scheldes mynning, liflig handel, klädesfabr.; 75 t. — *Gent*, vid Schelde, Univers., fabr., handel; 82 t. — *Brügge*, en tid en af Europas största handelsstäder; 36 t. — *Mons* (Bergen), handlar med säd och stenkol. — *Dornik*, tapetfabr. — *Namur*, vid Maas, jernmanufakt. — *Lütich*, vid Maas, gevärsfaktori, 55 t. — *Spaa*, berömda helsokällor. — *Verviers*, stora klädesfabriker.

KONUNGARIKET PREUSSEN.

En af Europas 5 stora makter. Storleken är 5000 qv. mil. Folkmängden utgör 14 millioner. I allmänhet är landet slätt och temligen fruktbart. Manufakturerna (linne, ull och bomull) äro blomstrande. Längs kusten af Östersjön fås bernsten. Herrskande religion är den lutherska. Konungens makt är oinskränkt, dock finnas Ständer, som sammanträda till Landtdagar. Består af: 1) Konungariket *Preussen*, ett slätt land, likt norra Tyskland, gränsar i öster till Ryssland; St. *Memel*, vid Kurische Haff. — *Königsberg*, vid Pregels mynning, h:stad, god handel, Univers.; 64 t. — *Pillau*, vid ingången till Frische Haff, hamn för Königsberg. — *Elbing*, vid Frische Haff, god handel. — *Danzig*, vid Weichsels mynning, Preussens största handelsstad; 56 t. — 2) Storhertigdömet *Posen*, (en del af det fordna Polen). — *Bromberg*, vid en kanal, som förenar Weichsel med Oders biflod Wartha. — 3) Hertigdömet *Schlesien*, genomflutet af Oder. Här väfves mycket lärft och kläde. St. *Breslau*, vid Oder, Univers., liflig handel; 88 t. — *Liegnitz*, vid en Oders biflod, fabriker. — *Görlitz*, vid en Oders biflod (Neisse), med linne- och ylleväfverier. — 4) Kurfurstendömet *Mark-Brandenburg*, en sädesrik sandslätt. St. *Frankfurt an der Oder*, liflig flodfart, 27 t. — *Pots-*

dam, vid Havel (en biflod till Elbe), 24 t. — *Berlin*, vid Spree (biflod till Havel), Konungens residens, en af Europas vackraste städer, Univers., stark handel; 250 t. — 5) Hertigdömet *Pommern*, kustlandet vid Östersjön, flackt och bördigt. St. *Stettin*, vid Oders mynning, god handel; 31 t. — *Greifswald*, vid hafvet, Universitet. — *Stralsund*, vid hafvet. — Hit höra öarna *Rügen*, *Üsedom* och *Wollin*. — 6) En del af Konungariket *Sachsen*, mest ett slättland, kring Elbefloden. *Hartz*- och *Thüringerwald*, som tillstöta i sydvest, hysa silfver och koppar. St. *Magdeburg*, vid Elbe, väl befäst, 47 t. — *Wittenberg*, vid Elbe — *Eisleben*, en bergstad; båda kända ur Luthers historia — *Halle*, vid Saale (biflod till Elbe), Univers.; rika saltkällor — *Merseburg*, vid Saale, stora ölbryggerier. — 7) *Westfaliska Rhen-provinserna*, ligga afskilda från de öfriga delarne. St. *Trier*, vid Mosel, fabriker — *Coblenz*, vid Mosels inflöde i Rhen — *Bonn*, vid Rhen, Univers. — *Cöln*, vid Rhen, med en berömd Domkyrka, fabriker (Eau de Cologne); god handel; 67 t. — *Düsseldorf*, vid Rhen, god handel — *Elberfeld* med *Barmen*, ansenliga siden- och linne-fabrik.; 55 t. — *Solingen*, värjklingsor — *Aachen*, vid Belgiska gränsen, varma bad; 37 t. Här kröntes den f. d. Romerske Kejsaren. — Egentliga Preussen och Posen äro de delar, som ligga utom Tyskland.

KEJSAREDÖMET ÖSTERRIKE.

En af Europas hufvudmakter. I detta rike råder en stor olikhet så till klimat och produkter, som invånarnes seder och språk. Invånarne äro Slawer, Tyskar, Finnar (Ungrare, Magyarer) och Italienare. Storleken uppgår till 11,000 qv. mil och befolkningen 36 millioner. Religion är den katolska. Kejsarens makt är oinskränkt, utom i Ungern och Siebenbürgen. Detta Kejsaredöme består af: A) Länder inom Tyskland: 1) *Österrike*, *Stejermark* (rikt på jern), *Tyrolen*, *Salzburg*, *Illyrien* (Kärnthen och Krain); vildsköna bergländer, genomskurna af Alperna, med herrliga dalar. St. *Wien*, vid Donau i Österrike, rikets h:stad, Tysklands största stad, Univers., liflig handel, 350 t. — *Idria* i Krain, med rika qvicksilfvergrufvor. — 2) *Friaul* och halfön *Istri-*

en. *St. Triest*, vid Adriatiska hafvet, rikets största handelsstad, 50 t. — 3) *Mähren* och *Böhmen*, en kitteldal. Erzgebirge, i nordvest, hysa silfver och tenn. Invånarne äro idoge och slöjdrike (glasarbeten). *St. Prag*, vid Møldau (biflod till Elbe), god handel, Univers.; 120 t. — *Töplitz*, *Carlsbad*, i norra bergstrakten; helsokällor. — B) Länder utom Tyskland: 1) Konungariket *Lombardiet-Venedig*, Norra Italien, den herrliga Podalen, rik på hvette, mais, ris, vin och silke. *St. Milano* (Majland), vice Konungens säte, sidenfabr.; 145 t. — *Lodi*, vid Adda, (biflod till Po), berömd för sin (parmesean) ost — *Bergamo*, stora sidenfabr.; 31 t. — *Cremona*, vid Po, berömd för sina fioler; 28 t. — *Mantua*, vid Mincio (biflod till Po), stark fästning — *Verona*, vid Etsch; 48 t. — *Vicenza*, stark vinkultur — *Venedig*, på holmar i Adriatiska hafvet, en tid världens största handelsstad; herrliga fornlemningar; gatorna utgäras här af kanaler, längs hvilka man färdas i gondoler; 97 t. — 2) Konungarikena *Dalmatien*, *Kroatien* och *Slavonien*. *St. Ragusa*, *Fiume*; båda sjöstäder. — 3) Konungariket *Ungern* och Storfurstendömet *Siebenbürgen*. Ungern är till största delen ett slättland, som bär mais, ris, sydfrukter och Europas ädlaste vinslag (Tokajer). Norra delen begränsas af Karpatherna, i hvilka finnas Europas rikaste guldgrufvor, mycket silfver och äfven andra metaller. Adeln är rik och mäktig; allmogen lifegen och fattig. *St. Pressburg*, vid Donau, vigtig handelsstad, 38 t. — *Ofen*, vid Donau, Ståthållarens (Palatinens) säte, 30 t. — *Pesth*, vid Donau, midt emot Ofen, bästa handelsstaden, Univers.; 65 t. — *Maria Theresienstadt*, stark kreaturshandel — *Debreczin*, andra staden i Ungern, 45 t. — *Timesvar*, vin- och silkeshultur. — Landsträckan längs Turkiska gränsen (södra delarne af Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Ungern och Siebenbürgen) kallas *Militärgränsen*, bebodd af 1 million invånare, med en egen militärisk författning. — 4) Konungariket *Galizien*, en del af det fordna Polen. Ett slättland norr om Karpatherna. Här finnas Europas rikaste saltgrufvor vid Wieliczka, i vestra delen. *St. Lemberg*, h:stad, Univers., handel; 60 t. — *Krakau*, vid Weichsel, god handel, som mest drifves af Judar; 35 t.

OSMANISKA RIKET

eller Turkiet, utgöres af länder i Europa, Asien och Afrika. Här behandlas endast de i Europa. Dessa upptaga 8000 qv. mil, med en befolkning af 10 millioner. Det herskande folket, de Osmaniska Turkarna, bekänna Islam eller Muhammedanska religion. Klimatet är mildt och angenämt. Marken är bördig, men illa skött. På hvete, majs, ris, vin, olja, bomull, silke är dock ingen brist. Rikets öfverherre kallas Sultan eller Padischa, hvars väld är oinskränkt. Hofvet kallas Höga (Ottomanniska) Porten. St. *Konstantinopel*, vid Bosporen (sundet emellan Svarta hafvet och Marmora-sjön), Sultanens residens (Serai, Seraljen), en af Europas största städer; landets bästa handelsstad; 800 t. — *Adrianopel*, vid floden Maritza, 80 t. — *Gallipoli*, på halfön, som bildar Hellesponten (sundet vid Dardanellerna) — *Warna*, hamn vid Svarta hafvet. — *Schumla*, stark fästning vid ett pass, som leder öfver Balkan. — *Belgrad*, vid Saus inflöde i Donau, handel på Ungern; 30 t. (belägen uti landet Serbien, som har sin egen furste och senat; Turkarna innehafva endast fästningarna) — *Durazzo*, hamn vid Adriatiska hafvet — *Janina*, vid en sjö, liflig landthandel; 25 t. — *Arta*, vid Arta-viken, handel — *Trikala*, vid floden Salambria, som, efter att hafva genomflutit den herrliga Tempedalen, utgjuter sig i Egeiska hafvet; handel med Turkiskt garn — *Saloniki*, vid en vik af samma namn, rikets andra handelsstad, 32 t. — *Seres*, nära Struma-flodens utlopp; handel med bomull. — Hit höra: *Kandia*, en stor ö i Medelhafvet, rik på frukter, — några mindre öar i Arkipelagen. — Såsom Lydländer höra hit Furstendömena *Moldau* och *Walachiet*, norr om Donau. St. *Jassy* (Moldau) Woiwodens eller Hospodarens säte. — *Bukharest* (Walachiet), h:stad, stark handel; 50 t. — *Brailof*, vid Donau, handel.

KONUNGARIKET GREKLAND.

Söder om Turkiet, mellan Joniska och Egeiska hafven. Ett bergland; Pindus med sina armar fyller landet. I de instängda dalarna är om sommaren brist på

vatten. Fordom var dock jorden bättre häfdad. Säden (hvete och korn, äfven mais och hirs) förslår icke för behofvet. Silke och flere slags ädla frukter (russin, korinter, fikon, citroner m. m.) äro landets förnämsta produkter. Storleken omkr. 1000 qv. mil och folkmängden 900,000. Religion den Grekisk-Kristna. Regeringsformen inskränkt. — St. i Livadien eller Hellas: *Athinia* (Athen), h:stad, verldsberömd stad; Univers.; 18 t. — *Lepanto*, vid inloppet till Lepanto.viken — *Missolonghi*, vid Joniska hafvet, befäst — På halfön Peloponesus eller Morea: *Korinth*, på näset — *Patras*, vid Lepantoviken, handel med korinter, 10 t. — *Navarino*, vid Joniska hafvet, god hamn — *Misitra* (f. d. Sparta), vid floden Eurotas. — *Nauplia*, vid Nauplia-viken, god handel; 12 t. — Öarna: 1) *Eubea* eller *Negroponte*, skild från fasta landet genom sundet *Euripus*. — 2) *Cykkladerna*: *Syra*, anseelig handel; st. *Hermopolis*, 25 t. — *Tine*, bördig på silke — *Andros*, den fruktbaraste ön — *Delos*, den fordom mest ansedda, nu obebodd — *Naxos*, den största, godt vin. — *Paros*, hvit marmor. — *Milo*, förträffligt vin — 3) *Vestra Sporaderna*: *Salamis* och *Egina*, uti Saroniska viken — *Hydra* och *Spezzia*, drifva stark handel. — 4) *Norra Sporaderna*.

JONISKA ÖARNES REPUBLIK.

Under Englands beskydd. Består af 7 öar: *Korfu*, med st. *Korfu*, regeringens säte; 15 t. — *Paxo* — *S:ta Maura* — *Theaki* — *Cefalonia*, den största — *Zante*, med st. *Zante*, god handel; 20 t. — *Cerigo*, utanför udden Malea på Morea.

Asien.

Gränsar i norr till norra Ishafvet, i öster till Stilla hafvet, i söder till Indiska hafvet och i vester till Arabiska viken, Afrika (näset vid Suez), Medelhafvet, Egeiska hafvet, Svarta hafvet och Europas fasta land. Största delen af denna verldsdel ligger i norra tempererade, de nord-

ligaste delarna i norra, och de sydligaste i heta zonen. Den största af verldsdelarna, omkring 900,000 qv. mil. Folkmängden uppskattas till 500 millioner.

ASIATISKA RYSSLAND.

Består af 1) *Kaukasus-Länderna* med rik och mångfaldig vegetation. Boskapsskötseln är hufvudsak. Södra terrasslandet kallas *Georgien* eller *Grusien*, bebodt af ett åkerbrukande folk. St. *Tiflis*, vid Khur-floden, handel; 20 t. — Vestra slutningen kallas *Mingrelien*. Den östra *Daghestan* med hamnen *Derbent*, vid Kaspiska hafvet. Här bo de vilda *Lesghierna*. — Norra terrasslandet och högsta delen af fjället är *Tscherkassien*, hvars bebyggare anses såsom jordens vackraste menniskor. — 2) *Ryska andelen af Persien*, emellan Kaspiska hafvet och berget Ararat, kring floderna Khur och Araz. St. *Baku*, vid Kaspiska hafvet, i landet Schirvan — *Eri-van* med klostret *Etschmiazin* i Armenien. — 3) *Sibirien*, norra delen af Asien. En ofantlig landsträcka emellan Ural, Ishafvet, Behringssund, Kamtschatka hafvet och berget Altai; kall och föga uppölad, rik på metaller och pelsbärande djur. Nordligaste delen är en snööken, der invånarne lefva af renar, hvalfiskar, skjälar och fisk (lax). Befolkningen, som utgör omkr. 3 mill., består af flera, till härkomst, religion och språk skilda folkstammar, deribland flera Finska. St. *Tobolsk*, vid Ob-floden; pelshandel; 18 t. — *Tomsk*, vid Ob, god handel — *Jeniseisk*, vid floden Jenisej, god handel — *Irkutzk*, vid sjön Bajkal, stapelort för Kinas varor; 15 t. (dessa städer äro säten för landets Guvernörer) — *Ki-achta*, handel på Kina — *Ochotzk*, vid Ochotzka viken, handel på Amerika — *Petropawlowsk*, hamn på halfön Kamtschatka. — Hit höra öarna: *Nya Sibirien* i Ishafvet, obebodda; *Aleuterna* och de norra *Kurilerna* i Stora Ocean.

ASIATISKA TURKIET.

Landet emellan Egeiska hafvet och Medelhafvet samt floderna Tigris och Eufkrat. Den vestliga halfön kallas

Mindre Asien; af Turkarna Anadoli. Städer: *Trapezunt*, handelsstad vid Svarta hafvet — *Sinope*, handelsstad vid Svarta hafvet — *Brussa*, sjöskumspipor — *Smyrna*, vid Egeiska hafvet, bästa handelsstaden i Levanten (bomull); 120 t. — *Angora*, bekant för sina kamelgetter, af hvilkas hår kamlotter väfvas — *Erzerum*, liflig karavanhandel — *Antakia*, vid Medelhafvet, silkeshandel — *Trablus*, vid hafvet, bomulls- och silkeshandel. — De fordom verldsberömda handelsstäderna *Sidon* och *Tyrus* äro nu de ringa *Saide* och *Sur*. — *Jean d'Acree*, befäst, vigtig handelsstad — *Jaffa*, enda hamnen i Palestina, landningsplats för karavanerna till Jerusalem — *Bealbek*, med herrliga ruiner — *Haleb* eller *Aleppo*, siden- och kattunfabriker, liflig karavanhandel; 150 t. — *Damask* (Damascus), verdsberömd stad, stark handel, utmärkta (damascerade) värjklingsor; 200 t. — *Jerusalem*, valfartsort för Kristina och Muhamedanska pilgrimer; 20 t. — *Bethlehem*, valfartsort — *Tadmor*, i Syriska viken, ruiner af det f. d. herrliga *Palmyra* — *Bagdad*, vid Tigris, stor handelsstad — *Basra*, vid Persiska viken; handel. — Öar i Arkipelagen: *Cypern*, *Rhodus*, *Samos*, bördiga på vin och frukter — *Scio*, berömd för sin mastix — *Metelino*, rik på olja, m. fl.

ARABIEN.

En stor halfö emellan Persiska och Arabiskä vikarne samt Arabiska hafvet. Största delen upptages af sandöcknar och hedar. Af berg må märkas *Sinai*, på en halfö i nordliga ändan af Röda hafvet. Hufvudnäringen är boskapsskötsel. Invånarne bo i tält och flytta omkring med sina kameler, får och getter. Landets hästar äro berömda. Beduinernas (Öcken-Arabernas) förnämsta föda äro dadlar. Af de produkter, som det heta sydvästra kustlandet alstrar, må märkas kaffe, det bästa på jorden. Araberna styras af egna furstar (Scheikher, Imaner). De skilda delarna af kustlandet förekomma under olika benämningar. Sydöstra kustlandet, f. d. lyckliga Arabien, kallas *Jemen*. Der finnes staden *Mokkha*, kaffehandel. I kustlandet *Hedsjas*, vid Arabiska viken, fin-

nas de heliga valfartsorterna *Medina* och *Mekka* med hamnen *Dsjidda*. På kusten *Oman*, vid Persiska viken, staden *Maskat*, god handel. — Öar: *Baharein*-öarne i Persiska viken, berömdt perlfiske.

PERSIEN.

Landet emellan floden *Sind*, Arabiska hafvet, Persiska viken och Kaspiska hafvet. I allmänhet ett torrt terrassland, der efter regntidens slut marken betäckes af en saltskorpa. Medlersta delen är en öcken. Södra delen är het och torr, frambringande endast dadlar. Vid Kaspiska hafvet är marken fuktig och yppigt fruktbar. Af landets produkter må, utom hvete, ris, sesam, tobak, bomull, vin och ädla frukter, märkas de berömda rosorna, af hvilka en kostlig essens beredes. Egen för detta land är dess Mumie, en mineralisk balsam, hvilken begagnas som läkemedel. Består af följande delar:

1. *Iran*, vestra delen. Dess inbyggare, till antalet 10 millioner, äro de mest kultiverade i Asien. De bekänna Islam. Städer: *Meschid*, stark handel med utmärkt sammet och sabelklingor — *Teheran*, Schakhens residens — *Ispahan*, f. d. h:stad, 200 t. — *Schiraz*, nejden deromkring kallas Persiens paradis — *Jezd*, stark handel, förträffliga schawlar och sidentyger — *Kerman*, ypperliga schawlar, hvartill ull fås af nejdens finulliga får. — Ön *Ormus*, i Persiska viken, en tid en stor handelsplats.

2. *Afghanistan* eller *Kabul*, nordöstra delen. Städer: *Kabul*, h:stad, liflig karavanhandel — *Kandahar*, liflig handel — *Herat*, vid floden *Tedsjen*, rik handelsstad, sidenfabriker — *Pischavir*, handelsstad.

3. *Beludschistan*, sydöstra delen. St. *Kelat*, Khanens säte.

TATARIET

Eller *Stora Bukhariet*, öster om Uralfloden och Kaspiska hafvet. Största delen upptages af stepper och ödemarker. Floderna *Sir* och *Amu* flyta till *Aralsjön*. En del af invånarne, hvilka äro af flera stammar, lifnära sig

af handel och åkerbruk, en annan del äro nomader och röfvere. Städer: *Samarkand*, Usbekiska Stor-Khanens säte. — *Bokhara*, liflig handelsstad vid Amu. — *Khiva*, en röfvarstat, upptagande en oas vid Amufloden.

INDIEN (*Ost-Indien*).

Emellan Arabiska hafvet och Bengaliska viken. Till natur och produkter råder stor skiljaktighet. De nordliga terrassländerna, söder om Himalaja, hafva ren och sval luft samt bördig jord. Nordvestra delen är en af jordens hetaste trakter och ett öckenland, der icke Sindflodens öfersvämningar göra marken yppigt fruktbar. Högst bördig är nordöstra delen, genomfluten af floden Ganges. Indigo, bomull, mulbärsträd och sockerrör vexas öfverallt. Sydvestra kusten är rik på kryddor (peppar, ingefära, kardemummor). Af Indiens i alla tider så beprisade produkter må dessutom märkas: diamanter (vid Golkonda), perlor (sundet emellan fasta landet och ön Ceilon), de ädlaste palmarter, det outhärliga bamburöret, sandel och det för skeppsbyggeri ovärderliga tekträdet. Fina väfnader förfärdigas. Föرنämsta exportvaran är nu opium till Kina. Jordens största vilddjur uppehålla sig här. Folkmängden uppgår till 132 millioner, hvaraf 123 mill. bero af Englands Ostindiska handelskompagnie. Största delen af infödingarne äro hedningar.

A) *Hindostan*, norra delen. — 1) *Sjelfständiga Stater*: a) *Sikhernas rike*, kring Pendsnud, en af 5 floder sammansatt biflod till Sind; st. *Lahor*, h:stad — *Amretsir*, stark handel — *Kaschmir*, i en herrlig dal, förträffliga schawlar — *Multan*, sidenväfnad. — b) *Beludschernas rike*, kring Sinds nedra lopp. — c) *Mahratternas riken*, vid Vindhyanbergen. — d) *Nepal*, en af Himalajas terrassländer. — 2) *Brittiska omedelbara besittningarna* utgöras af den herrliga Ganges-dalen; städer: *Delhi*, praktfull, säte för en Brittisk President, stark handel; 200 t. — *Benares*, Indiens heligaste stad, schawl-, guldtys- och indigo-fabriker; 580 t. — *Kalkutta*, vid Hugli (Ganges vestra segelbara mynningsarm), största handelsstaden, säte för General-Guvernören, 700 t. —

3) *Brittiska skyddsstater*, nordvestra öckenlandet, samt riket *Oudh*, i norr, med staden *Lucknow*, berömd för sitt rosenvatten; 300 t.

B) *Dekan*, söder om *Windhyan-bergen*. — 1) *Britternas omedelbara besittningar*: De sandiga kustländerna *Orissa*, *Circarerna* och *Koromandel* vid Bengaliska viken, och de på kryddor rika vestra kustländerna *Malabar*, *Kananor* och *Koukan*; äfvensom några delar af det inre landet. Städer: *Madras*, på Koromandelkusten, säte för en President, rik handels- och fabriksstad, 460 t. — *Kalikut*, på Malabar; der landstego Europeerna (Portugisern Vasco da Gama) första gången (1498). — *Bombay*, säte för en President, bästa handelsstaden på vestra kusten — i närheten öarna *Elefante* och *Salsette* med vidtberömda tempelgrottor. — *Surat*, vid floden *Taptis* mynning, handel med bomullsvvaror. — 2) *Brittiska Skyddsstater*, taffellandet emellan de båda bergskedjorna, östra och vestra Ghats, hvilka sammanlöpa i Kap Comorin, halföns sydligaste udde. St. *Heiderabad*, diamantsliperier; 200 t. — *Illura*, beundrandsvärda grotttempel. — 3) *Andra Europeiska staters besittningar*. *Portugisernas*: *Goa*, en tid Indiens största handelsstad; *Diu* på halfön Guzurat. — *Fransosernas*: *Pondicheri*, på Koromandel, m. fl. — *Danskarnas*: *Trankebar*.

Öar: *Ceylon*, bergig, rik på de skönaste ädelstenar, den bästa kanel och de dyrbaraste perlor; tillhör England. *Lakediverna*, rika på kokosnötter — *Maldiverna*.

ÖSTRA INDISKA HALFÖN.

Emellan Bengaliska viken, Malakka-sundet och Kinesiska hafvet. Från norr till söder genomskäres halfön af flere bergarmar, bildande långa och smala dalar, bevattnade af floder. Så långt flodernas öfversvämningar räcka, är landet yppigt fruktbart. Här finnas sköna ädelstenar, flere välluktande trädslag, som lemna färgstoffer, samt ris i otrolig ymnighet. Religion är hednisk. Består af följande delar: 1) *Engelska besittningar*, några landssträckor på vestra kusten och de tennrika små öarna *Prins Wales* ö. St. *Sinkapor*, på halfön Malakka.

— 2) *Birmaniska riket*, nordvestra delen vid Pegu-viken; st. *Ava*, vid fl. *Iravaddi*, byggd af bamburör — *Ranguhn*, vid *Iravaddis* mynning; god handel (tekträd). — 3) Kejsaredömet *Siam*, mellersta delen, vid Siam-viken, mycket rikt på ris och kryddor. Invånarne äro de mest förfinade på halfön. H:stad *Bankok*, nära *Menam*-flodens utlopp, dels byggd på pålar, dels simmande på bamburörslottor. — 4) Kejsaredömet *Anam*, östra delen, emellan Siam- och *Tonking*-vikarna. St. *Saigon*, blomstrande handel. — 5) Halfön *Malakka*, bergig, rik på tenn och den bästa peppar. Stad. *Malakka*, tillhör England. — 6) Öarna: *Andamanerna* och *Nikobarerna*, rika på kokosnötter och brödfruktträd — *Mergui Arkipelag*, hvaribland *Junk Ceilan*, tennrik.

OST-INDISKA SKÄRGÅRDEN.

Sträckande sig från *Malakka* till *Nya Holland*. Öarna äro bergiga och vulkaniska; jordbäfningsinträffa ofta. Dyrbara trädslag (*campeche*, *tek*, *ebenholtz*), peppar, sago, nejlikor, muskot, m. m., utgöra dessa öars rikedom. Delas i flera flockar: 1) *Stora Sunda-öarna*, tillhöra *Holländarna*: *Sumatra*, alstrande kamfert och sago — *Java*, skild från *Sumatra* genom *Sunda sund*, hufvudprodukten är kaffe; vidare ris och socker, hvaraf beredes *arrack*. St. *Batavia*, en tid *Asiens* förnämsta handelsplats; säte för *Holländska* regeringen öfver besittningarna i denna världstrakt — *Borneo*, jordens största ö, rik på guld och kryddor — *Celebes*, med fl. *Holl.* kolonier; den förnämsta *Makassar*. — 2) *De små Sunda-öarna*, en lång ökedja mot öster; den största är *Timor*, tillh. *Portugal* — den tennrika *Baaka*, tillh. *Holland*. — 3) *Molukkerna*, de viktigaste tillhöra *Holland*, såsom *Banda-öarna*, muskotträdets och *Amboina*, kryddnejlikornas fädernesland. — 4) *Filippinerna*, alstrande sockerrör, indigo, den finaste bomull, kakao m. m., tillh. *Spanjorerna*. St. *Manilla*, på ön *Luzon* (den största ön), är regeringens säte.

KEJSAREDÖMET KINA.

Det folkrikaste rike på jorden (omkr. 300 millioner).

Religion är hednisk. Består af: 1) *Egentliga Kina*, vid Kinesiska hafvet. Längs norra gränsen löper den Kinesiska muren, fordom ett värn mot vilda folk, som numera lyda under Kina. I allmänhet är landet bergaktigt. Största slätten är kring floderna Jangtsekiangs och Hoanghos nedra lopp. Bördigt på hvete, ris, silke, bomull, sockerör, the (det bästa på jorden). Folket är konstrikt och idogt. Jorden odlas väl. Bomulls- och sidentyger, lackerade och elfenbensarbeten tillverkas. Från uråldriga tider hafva här varit bekanta boktryckerikonsten, kompassen, tillverkningen af porcellin m. m. St. *Peking*, Kejsarens residens, 1½ million — *Nanking*, vid Jangtsekiang, sköna siden- och bomullstyger; namnkunnigt är porcellins-tornet; 1 million — *Canton*, vid fl. Sikiang, på södra kusten; får besökas af Europeer; 800 t. — 2) *Lydländer*, utgörande östra Hög-Asien, bestå af: a) *Mantschuriet*, en öde skogstrakt, genomfluten af den laxrika Amur — b) *Mongoliet*, ett af flera nomadiserande folk genomströfvadt högländ; mellersta delen upptages af den stora öcken *Kobi* eller *Schamo* — c) *Lilla Bukhariet*, en vestlig fortsättning af *Kobi*; vid floden *Hierkan* och sjön *Lop* idkas åkerbruk. — 3) *Skyddsländer*: a) *Tibet*, jordens högst belägna land emellan *Mustag* och *Himalaja*, med jordens högsta berg *Davalaghiri* och *Tschamalari* (27,000 fot). Klimatet är kallt. Borax, rhabarber, lammskinn, schawlgettersragg och grymtoxens svans äro handelsartiklar. I spetsen för staten stå två Påfvar. Stad. *Lhassa*, *Dalai-Lhamas* (den förnämsta Påfvens) säte; handel på Indien och Kina — b) *Butan*, söder om *Himalaja* — c) halfön *Korea*, öster om *Gula hafvet* — d) *Lieu-kieu* (Lekejo) öarna i *Stora Ocean*.

KEJSAREDÖMET JAPAN.

Består af öar, skilda från fasta landet genom Japanska hafvet. Öarna äro bergiga och vulkaniska. Den stenbundna marken har af invånarnes konstflit blifvit tvungen att bära ris, hvete, soja, bönor, the o. s. v. Här tillverkas porcellin och lackerade arbeten till lika godhet som i Kina. Religion är hednisk. Regenten kallas *Dairi*; han är nu blott andelig chef, emedan *Kubo*, vice-

regenten, beröfvat honom hans världsliga makt. St. *Jeddo*, Kubos säte, 1 million — *Miako*, Dairis residens, 500 t., båda på *Nifon*, största ön — *Nangasaki*, på ön *Kiusu*, den enda hamn, som får besökas och det endast af Kineser och Holländare.

Afrika.

Omgifves af Medelhafvet, Atlantiska hafvet, Indiska hafvet, Arabiska viken och sammanhänger med Asien genom näset vid Suez. Största delen ligger inom heta zonen; endast de nordliga och sydliga delarna gå inom de tempererade zonerna. Storleken är 550,000 qv. mil och kan folkmängden uppskattas till 120 millioner. Afrikas infödingar äro Negrer, till största delen hedningar. På norra kusten bekännes Muhammedanska religionen. Uti de Europeiska kolonierna är kristna religionen rådande, äfvensom i Habesch. Bristen på inträngande vikar och segelbara floder har vållat, att denna världsdels inre delar ännu äro mycket okända.

BERBERIET.

Kustlandet längs Medelhafvet ifrån Atlantiska hafvet till Egypten. Atlasberget genomstryker landet. Består af: 1) Sultanatet *Marokko* med *Fez*, nordvestra hörnet. Ett mäktigt rike. St. *Magador*, vid Atlantiska hafvet — *Tanger*, vid Gibraltar sund, handel — 2) *Algier*, eröfradt af Fransmännen. St. *Algier* — *Constantineh* — 3) *Tunis*, med st. *Tunis*, Beyens eller Paschans säte — 4) *Tripolis*, vid Sidra-viken. St. *Tripolis*, Beyens säte — östra delen af landet upptages af öckenlandet *Barka*. Dessa trakters invånare voro fordom stora sjöröfvare. Landet söder om Atlas kallas *Biledulgerid* (palmlandet).

NILLÄNDERNA.

1) *Egypten*, kring nedra Nilen. Ganska bördigt till följe af flodens årliga öfversvämning. Här finnes beundransvärda fornlemningar. Landet styres af en Pascha, som till namnet erkänner Turkiska Sultanens öfverherrs-kap. Han har här infört Europeisk krigskonst och in-

dustri. Handeln, i synnerhet med bomull, är ansenlig. St. *Kahiro*, h:stad, nära Nilen, 300 t. — *Damiet*, vid östra, och *Rosette*, vid vestra Nilarmens mynning — *Alexandria*, f. d. en af världens yppersta handelsstäder, än i dag ansenlig — *Kosseir*, vid Röda hafvet, handel på Arabien.

2) *Nubien*, landet kring mellersta delen af Nilen, stötande i öster till Röda hafvet. Deladt emellan flera Furstar, hvilka äro till en del beroende af Paschan i Egypten.

3) *Habesch*, ett bergland, der Nilens högra källarm upprinner. Invånarne äro kristna, men halfvilda. Består af flera stater. St. *Axum*, elfbenshandel.

SYDÖSTRA KUSTLANDET.

1) *Adel*, ett på kanel och myrrha rikt land, vid *Babelmandeb* — 2) *Ajan*, kustlandet från Afrikas östligaste udde *Kap Guardafui* till Equatorn; i det inre landet kringströfva det vilda röfvarfolket *Gallas* — 3) *Zanguebar*, ett på sockerrör, elffenben och bomull rikt land — 4) *Mozambik*, vid *Mozambik* kanal. St. *Mozambik*, på en ö, är hufvudort för Portugals besittningar på denna kust — 5) *Sofala*, rikt på guld och elffenben; tillhör Portugal — 6) *Monomopata*, vester om *Sofala*, kring *Zambeze*-floden och berget *Lupata* — 7) *Kafferlandet*, ett af nomadiserande *Kaffrer* och *Hottentotter* bebodt bergland.

KAPLANDET.

Sydligaste delen med *Godt hopp udde* och *Kap Agulhas*, den sydligaste i Afrika. Alstrar vin och hvete. Infödingarna äro *Hottentotter*, ett menlöst herde-folk. Tillhör England. *Kap*-staden är en förfriskningsort för resande till Ostindien.

VESTRA KUSTLANDET.

1) *Senegambien*, landet kring floderna *Senegal* och *Gambia*. På kusten hafva *Engelsmän*, *Fransoser* och *Portugisare* kolonier. Inuti landet finnas flera negerstater — 2) *Öfra Guinea*, mellan *Kong-bergen* och *Gui-*

nea-viken. Kustlandet är sumpigt och bördigt på ris, jamsrötter (infödingarnes förnämsta föda), peppar, ingefära, sockerrör, bomull och indigo. Vigtigaste handelsartikeln är oljepalmen, hvars olja begagnas som tvål och och såpa. På kusten, som indelas i *Sierra Leona-*, *Peppar-*, *Elfenbens-*, *Guld-*, *Slaf-* och *Benin-kusten*, finnas flera Europeiska kolonier. Inuti landet äro flera mäktiga Negerriken — 3) *Nedra Guinea*, kring fl. *Congo* eller *Zaire* och *Coanzo*. Består af flere stater. Tillhör sträckvis Portugiserna; hufvudorten är *Loanda* i riket Angola.

Hela den återstående delen af sydöstra kusten är sandig, ofruktbar och nästan öde. *Oranje-floden* flyter genom det sydliga höglandet.

INRE AFRIKA.

Sahara, jordens största öken, från Atlantiska hafvet till Egypten. Den afsmalnar efter hand mot öster, der den kallas Libyska öken. Betäckt af flygsand, utan träd och buskar. Strutsar och antiloper äro nästan de enda lefvande varelser här uppehålla sig. Handelskaravaner genomresa landet, ehuru ofta med fara att begravas af de sandberg, som af vindarna hopas. Farligast är den giftiga Samumvinden. Här finnas några oaser: *Fezzan*, *Sivah* (f. d. Ammonium) m. fl.

Nigritien eller *Sudan*, söder om Sahara, kring floden *Joliba* eller *Niger* samt sjön *Tsad*. Fruktbart på mais, ris, kaffe, bomull, Schi (ett träd, som bär smör) m. m. Tätt befolkadt och fullt af städer och byar. Här idkas liflig karavanhandel. Består af flera stater.

Den öfriga delen af inre landet är fullkomligen obekant.

ÖARNA.

I Atlantiska hafvet: *Azorerna*, rika på vin, tillhöra Portugal — *Kanarie-öarna*, af dessa tillhör den vinrika *Madeira* Portugal; de andra t. ex. *Teneriffa* med berget *Pico*; *Ferro* (första meridian) m. fl. Spanien — *Gröna uddens* öar tillhöra, likasom *Bisagos-öarna*, Portugal — *Ascension* och *S:t Helena*, ryktbar som Napoleons dödsort, i Ethiopiska hafvet, tillhöra England — *Tristan d'Acunha*, förfriskningsort för Ostindiefarare.

I Indiska hafvet: *Madagaskar*, en stor ö, bördig på kaffe och sockerrör — *Mascarenhas*, öster om Madagaskar, bördiga på sockerrör, tillhöra England och Frankrike — *Comoro-öarna* i Mozambik kanal — *Amiranterna* och *Sehellerna*, norr om Madagaskar, tillhöra England, likasom *Socotorah*, utanför Kap Guardafui.

Amerika.

Omgifves af Norra Ishafvet, Atlantiska hafvet, stora Oceanen och Behringssund. Endast nordligaste delen är i norra kalla zonen, i öfrigt sträcker sig verldsdelen genom de båda tempererade zonerna äfvensom heta zonen. Storleken är 700 t. qv. mil. Folkmängden 40 millioner. Infödingarna, *Indianerna*, hafva af Europeerna blifvit trängda till de inre delarna, der deras antal ej tros öfverstiga 6 millioner. Af här bosatte Europeer utgöras största delen af Engelsmän, Spanjorer och Portugiser. Från Afrika hafva hit blifvit förda Negrer till stor mängd i egenskap af slafvar. Alla af Europeiska föräldrar i Amerika födda kallas *Kreoler*; de af Europeer och Negrer födda *Mulatter*; de af Europeer och Indianer *Mesticer*; de af Negrer och Indianer *Zambos* o. s. v. Amerika består af två delar: *Norra* och *Södra*, förenade genom *Panama-näset*.

Nord-Amerika.

RYSKA BESITTINGAR.

Nordvestra delen, från Iskap till något söder om det höga Eliasberget. Södra kusten är af inträngande hafsvikar sönderskuren. Pelsbärande djur finnas i mängd. Folkmängden 61 t. Guvernören bor på ön *Sitka*.

BRITTISKA BESITTINGAR.

Utgöras af: 1) en del af nordvestra kusten vid Fucasviken — 2) *Canada*, landet vid de 5 sjöarna, viktigt genom sina skogsprodukter och pels-djur. St. *Quebeck*, vid *Lorenzo-floden*, Guvernörens säte, god handel — *Montreal*, vid *Lorenzo-floden*, pelshandel — 3) *Nya*

Brunsvig och *Nya Skottland*, skögiga länder, söder om *Lorenzo* — 4) öar: *Newfoundland*; utanföre finnes en sandbank, vid hvilken idkas jordens största stockfiskfångst — *Bermudas*-öarna, nakna klippor, m. fl.

LÄNDERNA KRING HUDSONS- OCH BAFFINS- VIKARNA.

Tillhåll för vilda djur. Klimatet är kallt. Befolkningen gles. Nordligast bo Eskimoer, hvilkas allt i allom är skjälffångst; sydligare bo Indianer, hvilka sälja pelsverk åt Europeerna. — Hit höra *Grönland*, en stor ö eller halfö — *Baffinsländerna*, öster om Baffins vik — *Spitsbergen*, obebodda öar, de nordligaste af kända länder på jorden — *Labrador*, en stor halfö — *Nya Wales*, kustlandet vester om Hudsons vik. Det inre landet, bebodt af Indianer, upptages af skogar och en mängd sjöar, hvilka sins emellan stå i flerfaldiga förbindelser, men största delen af året äro isbelagda.

FÖRENTA STATERNA.

Upptaga den stora landsträckan emellan Atlantiska hafvet och stora Ocean, Mexikanska viken och Landthöjden, som skiljer från de nordliga länderna. Östra delen (öster om Misisippi) är den viktigaste, väl befolkad, bärande mais, ris, bomull, tobak (Virginien), indigo, sockerrör m. m. Västra delen upptages af dels skogar, dels öppna gräsfält (Savanner). Manufakturerna, handel och folkmängd äro i starkt stigande. Förnämsta exportvaran är bomull (Texas, vid Mexikanska viken, särdeles rik derpå). Den inre förbindelsen befördas af kanaler och jernvägar. Folkmängden torde utgöra 20 millioner af flera trosbekännelser. Största antalet är Britter; Engelska språket det allmännaste. Staternas antal öfverstiger 30. Hvar och en har sin egen styrelse, men de bilda en förbunds-republik, hvars gemensamma angelägenheter vårdas af en, på 4 år vald, President och en Kongress, bestående af Staternas Deputerade. St. *Boston*, vid Atlantiska hafvet, stor handels- och fabriksstad; 70 t. — *New-York*, vid hafvet, folkrikaste och största

handelsstaden; 235 t. — *Philadelphia*, vid hafvet, stark handel, fabriker, universitet, 210 t. — *Baltimore*, vigtig handelsstad vid hafvet, 90 t. — *Washington*, Unionens hufvudstad — *Cincinnati*, vid Ohio-floden, bästa handelsstaden i Misisippilandet, fabriker, 45 t. — *New-Orleans*, i en osund trakt vid Misisippis utlopp, nederlagsort för de vestra staternas produkter, 60 t.

MEXIKO.

Ftt högland emellan Stilla hafvet oeh Mexikanska viken. Norra delen är en vildmark. Terrassländerna äro fruktbara på mais, bomull, indigo, sockerrör, kakao, bomull, silke m. m. Kustländerna äro odrägtligt heta, sumpiga och osunda, bärande palmer och dyrbara trädslag. Bergen äro särdeles rika på silfver, äfven guld. Befolkningen utgöres af 8 millioner. Spanska språket det rådande. Bildar en förbundsrepublik. Städer: *Mexiko*, med hamnen *Vera Cruz*, god handel, 180 t. — *Zacatecas*, i nejden verldens rikaste silfvergrufvor.

CENTRAL-AMERIKAS FÖRENTA STATER.

En bergig landtunga emellan Stora Oceanen och Karaibiska hafvet. Af produkter äro kakao (hvaraf göres chokolad) och indigo de förnämsta. Halfön Honduras är mahognyträdets fädernesland. Förbundet utgöres af 5 stater. H:stad *Guatemala*, vid Stilla hafvet.

WESTINDIEN.

En kedja af öar emellan Nord- och Syd-Amerika. De flesta äro bergiga, rika på sockerör, kaffe, bomull, indigo. Plantagerna skötas af Negerslafvar, hvilkas antal torde utgöra 1 million eller hälften af befolkningen. I de Engelska besittningarna hafva dessa nyligen blifvit emanciperade. Dessa öar indelas i: 1) *Stora Antillerna*: *Kuba*, tillh. Spanien; st. *Havanna*, liflig handel — *Jamaica*, Engelsk — *Haiti* eller *Domingo*, den fruktbaraste, bebodd af Negrer och Mulatter; en sjelfständig re-

publik — *Portorico*, Spaniens. — 2) *Små Antillerna* eller *Karaiberna*, bland hvilka må märkas: *Trinidad*, den största, *Tabago*, *Grenada*, *Dominique* m. fl., tillhöriga England — *Guadeloupe*, *Martinique* (rik på kaffe), tillhöriga Frankrike m. fl. — 3) *Bahama-öarna*, tillhöra England. Af dessa må märkas: *Guanahani*, det första af Columbus funna land i Amerika (1492).

Syd-Amerika.

COLUMBIA.

Nordliga delen; ett högland; här finnes berget *Chimborazo*. Republiken består af 3 fristater: 1) *Ecuador*, södra delen, med st. *Quito*, h:stad — *Guayaquil*, vid Stora ocean, bästa handelsstaden — 2) *Nya Granada*, nordvestra delen, med st. *Bogota*, h:stad, god handel — *Carthagena*, vid Magdalena-flodens mynning — 3) *Venezuela*, nordöstra delen, kring *Orinoco*-floden; st. *Caracas*, vid Caraibiska hafvet, h:stad — *Cumana*, vid nämnde haf, god handel — *Maracaybo*, vid sjön och viken af samma namn.

PERU.

Ett af Andiska bergen genomskuret land, vid Stilla hafvet. Otroligt rikt på guld och silfver. St. *Lima*, nära hafvet, Republikens h:stad; stark handel, 70 t. — *Arequipa*, god sjöhandel.

BOLIVIA.

Ett föga fruktbart bergland, söder om Peru. Här finnes *Potosis* verldsberömda silfvergrufvor. En vigtig handelsartikel är fogelträck. Republiken består af 6 stater. H:staden är *Chquisaca*.

CHILE.

Ett långt och smalt kustland emellan Anderna och Stilla hafvet. Potätornas hemland. Förmämsta handelsvaran är koppar. St. *San Jago*, h:stad — *Valparaiso*, god sjöhandel.

LA PLATA-PROVINSERNA.

Emellan Anderna och La Plata-floden. Utgöres af enformiga, gräsrika slätter (Pampas). Består af 14 stater. Republikens h:stad är *Buenos Ayres*, vid La Platas mynning; anseelig handel; 90 t. — Üti denna likasom alla de föregående republikerna är katolska religionen och Spanska språket rådande.

GUYANA.

På nordöstra kusten. Kuststräckan är otroligt fruktbar på kaffe, sockerrör, indigo, vanille, peppar, bomull. Inre delarna äro vilda, skogiga och bebodda af menniskoätande Indianer. Kustlandet är deladt emellan Engelmän (Essequibo m. fl.), Holländare (Surinam) och Fransoser (Cayenne).

BRASILIEN.

Östra delen, en tredjedel af Syd-Amerika. Genom norra delen flyter jordens största flod Amazon-floden. Ett af de rikaste länder på jorden. Guld, diamanter, tobak, kaffe, kakao, vanille, äro de förmämsta produkterna. Folkmängden utgör 6 millioner. Språket är det Portugisiska. Religionen katolsk. Regeringsformen inskränkt-monarkisk. St. *Rio Janeiro*, Kejsarens residens, stor handelsstad, 200 t. — *Bahia*, med en förträfflig hamn; betydlig handel, 180 t. — *Pernambuco*, anseelig handelsstad; nära Amerikas östligaste udde *Olinda* — *Villa Rica*, i en trakt rik på guld och diamanter.

URAGUAY.

En liten fristat vid La Platas utlopp. H:staden är *Montevideo*.

PARAGUAY.

En föga betydlig, mycket obekant fristat emellan floderna Parana och Paraguay. Hufvudprodukten är (Paraguay) the. En Jesuitisk koloni. H:stad *Assumpcion*.

MAGELHAENS LAND.

Äfven *Patagonien*. Sydligaste delen, en ödslig, torr grusöcken, bebodd af de resliga Patagonierna.

ÖAR.

Eldslandet, genom Magelhaens sund skildt från fasta landet. Bergig, bebodd af *Petscherä*, jordens råaste folk — *Falklands-öarna* — *Nya södra Georgien* — *Sandwichs land* — *Södra Orkney-öarna* — *Nya södra Shetland*, obebodda, täckta af is och snö, endast besökta af hafsdjur.

Australien.

Äfven *Polynesien*, består af fasta landet *Nya Holland* och en mängd öar i Stilla hafvet (Söderhafvet). En stor del af dessa öar hafva vulkaniskt ursprung, andra äro bildade af koraller. Fattiga äro dessa öar, så på djur, som vexter. De viktigaste vextalster äro kokos- och brödfrukt-trädet, pisang, jamsrötter, batater, hvilka alla tjena till födoämnen. Ehuru till största delen beläggna inom heta zonen hafva de ett mera svalt (hafs-) klimat. Storleken torde uppgå till 160,000 qv. mil och befolkningen till 2 millioner. Kristendom äfvensom europeisk kultur utbredas efter hand ibland de vilda, men niskoätande infödingarna.

Nya Holland, 140 t. qv. mil. Af detta land äro icke ens kusterna fullständigt kända och ingenstädes har man något djupare inträngt i landet. Egna äro detta lands djur. Invånarne äro vilda och bo i jordkulor. På sydöstra kusten, *Nya södra Wales*, hafva Engelsmännen kolonier. Här odlas säd till behofvet. Fårskötseln är en hufvudsak och mycket ull föres till England. *St. Sidney* med hamnen *Port Jackson*; hit sändas förbrytare från England.

Af de öfriga öarna må märkas, söder om Equatorn: *Van Diemens land* — *Nya Zeeland*, alstrande ett förträffligt lin — *Nya Guinea*, den största — *Nya Britannien* — *Nya Kaledonien*; dessa frambringa Söderhafvets skönaste produkter (muskot, nejlikor, peppar, eben-, sandel- och drakblods-trädet) — *Skeppar-, Vänskaps- och Sällskaps-öarna*, m. fl. samt *Påsk ön* (*Waihu*) den yttersta = norr om Equatorn: *Marianerna* — *Karolinerna* — *Lord Mulgraves* öar och de mest af hvalfiskfångare besökta *Sandvichs-öarna*.

Vid 70° sydlig Latitud har man funnit landsträckor, idel isberg, utan djur och vexter. Dessa förmodas tillhöra en *Austral-kontinent*, men detta väntar bekräftelse af framtiden.

Rättelser till Geografien.

Sid.	2	rad.	17	står:	Mars	läs:	Mars,
—	10	—	5	—	Arabien,	—	Arabien)
—	16	—	21	—	Det	—	Den
—	21	—	11	—	vin	—	lin
—	26	—	4	n. f. —	Kukankoski	—	Kuhankoski
—	48	—	22	—	blifvit	—	varit
—	52	—	34	tillägges:	Högre Elementarskola;		
—	54	—	7	—	boktryckeri;		
—	—	—	10	n. f. —	2493	—	2693.
—	55	—	3	n. f. —	8 t.	—	5 t.
—	59	—	7	—	Longen	—	Lougen.
—	62	—	12	—	redden	—	udden
—	—	—	17	—	Myrrog	—	Murray

Åtskilliga mindre, men ej förvillande tryckfel, torde läsaren vid deras upptäckande själf rätta.

